№ 389

ცისკარი

1860

მარტი. 3

წელიწადი მეოთხე.

ჩვენება თხზულებათა:

I. —წიგნი მიწერილი რედაქტორისა-
გან თეიმურაზ ბატონთან. . რედაქტორისა.
II. —შამი-ფარვანიანი. . . . მეფის თეიმურაზისა.
III. —შენიშვნა შამიფარვანიანის შესახებ. ი. კერესელიძისა.
IV. —სოფლელნი და მდინარე. . . თ. გრ. ორბელიანისა.
V. —ღარიბი ყმაწვილი კაცის რომანი. ზაქარ ქართლელისა.
VI. —ლექსები ახლანდელის მწერლებისა.
VII. —გვაროვნობა და ტალანტი. . იოსებ მამაცა-შვილისა.
VIII. —მოძღვრება. . . . . გაბრიელ ეპისკოპოზისა
IX. —ბოეორდის სმარება ყურმნის
სნეულებისათვის. . . . იოსებ მამაცა-შვილისა.
X. —სხვა და სხვა ამბავი, (ნახე მეორე გვერდზედ).

ტფილისს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

რედაკტორისაგან უფალს ი. იმუყრაზ ვაკელს.

მოწყალეო ჴელმწიფევ!

თქჳენმა შემწეობამ და თქჳენგან ჴელის გამართვამ რედაქციის ისეთი საქმე დამართა, რომ სწორეთ გაუგონელია საქმე. მოლოდინი რომ არა ჰქონია, რომ «ცისკარს» მრავალნი მოითხოვდნენ, — მხოლოდ ორასს წიგნსა ჰბეჭდავდა და რა, რომ თქჳენ, თქჳენის ღჳთისაგან კურთხეულის იმერეთიდამ ზაქარ ქართველების წიგნი დაგვაბეჭდინეთ, იმდენს წიგნსა გვთხოვენ, რომ ჩუენდა სამწუხაროდ, — ან უარი უნდა მოვახსენოთ ახალის ჴელის მომწერლებსა; ან რაც აქამდისინ არის დაბეჭდილი, ჴელ-ახლად უნდა დავბეჭდოთ. უარის თქმა დიდად გვიჭირს, რადგან ვჰგრძნობთ, ჩუენი ვალია, რომ წიგნი ყოველს კაცს მიუვიდეს, ვინცკი ისურვებს; — ჴელ-ახლად დაბეჭდვას შრომაცა და ხარჯიც ახალი მოუნდება. ყოველის გულს მოდგინებითვე ვეცდებით რომ ამ გაჭირვებისაგან გამოვიდეთ როგორმე; მაგრამ უნდა მოვახსენოთ, რომ ეს გაჭირვება არის სასიქადულო ჩუენთვისა. ჰსჩანს, რომ დიდისნითგან მილეულებული ქართული მწიგნობრობა იღჳძებს და

შესაბამად ამერ-იმერნი მამულის ერთგულე-
ბისა და მამაპაპათ სიტყვერების სიყუარულისა
გამოფხიზლებას აპირებს. რადგან თქუენ სახით
შემძრევი მძინარესი, თქუენ მოგვაწოდეთ
მეგობრული ჴელი თქუენის ფარცხანაფანე-
ვითგან და, თქუენს მაგალითს იმერელნი და
მეგრელნიცა მრავლობითა და ყოვლად სა-
ქებარის სიჩქარით შეუდგნენ. თქუენ და
თქუენთა მთელს იმერეთისა და სამეგრელოს
საზოგადოებას უნდა შემოგწიროთ მად-
ლობა ჩუენი მხურვალეს გულითა და თქუენს
მხარესა ვჰხადიდეთ ჩუენის ჴელის გამმართა-
ვად და კეთილის იმედზედ დამადგინებელად.
კეთილი საქმე საქებარ-არს კაცთაგან და შე-
საწყნარებელი ღჳთისაგან. მადლობასა ამის
გულის სიწრფელით მოვახსენებთ აგრეთვე კნ.
ზაქარია ერისთავს და უფ. დ. ბაქრაძეს ამ საზოგა-
დოდ კეთილს საქმეში დახმარებისათჳს. ვაჲ
ჩუენი ბრალი, პატივცემულო თეიმურაზ, რომ
ზოგიერთს აქაურს მხარეზედ არა გვეთქმისრა,
საიდამაც სხუა და სხუა საისტორიო მიზეზებით
უფრო უნდა გვქონოდა იმედი, მაგრამ კიდე-
ვაც ვჰსასოებთ, რომ მოუცლელობაა მიზეზი
აქაურებისა და რაოდენიმე მცონარებითი დაუ-
დევნელობაცა. —იყავნ ნება უფლისა.

რედ.

შამი ფარვანიანი.

თქმული მეფის თეიმურაზისაგან.

ღმერთო ყოველთა ცხადად და იდუმალ დაუფარაო,
ვის სერაბიმნი ვერ გხედვენ, პირსა ფრთა მოეფარაო,
ვინ ისრაელნი განსხენ, ზღვაში დაანთქი ფარაო,
იგ შენთა ნების მყოფელთა, ყოველთა იცავ ჰფარაო.

ვის ძალუძს ღირსად ჯეროვნად, შენი რისამე ქებისა,
ანუ მიწდომა მცირე რამ, შენისა ჴელმწიფობისა,
ცა და უფსკრული, მთა, ბორცვ შენის შიშითა დნებისა,
მჴეცნი, ნიანგნი, ფრინველნი, ან რაცა წყალში ძვრებისა.

დიონის ბრძენმან მოგვითხრა, ანგელოსთ განწყობილობა,
იგ ცხრა დას-დასი გუნდობა, უკანა ანუ წინობა,
წმინდა არსობით ხმობანი, იგ გალობის ცვლილობა,
ვერც ხილვა შენი, ვერც ცნობა, ვერცარა მიწდომილობა.

სხუათ ბრძენთა თითოთ ისიბრძნეს, გულის ხმითა და ცნობითა,
სოლომონს სიბრძნე შენ მიეც, შენისა მოთმინებითა,
მასთანა სული ცხოველი, მით ვერვინ მოსანდომითა,
ვერცა მან სულქმნა ცუდად შურა, დავითისქნართა ხმობითა.

არისტოტელსა დაენთქა, მისი უფსკრული ცნობანი,
ევკლიდეს ბრძენი ვერ მისვდა დააკლდა შენი ცნობანი,
გალილეველნი განაბრძენ, უწიგნო სულელობანი,
ჰყავ ვითა თევზნი უხმონი, რიტორთა ყლოვნებანი.

ეს მიკვრს ვერცა მით იცნეს, ვის და ჰიცალორამან,
მათი ზღუა სიბრძნე ცნობანი, მიკვრს თუ მიულორამან,
ვერც მოისმარეს ჴსწავლანი, ვითა ვირმა და ლორამან,

ვლის მათი სული იმათ უც, ეშმაკმა მოუღალამან.
სიბილნი ბრძენნი სიბრძნითა, სოფლომან გააკვირაო,
იგ გადმოვარდა სამსრეთით, ვითა ფრინველი ირაო,
შენი ცნობა ჭ დიდება, იმისც დაუმჯერაო,
ჯუჯარის მოსწავლეებამან, კარგი რამ გაბმარაო.
ბალიმა ზოსორუელ ბრძენი, გრძნეული, მოგვი,
მისარი,
იგი ვის ჰსწავლავს გრძნებითა, იმამ წამს საკვირველ-
ის არი,
მეზავრის ანგელოსი წინ დასვლა, კრძალვი არა
აქუს ისარი,
ჯორიმა იხილოა დაუდგა, უმისდა ვავს თუ ქვს არი.
ვერც იმათ ვიცნეს სიბრძნითა, ვერც ჰსწავლა
მოისმარაო,
ვარსკვლავნი იაკოვისგან, ეს უნებურად წამარო,
ბაბილოვნითა ბეფელიმად, ვინ მოგვნი მოიყვანაო,
ვინც ცრუი წინათ მეფეეთი ეშმაკმან წაიყვანაო.
მე არ აცნობა უფსკრულმან, მყნიკვს საფერი
რანიდა,
ცოდვით დამგებულმან, მართ ვითა იგ ცოდვანიდა,
თუკი წავსწრეგები რას ვაქნევ, თუ ვინდა მომცეს
რანიდა,
ქრისტეს მასა ვარ მით მმულის მე ჩითი მინაო
რანიდა.

სულ განჰსაცდელში დავლიე, ჩემნი ჟამნი და დღენია,
სხუა ვისმე ჩემნი ბაციყნი, არც ვისმე ამბავად სმენია,
თვალთაგან ცრემლნი უწყალოდ, ნილოსის მსგავსად მდენია,
ცუდად, უსაქმოდ ყოფნითა, და გული გარდამჴმენია.
გასამღერებულად დავჰსწერე, ხანდისხან ესე რამეო,
გული ამაზედ დავჰყარე, ბევრი დღე დავჰყავ ღამეო,
სრულად ფიქრთაგან ჯდომითა, გული არ შევი-ლამეო,
ჩარხი უკულმა ბრუნვიდა, ბედი დამცეროდა ბარეო.
რაც ვამყოფთა სპარსთაგან, წიგნები ლაყაფიანი,
ანბავი ანუ მაირნი, სალაღობი და წყლიანი,
ლექსი ლექსზე-ვსთქვ, ამბავნი, არც ყოლიარ დავაკვანი,
პირველად სამიჯნურონი, ვითა ვარდნი და იანი.
ვარდს გავყუებნე გავაბრჭე, ბულბული მისთჳს ჴელებით,
ჴელს მოვაგონე ჴელ-ქმნილი, ცრემლი ვადინე ცხელებით,
ბრძენთაგან მესაწყენარები, სიცეცა არ საკიცხელები,

ცოცხალმ უგუნურო სხვდა ჭკვით განასხვლები.
შემოდგომა გაზაფხულსა, ყრმასყრმისა შევადარე,
მე გაზრდილობით გავაუბნე, სიყვარულ ყრმით მოვაგვარე,
რაც რამ კარგი თითონ ჭკვით ვქმნიდი, ყველას იგი
მოუყვარე,
ცოცხას გიხმე ცოცხას სახსა, გულადობით უგურე.
შამი ფარვანას წიგნისა გინდეგ გარდმოვყვებანი,
ესოდენ ცუდად ლაყბით, გინცა ვინ მითხრას ქე-
ბანი,
არც ჩემის საქმით ნათქვამი, არც გულსა მქონდა
დებანი,
სპარსით უთქუამს აშიყ-მაშიყად, მათგან არ მოვგო-
ნებანი.
შამი სპარსულად სანთელსა, ჰქჳა მათის ენითა,
ფარვანა მისთჳს მიჯნურად, უთქუამს ელას ცრე-
მლითა დენითა.
ყოველთა მიჯნურთა უსწორეს, იგ სურვილის სენითა,
იგ გაუმღუძღვა ყურთათჳს, მაქუად ჲ თვალად
სმენითა.
ფიქრი ქმნა ისპანიელმან, მელექსე მისა ქე-
ბულმან,
კაცმან განთქმულმან სპარსეთში, არ ცუდად მო-
მდებულმან,

გაფინა თჳსი სიბრძნენი, სულ უქმს ბრძენთა კრებულმან,
მისთა ლაყაფთა თარგმნითა, არცა მე დადუმებულმან.
თქმულა: პირველად ფარვანა, იგ სანთლისათჳს ქელადო,
დასაბამითგან იგ მისთჳს, გაჭრილი მინდვრად, ველადო,
მისთა სხივთა და მუქთაგან, უწყალოდ დასწველადო,
იგ მისთჳს ყურბან სადალად, დაფრინვით თავის მკულელადო.
არც ერთი არის მართალი, ზღაპარი ყოველის სხოვნები,
სარგებლად თქმულა კაცთათჳს, ეს ყოლე მოსაგონები,
შეექცეს ყური მიუპყრას, სჳდითა დანაონები,
იგი რიცხობაც გამოსხნდეს, და სიბრძნე მოსაწონები.
ვინ ხართ გონების უფალი, მთარგმნელი დაღრმობილისა,
მოდით სიტყუჳსა მტრფიალნო სმენად სიტყუჳსა ტკბილისა,
ჰსცანით ლარიბთა სიტყუათა, სალიზღად შეწყობილისა,
ვით ნაკადული ღრმამია, ჰსწორეთ მიდენილ მილისა.

მოდით მკითხველნო, რომელთა ცრემლი
ჭედისთ ნაკადულებში,
იგ მოყვრისათჳს საკუთრად, ვის შეგიწირავთ
სულები,
ვისაც ვწჳავსთ ცეცხლი უშრეტი, ვაქჳსთ გული
დანაწყლულები,
ნასჯერ ფარვანა დამწუარი, მკუდარი სულ ამოსულები.
მისგან ისწავლეთ ყოველთა, ჴელობა მიჯნუ-
რობანი,
სიყუარულისა ცეცხლშიგან, იგ მისებრ გარდამ-
დმობანი,
იგ ვითა თავი გარდაუცს, თქუენც მიიყოლეთ
ცნობანი,
თითო უკავეთ ყოველთა, ვინც ვერ ჰქმნათ მისო-
დნობანი.
მას არგეთ რამე საწყალსა, დამწვარსა, დავა-
ლებულსა,
მას ტკბილი ამხანაგობა, ასესხეთ დავალებულსა,
ჴელი დასურეთ თვალზედა, საკუთრად დავალებულსა.
ცოცხალს მიუსწრათ, ისმინეთ, იგ მისი ნაუ-
ბარები,
რას ეტყჳს თჳსსა დამწველსა, ჰსცანით სიტყვანი
მწარები,
საყვარლისათჳს შუქითა, ფრთენი ვარ შემომწვარები,

უცილოდ მოკუეთს დამარხუთ, თან მიაცანეთ ბარები.
სანთელი აბრწყინავს, მიჯნურნი სხედან მის გარეშემოსა,
მას ადიდებენ ვინ ეგრე, ცურვად და ნათლად შემოსა,
ლალისა ფერსა ღვინოსა, სმენ ღმრთეულსა ღვთოსა,
ფარვანას ხედვენ მისთანას, ქედსა, შემცდარსა მდელოსა.
ფარვანა სანთელს ეგდება, შექმნილა მისთვის სადარად,
ტკუა და მცნება წასვლისა, მას დაუკარგავს სადარად,
მისმეტი მისდა ატყრონად, სხუა ვის უნდოდეს სადარად,
მიჯნურსა მისის ბრალითა, გული დასწუა სადარად.
მათ გაუარმდა მეჯლიში, მისის საბრალოს მზერითა,
იგ იტყვს ჩემსა ქელ ქმნილსა, ხედავთ ჰსჯობ-ბსო მზე რითა,
სრულიად ერთობით ცეცხნი, იგი აჭკნობენ მზერითა,
თქუენცა მოივლონეთ მასზედა, ვინცა ვისზედ შეიმზერითა.
მით გაუახლდათ სასმილი, ვინცა ვინმე ვისთვის იწოდა,
სურვილმან მათთვს საკუდავად იგ მათთვს დანა იწოდა

უზელეს სსაჟაოთა მიჯნურთა, ახლა ფარვანა იწოდა,
აწ მოსთქუამს მისთა ჭირთა და საკჳდავად გა-
მოიწოდა.

(ამის შემდგომს იწყობა, ფარვანის და სანთლის ბაასი, რომელსაც დავბეჭდავთ შემდგომს ნუმერში, სადაც იქნება დასასრულიც.)

რედაქციის შენიშვნა.

ქართლის ცხოვრებითგან ვიცით რომ, როდესაც კახეთის და ქართლის მეფეთა: თეიმურაზ მეორეს და როსტომს, მოუხდათ მძლიერი ომი თიანეთს, მაშინ როსტომისაგან დამარცხებული მეფე თეიმურაზ დაბრუნდა თავისის დამარცხებულის სპით კახეთში, სადაცა მიჰყუა როსტომ მეფეცა და განუმეორა ბრძოლა მაღაროს სოფლის მახლობლად. ამ უკანასკნელს ბრძოლაში თუმცა შეიპყრეს თეიმურაზ და უნდოდათ კიდეც დაჰსჯა, მაგრამ ხვარემან დედოფლის შუამავლობით, რომელიცა იყო როსტომის ბიძის შვილის შვილი, განუტევეს იმ პირობით, რომ გასულიყო თავის სამეფოთგან და წასულიყო იმერეთს. მეტი ღონე აღარ იყო, ეს

პირობა უნდა აღუსრულებინა.—1648 წელს, როდესაც მეფე თეიმურაზ ყოფილა რაჭაში, თავისს სამეფოიდგან განდევნილი, ფიქრისა და მწუხარების მესამსუბუქებლად დაუწერია ეს «შამი ფარვანიანი».—ამასთანავე უნდა ესეც ვსთქვათ, რომ ქართულს ენაზედ დიდი ნასწავლი და დაკვლიოვნებული ყოფილა, მაგრამ თავისს სამეფოს გარემოებას მომაცდენულის დაწერის იმდენი დრო ველარ მიუცია. მეფის თეიმურაზის თხზულებათაგან წაგვკითხავს სამი ლექსი, რომელთაცა შეგვიძლია უწოდოთ მოკლე პოემა: ერთი «ვარდ ბულბულიანი» მეორე ეს «შამი ფარვანიანი» და მესამე «გაზაფხულის და შემოდგომის გაბაასება».—უფ. იოსებ შამაცაშვილი იწერება თავისს წიგნში, ვითომც დაეწეროს კიდევ «დღისა და ღამის ბაასი».—თუმცა აქა-იქ მოვიკითხეთ, მაგრამ ვერ სად ვერ ვიპოვეთ;—დარწმუნებულნი ვართ, რომ თუ იპოვება სადმე, არ დაგვაპჭერენ და გვათხოვებენ დასაბეჭდავათ. რომ დავბეჭდავთ, ნამდვლს წიგნს მაშინვე პატრონს დაუბრუნებთ და დაბეჭდილსაც რამდენსამე წიგნს მივართმევთ.

ერთის დიდის ბოდიშის მოხდა გვმართებს როგორც საზოგადოებისათვის, ისე ბრწყინვალე კნიაზს გრიგოლ ორბელიანისათვის. ამ წლის, წარსულის იანვრის «ცისკარში» დავბეჭდეთ ჩინებული ლექსი, «სოფლელნი და მდინარე» კრილოვისა, და ამ ლექსის გადმოღება მივაწერეთ განსუენებულს კნ. ალექსანდრე ჭავჭავაძეს მაშინ, როდესაც ეს ლექსი გადმოღებულია კნიაზს გრიგოლ ორბელიანსა. ამისთვის, ჯერ პირველად ვითხოვთ კნიაზის გრიგოლისაგან სულგრძელებით მოტევებასა, რადგან ქართული ანდაზაც კარგათ მოეხსენება «არ ცოდნა არ ცოდვაო.» შემდგომ დიდის გულის მოდგინებითა ვსთხოვთ ყოველს ქართველს, ვისაც კნ. გრიგოლი ორბელიანის ლექსები ეგულება არ დაგვიჭირონ და გვათხოვონ დასაბეჭდავათა. — ამ ლექსის ჴელმეორედ დაბეჭვდა და თვალის გადავლება ჩუენისავე თხოვნით ინება კნიაზმა, რადგანაც აქა_იქ სიტყუებში ცვლილებაც შენიშნა. —

რედ. ვერ.

სოფლელნი და მდინარე.

(კრილოვით.)

სადღაცა ერთსა სოფელსა,
პატარა ხევში წყარონი ჩაუდიოდნენ ახლოსა,
მარამ ეს ხევი უჩინოდ ყოველ წელს ალელდებოდის
და მაშინ ამა სოფელსა საშინლად გაოხრებდის:
ზოგისას ბაღსა ახდენდა
და ზოგსა სახლებს უქცევდა,
ზოგსა ცხვარს, ქათამს ჰსტაცებდა, ზოგის წის-
ქვილი მიჰქონდა.
და ესრეთ ხარკსა მალათა, ყოველწლივ სოფლით
მოჰკრეფდა.

ბოლოს ერთს დღესა სოფლელნი
მოთმინებითგან გასულნი;
შეჰკრბენ, იყვირეს, არჩიეს
და ბოლოს ესრედ გადაჰსჭრეს:
რომ წყაროს ბატონს შეჰსჩივლონ არზა მიართონ
მდინარეს,
რომელიც მძიმედ თავდაბლად, განცხრომით ქალაქს
ჩაუდის,
მისგან კაცისა დაჩაგვრა არა სმენია არავის.—

ჩუენს მეწყურებას წყაროსგან რა იგი ესრედ მოისმენს,
მაშინ მესტუქსავს, წართმევს და მოგვცემს დანაკარგსა ჩუენსა.
ამა იმედით სოფლელნი, მსწრაფლ საჩივლელად წარვიდნენ
და რა ახლოსა მივიდნენ
ნახეს მათ, კარგი რაც ნივთი, წყაროსგან იყო წაღებული,
სრულებით ყველა მდინარეს თვითონ მიჰქონდა შუაგულ!
მცირესანს დადუმებულნი მწარედ სოფლელნი უმზერდნენ,
მერე შეჰხედეს ერთმანერთის, და თავთავისთჳს დაბრუნდნენ:
შენ სამართალი ვით ჰპოვოს, საწყალმან ანუ უძლურმან,
სადაცა ქრთამებს იყოფენ მდივანნი ნაჩალნიკებთან.

თ. გრიგოლ ორბელიანი.

ღარიბი ყმაწვილი კაცის რომანი.

მეორე ნაწილი.

ივლისის 1.

დრო არის, რომ მოვმებნო მაფი ჩემის აქ შეყოფობისა,—ამ ორის თვს განმავლობაში ხელი რომ აღარ მომიკიდნია და მიმავიწყდა, მანამდისინ ჩემს თანამდებობას უნდებოდი და ვიძიებდი, რა არის სახელდობრ ჩემი საქმე და ჩემი საზრუნველი მეთქი.

ჩემის აქ მოსვლის მეორეს დღეს ქაღალდე-ბისა და ანგარიშის წიგნების შინჯვას მივჰყავ ხე-ლი რაც ჩემს წინამოადგილეს დარჩენია, მამა ჰივარუტი რომ ჰრქმევია; და საუზმის დროს წა-ველ ისევ სასახლეში; წინადღის სტუმართაგანი ბევრი აღარავინ იყო. მადამ ლაროკი ამას წინეთ დიდსანს ყოფილა პარიჟში, მანამდისინ მამამთილის სნეულება გამოიწუევდა იქიდამა, და აქ სოფლად დაამწყუდევდა. რაც რამ ანბავი იქ სასიამოვნოდ მიაჩნდა, აქ რასაკვრველია უფრო სასიამოვნოდ ექნებოდა, რადგან დიდს ქუეყანასა და დიდს საქმეებს მოაგონებდნენ. პარიჟს გარდა ეტყობა სხუა დიდი ქალაქებიც უნახავს ევროპაში და იქიდამ გამოყ-

ცვანია ის წიგნების კითხვა და ყოველთვის ახალი ამბავის სურვილი, რომ ზოგჯერ გარდაემატება პარიჟულს მეცნიერებასაც და გამომეძიებლობასაც. მრავალი გაზეთები და ჟურნალები მოსდის აქა და თვალყურს ამითი ადევნებს მორიდამ, რამდენიც შეიძლება, ევროპიულს განათლებასა, რომელსაც მსწრაფლ-წარმავალ ყვავილათ და სილათ გამოაქეს თეატრები, კლოვნებაები და ახალ-ახალი წიგნები. საუზმეზედ რომ ვისხედით, ერთს ახალს ოპერაზედ ჩამოვარდა ლაპარაკი და მადამ ლაროკმა უფალს ზევალანსა რაღაცა ჰკითხა ამ ოპერისა, რომ იმან პასუხი ვერ მოუსერხა; თუმცა, იმას რომ გაუგონოს კაცმა, ფესითაცა და თვალითაც სულ იტალიელების ბულვარზედ არის და ოპერის ამბავი როგორ არ უნდა სცოდნიყო. ჩემკენ მოიქცა მაშინ მადამ ლაროკი, მაგრამ იმედიკი არა ქონდა რომ მე ამ საქმეების გამეგებიყო რამე. მართლად და საუბედუროდ, თუ ვიცი რამე, ისევ თეატრისა ვიცი, რაც ვიცი, მე იტალიაში ვნახე და მოვისმინე ის ოპერა, პარიჟში რომ წარმოედგინათ ახლა და ამბავს რომ მადამ ლაროკი კითხულობდა. რაც უნდა სიფრთხილით მელაპარაკნა, რაკი შემატყო, რომ ეს საქმე მესმოდა, აღარ შეიძლებოდა, რომ უფრო და უფრო გამოკითხვა-

ში არ შემოსულიყო; პატარახანს უკან მეც მაღირსა და თვით მიანბო რაცკი ახსოვდა თავისს მოგზაურობაში, რაც მოსწონდა, და რასაცა ჭვრეტდნობდა თეატრისა და უმეტესადრე ოპერის მუსიკებსა. ერთის სიტყვით, ამხანაგურად შემოვირბინეთ ახლა, სადაცკი ჩინებული თეატრი გვეგულებოდა ევროპაში, ან სახელოვნო სასახლეები და მანამდისინ საუზმე გათავდებოდა, ისე გაერთო ჩემთან საუბარსა, რომ როდესაც ავდექით, აღარ მომცილდა და მე მომკიდა ჴელი, რასაკვირველია აღარ უშვიქრნია, რიგი იქნებოდა თუ არა ჴელის მოკიდება მოკუამავირესი. შევედით ახლა ზალაში, დავსხედით და იქ განვაგრძეთ ჩვენი დათანხმებული საუბარი. ამასობაში ის თავისი მაღალმფარველობითი ყურადღება სულ აღარ გაჴსენებია, გულში რომ ცივათ მეცაკებოდა ხოლმე, როდესაც ლაპარაკს დაიწყებდა.

ბოლოს გამომიცხადა, საშინლათ მიყვარს თეატრიო, გულითა მსურს რომ ერთი კომედიის წარმოდგენა მოვასწრო როგორმე ამ სასახლეშიო და ჩემი აზრი მკითხა, მე როგორ ვჰგონებ, რომ მოსწრებდებოდეს. მაშინ დაწვრილებითი უამბე, რაც რამ საშინაო თეატრისა მენახა და მახსოვდა პარიჟში თუ პეტერბურღში. მერე, მეც არ მომივიდეს და

არ შევაწუხო მეთქი, წამოვდეგ და თავი დაუკარ, მუშას უნდა დავჭირდეთ მეთქი სასახლეს გარეთ რომ მყვანდა რვაოდე ვერსზედ. ელდა ეცა მადამ ლაროკს: ფერები დაიწყო, თავისს ბალიშებში შეინძრა, ქვეშები თავისს ბრაზეროზედ გაიწოდო და მერე მითხრა თითქმის ჩუმათ:«— როგორ მუშას დაჭირდეთ? ნეტა რას ლაპარაკობთ.»— მე რომ არ მოვიშალე,— ღმერთო ძლიერო! მითხრა სწორეთ შეწუხებულმა: მერე როგორი გზებია იციით? გაზაფხულამდინ მაინც მოიცადეთ.

— არა, მადამ,— უთხარ მე ლიმილით, ერთს წამსაც ვერ მოვიცდი: თუ გამგებელი ვარ ეს არის, თუ არა და არა ვჭყოთილვარ.

წამოდგა ალენი და მოახსენა:

— მადამ! შეიძლება, თუ ინებებთ, მამა ჭივარცის ბერლუნგოცი (*) შეუბმევინოთ უფალს ოდიოს. გადაფარებული არ არის, მაგრამ მაგარი კია.

თითქო მესი ჭსტყორცაო, ისე შეჭხედა მადამ ლაროკმა საბრალო ალენს, როგორც თუ ჩემისთანა გამგებელს გაუბედა, დიდი მთავრისა ელენეს მინა-

---

— (*) ბერლუნგოცი — ტელეგა, პავოსკა, პერეგლადნაია, ურემი, ერთის სიტყვით სასოფლო სატარებელი, მაგრამ ჩუენებური არა, იქაური.

ურის თეატრში ნამყოფს, და როგორა ჭკადრა მამა ჭივარცის ბერლენგონცი!

—ნუწნი კაბინოთელეკი ვერ გაიგლის თუ? ჭკითხა ალუენს.

—კაბინოთელეცი, მადამ? სწორე მოგახსენოთ, ვერა შეოხნია; არა დაუმაკლებარაკი გაგლითა; ისიც თუ გაითა, შეოხნია სულ გაიარობს... და თუ გაითა, რა მოგახსენო, იქნება გაიაროს, რადგან ვერ გაიგლის.

მე ვჭსთქვ, ქუწითი მალიან კარგათ გავიგლი მეთქი.

—როგორ იქნება, როგორ იქნება, მეუმლებლია, მე ნუბას არ მოგცემთ. მაცალეთ, მაცალეთ... ნუწნ აქ ექვსიოდე ცნენი მაინც ვყავს, რომ ცეუელიათ არიან.... მაგრამ... იქნება თქუწნ ცსენზე ვერა... არა ჯდებოდეთ.

—უკაცრავად, მადამ, რადგან არა; მაგრამ არ გასლავს საქირო; ქუწითიათაც....

—ალუენ! ცსენი შეუკმაზენეთ უჯალს... რომელი? შენა ჭსთქვ მარგერიტა!

—ბრობსპერინით, თითქო დაცინვით სიქუა ბევალიანმა.

—არა, არა, ბრობსპერინი არა,—დაიძახა მარგერიტამ.

— რატომ პროსპერინი არა! — ვჰკითხე მე.

— გადმოვაგდებთ, სამარცხულად მომიგო ყმა-წვლმა ქალმა.

— ოჰო! გადმომაგდებს? იქნება მართლა? თუ უკაცრავად არ გახლდებით, ნებას მიბოძებთ, მად-მუაზელ, გკითხო, თქვენცკი შებძანდებით ხოლმე.

— მე დიახ, უფალო, მაგრამ გაჭირვებით.

— მაშ, იმედი მაქვს აღარ გაგიჭირდეთ, თუ ერთხელ-ორჯელ მე შევჯექ. ამას ბევრი ანბავი აღარ უნდა; პროსპერინა შემიკმაზნეთ, ალენ!

მადმუაზელ მარგერიტამ წარბები შეიჭმუხნა, დაჯდა და კუდი აიქნია, თითქო თუ მარცხი მოსდა რამე ჩემი არა ბრალიაო.

— დეზები თუ დაგჭირდა, მე მაქვს კარგი და მოგართმევთო, მითხრა ბევალლანმა, რომელსაც სწორეთ ეგონა, რომ ველარ დავბრუნდებოდი.

მადმუაზელ მარგერიტამ რომ ამაზედ საყურ-დურიანის თვალით შემხედა, მე ამას არა დავსდიერა და ვჰსთხოვე დეზები. არ გამოვიდა ხუთიოდე წამი, რომ გარედამ ჯუგულმა ბრაგიბრუგმა პროსპერინის მოსვლა შეგვატყობინა, ძლივს მოიყვანეს კიბემ-დის და რომ გადავჰხედე, სწორეთ კარგი რამ იყო. ნასყევარ-არაბი, შავი, როგორც გიშერი. ჩავჯექ მაშინვე ქუჩით. რამდენიმე ყმაწვილიკაცი და ბე-

ვალლოან იმათი მეწინავე, თან ჩამომყვნენ, მეორის კაცთ-მოყვარების მიზეზით, და იმავ დროს სამი ფანჯარა ზევით გაეღო ქალებისათვის და მოხუცებული კაცებისათვის. დიდის სიამოვნებით დავსთმობდი, რომ ეს საქმე ასე არ გასამძარავებულიყო, მაგრამ რაღა გაეწყობოდა; შესაფიქრებელი მაინც სულ არა მქონდარა; გამეგებული თუ გამოუცდელი ვარ, ცხენოსნობას მაინც ვერავინ დამიწუნებს. ჯერ ფეხზედ დგომაც არ შემეძლო, რომ საბრალობელმა მამაჩემმა უნაგირზედ დამრგო, დედიჩემის საწუხრად, და მას აქეთ არაფერი მეცადინეობა არ დამიკლია, რომ თავისი ცხოლი გამომეყვანე ცხენოსნობაში, რომელშიაც თვითან ცხოლი არა ჰყავდა. (*)

პროსპერინმა ალვირი ისე შემაკრეფინა და ზურგზედაც ჭელი ისე გადამასხმევინა, რომ არ შენმრეული; მაგრამ რა რომ ფეხი უზანგს ვაკარი, გასწია მაშინვე, სამჯერ თუ ორჯელ დასახაცავად შეითამაშა, მარმარილოს ქუჩას ზედ გადავლო, რამდენჯერმე ყალხზედ შემდგარმა ცხოცხებით თითქო ჰყორსა ჰსცემდა და ბოლოს დაწყნარდა როგორც

(*) იქაც კი ყოფილან ჩუქნი როსავ ამირეჯიბის ბადლები.

იყო, მთრთოლარე, აღელვებული.

—ძნელი შესაძლობიათ, მიიხრა მეჯინიბემ.—ვატყობ, ჩემო კარგო; მაკრავებს ვითამ თავის გუნებაში, მაგრამ ახლა მიყურე, მე როგორ გავაკვრო.—ამ დროს უზანგში ფეხი აღარ შევდგი, ისე შემოვახტი ზურგზედა და მანამდისინ პროსპერინი ჰფიქრობდა, ეს რა დამემართაო, მე უნაგირში გავიმართე და აღვირი შევიკრიფე, შემოვჰკარ ქუსლი და მივეფინენით ორნივე წაბლის ხეივანსა. თან ტაშის ცემა მოგვადევნეს; ბევალ-ლანს მოჰსვლიყო ეს საქებარი ფიქრი და სხუანიც ამას აეცყეხნა.

ამ შემთხუევას ჩემს ფიქრში სრულიად არაფერი მნიშვნელობა არა ჰქონდარა, მაგრამ იმავ საღამოზედ ყველას შევატყე, რომ იმათს ფიქრში ღირსება ძალიან მომმატებიყო. ზოგი რამ სხუა ამ ნაირი თჳსება ჩემის გაზდილობისა წამომესმარა კიდევა და ბოლოს ისეთი მნიშვნელობა დამიმკვდრა, რომ სასიამოვნო უნდა იყოს ჩემს მდგომარეობაში; უფრო რიდითა და თავაზით მეკიდებიან. ამასაც კი ყველანი ჰხედვენ, რომ ისეთს არასა ვჩემობ და არას ვემებ, რომ ჩემის თანამდებობის შესაფერი არ იყოს და სხუას რასმე განზრახვას მიეწერებოდეს. ჩემს კოშკში ისე ხშირათ

შევიკეცები სოლომე, როგორც შემიძლია და არცსად იქ ვაკლდები, სადაც უჩემობა არ ივარგებს. ერთის სიტყვით, რაც მე აქ ადგილი მაქვს, მაგრათა გსდევვარ და მეგონია ჩემი გადაყენება მაინც ვე-რავინ მოიწადინოს.

ამ დროს თუთქმის ყოველდღე დიდი წუწუ-ლება არის სოლომე სასახლეში და ერთხელ სადილათ რომ ვისხედით, ყური მოვჰკარ, ჩემი სახელი ახსენეს და თითქო ჩემს ანბავსა კითხულობდნენ. საიდამაც ეს ხმა მომესმა მოვიხედე, ერთი სქელი კაცი უჯდა გვერით მადამ ლაროკს, მახლობელის ქალაქის სუპრეფეკტი, ანუ უეზდის ნაჩალნიკი. ჩემს ვინაობას ისა კითხულობდა; მადამ ლაროკი საკვირ-ველი გულმავიწყია მაინცა და ახლა სულ აღარ გახსენებია, რომ მეც იქვე ვიჯექ და მოუყვა ჩემს ანბავს. ყოვლად შეუძლებელი იყო ჩემგან რომ იმისი ლაპარაკიდამ სიტყვა გამომეპარვიყო.—

—ღუთის გულისათვის ნურასა მკითხავთ, ჩემო სუპრეფეკტო! რაღაც გონება მიუწდომელი საი-დუმლოება რამ არის აქა, თორემ... ჩვენ ამასა ვფიქრობთ, რომ მეფის შვილი უნდა იყოს ვინმე ან პრინცი... რამდენნი დადიან აგრე ქვეყანაზედა ვინ იცის... ნიჭიერებას რას იფიქრებთ, რომ იმას არა ჰქონდეს: ცხენოსანია საოცარი, ფორ-

ცხენოსნის დამკვრელია განვითარებული, მხატვარია, რომ უკეთესი არ შეიძლება, — რა ერთი ვჰსთქვა, რა ვიცი. ეს ჩუენში კი დარჩეს, ჩემო სუპრე-ფექტო, მაგრამ მე დარწმუნებული ვარ, რომ ადგილმამულის პატრონობისათვის ვერა მგონია ვარგოდეს და კაცადკი საკვრველი სასიამოვნო კა-ცი არის.

ეს სუპრეფექტიც ძალიან სასიამოვნო კაცი არის, თუმან მაინც ასე ჭკონია და მამასადამე იმის კმაყოფილებისათვის ორივ ერთია; — და ამ სასია-მოვნო კაცმა დიდის სიამოვნებით და თავისის გრძელი ყბაწუწურების კლის ხმით უთხრა მაშინ მადამ ლაროკს, ვინ იცის, რამდენი მშვენიერი თვალები ჰსცივციებენ ამ სასახლეშიო და მგონია ეს გამკვეთელიც იმ თუალების ცოცხალი იყოსო, რადგან ცოცხალება არის კანონიერი მამა სიგიჟისა და ბუნებითი გამკვეთელი სიამოვნებათა. მერე ხმა გამოიცვალა და ისე უთხრა:

— მაინც და მაინც, მადამ, თუ ეს საქმე თქუენთვის საწყენათ არის როგორმე, — ახლავე გამოვგზავნი ჟანდარმებსა და მე გამოვაკითხვნებ მაგის ანბავს. —

ამ გუარი სუპრეფექტის ერთგულება შორს განაგდო მადამ ლაროკმა და დამალოვა კიდეც

ჩემზედ ლაპარაკი; მაგრამ მე კი ძალიან მეწყინა, — რომ ჩემი პირადი თჳსება იმდენათ აქეს და თანამდებობის აღსრულებაკი დამიწუნეს.

საქმემ მოიყვანა, რომ მეორეს დღესვე ერთის ფერმის პირობა (*) უნდა განმეასლებინა. ვისაც ეს ფერმა ეჭირა, ძალიან გამოქნილი კაცი იყო და რაკი ეს შევატყვე, მეც ისე მოვიქეც, რომ სულ სეტყვასავით ჩავყარე კანონები; ამითი დავანახვე, რომ კანონების მცოდნევარ და ჩემთან ეშმაკობით საქმე არ გარიგდება. რა რომ დავაბოლოვეთ, ამ ჩემმა პატიოსანმა კაცმა ერთი მასრასავით დამრგვალებული მშიშე ქაღალდი ამოიღო უბიდამ ოქროებით გაცვენილი და სტოლზედ დამიდვა. მე სრულიად არ ვიცოდი, რამდენი უნდა ყოფილიყო, რადგან არა ჭმარითები, მაგრამ მანამდისინა ვჭმლიდი

(*) ჩვენც გვიახლოვდება ისეთი დრო, რომ ურიგო არ იქნება ვიცოდეთ, ფერმერობა რას ჰნიშნავს. შენ ადგილ-მამულის პატრონი ბძანდები, მე შემოგევედრები ეს-და-ეს ადგილი მაქირავე მეთქი და მაქირავებ რამდენისამე წლითა. შენი მეფერმე მე ვარ მაშინა; შენ ჩემგან გაქვს სარგებლობა, მე შენის მიწისაგან; — ვადა რომ შემისრულდება, უნდა პირობა განვაახლოთ.

და გსთვლიდი გამოვჭვრიტე ამისა ანბავი და აღმოჩნდა, რომ ჩვეულება თურმე ყოფილა, როდესაც გამეფებული ქვეყნის პირობას გამოუცვლელის, ამას ქრთამად გამოართმევს.—მე ფიქრათაც არ მომსვლია, რომ საკუთრად ჩემთვის გადამეცა ეს ფული, როგორც ჩემი წინამოადგილე თურმე ჩადიოდა. მერე რომ მადამ ლაროკს ანგარიში წარუდგინე და ეს ახალი სარგებლობაც გაჩვენე, სწორე უნდა ვჰსთქვა, იმისმა განკვირვებამ მე უფრო გამაკვირვა.

—რას ჰნიშნავს ესა, შემაცყურობინეთ ერთი? ჰკითხა იმან.

რომ მიუგე და შევაცყურობინე, რასაც ჰნიშნავდა, ჰკითხა კიდევა, რა არის ესა, ჩვეულება არის, ან დებულება რამე, თუ არაო?

—დიახ, მადამ, როდესაც პირობა გამოიცვლება, ყოველთვის ასე შემოაქვთ.—

—ჩემს აქ ყოფნაში ათჯერ მაინც გამოიცვლილა პირობა და რისგან არის, რომ აქამდისინ ამისი სული არა გამიგია?

—ეგ რა მოგახსენოთ!

ამაზედ მადამ ლაროკი თითქო ფიქრის ორმოში ჩავარდაო, ისე ჩაიმალა თავისს ბალიშებში, შემდეგ დაფიქრებული; იქნება ჰაცინთსანი მამა

ჭივარცის აჩრდილივით თვალწინ წამოუდგა, ვინ იცის-მერე მხრები შეიწია, მე შემომხედა, ოქროს დაჰხედა, კიდევ მე შემომხედა, მაინც თითქო ვერ დაალწია კიდევ თავი მძიმე ფიქრებს. ბოლოს, როგორც იყო, კრეოლიამა ვეღარ ითმინა, ერთი ამოიოხრა და მითხრა:

— კარგი, უფალო, გმადლობთ!

გასამტყუნებელი რამ გამგებელი მყოლიათ, იფიქრა უთუოთ მადამ ლაროკმა, ამიტომ რომ რამდენსამე დღეში კიდეც გამოაცხადა ეს ახრიერისელ ქალი რაღაც მოგზაურობის ანბავს უკითხავდა; იქ ერთი ადგილისა ეწერა, ამ ადგილმა საკვირველი ფრინველი იცის, რომ არა ფრინავსო:— სწორეთ ჩემს გამგებელს ჰგვანებიათ ეს ფრინველიო,—სთქვა მაშინ მადამ ლაროკმა (*)

დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემს თანამდებობის

(*) აქ ფრანცუზულის ენის ერთი თჳსება უნდა შევატყობინო, ჩემო თეიმურაზ, რომ არ ითარგმნება. ნ/ ვოლ პა—არა ჰფრინავსო და იგივე ნ/ვოლ-პა—არ იპარავსო. არა ჰფრინავსო, ეწერა და ამის მაგიერად არ იპარავსო, ასე მოესმა მადამ ლაროკსა და ამიტომ ჰსთქვა, ჩემს გამგებელსა ჰგვანებიათო.

მართვასა და ბორომას არათუ ლირეული, ბევრით მომეცემული ფასიც დიდია ახლა, და რადგან თვალითა ჰხედავენ, რომ ყოველს ჩემს საქმეს ბეჯითად ვეკიდები, ჯაფას არას დროს არ ვერიდები, პირმოთნეობა არავისთანა მაქვს და ვალდებულების ალსრულებაზედ გულაცრუება რა არის არ ვიცი,— ახლა ალარავინ იცყევს, ადვილ მამულის ბატონობისათვის არ ვარგაო. ამას წინეთ პარიჟში ვიყავ ორიოდ დღე ჩემის დის სანახავათა და უფ. ლობეპენმა მხურვალეს მადლობით გამავსო, ავრე მომეტივნეთ იქცევი და სიცყვა არ გამიცრუვეო.— მხნეთ იყავი, ძვლით მაქსიმე, მითხრა იმან; მხნეთ იყავი და ელენს მზითვეი ექნება. სულაც ვერაფერს გაიგებს და არცარა საწყენი თქვენ გექნებათ. მერწმუნეთ, რომ რაცკი ამ ქვეყანაზედ სწორეთ ბედნიერებას მიემსგავსება, ის გაქვთ თქვენა, და ღვთის მადლით, ყოველთვის გექნებათ: სიმშვიდე სინიდისისა და სიმტკიცე მამაცური.—

უმეტყველოა, მართალს ამბობს ბერიკაცი, რომ მშვდობიანათ ვარ,—მაგრამ მაინც ბედნიერად ვერა ვრაცხ ჩემს თავსა. ჩემი გული, ჯერ ისე სავსაოდ მომწიფებული არ არის, რომ მსხვერპლის შეწირვა სასიხარულოდ მიაჩნდეს;—და ვიდევა მაქვს რაღაც ემაწვლური სურვილიც და უიმედობაცა.

ჩემი სიცოცხლე — გული არის, და ეს გული მშო-იებს უფრო სუსტებს და უფრო საცოდავების სულ-ყრობს; მაგი აღარ მეყოფის, სულ იმისა. ეგ ჩემთვის ალერსები არ უნდა მოგეცეთ. ჩემი გული აღარ უნდა შეაწუხოთ, ჩემი თავი აღარ უნდა ჭვიქრობდეს, თუ არ იმისთვის, თუ არ ჩემი მეგობრის ბედნიერებისთვის, რომ იმან იცოცხლოს, იმან გაიხაროს. წყლისწვეთები გარბიან და ირბინონ; გამოვიცოდებ როგორც იქნება; ხნიერების ზამთარი უფროც მომეხმარება, უფროც შინდ მამყოფებს.

მერე ვიცი, რომ ჩემი ახლანდელი მდგომა-რეობა ისე საწყალი იქნება, როგორც მეგონა; სულ რომ ფიქრათ არა მქონია, იმაზედ უკეთესიც არის. — ვსაქმობ, აქა-იქ დავდივარ, მარტოოვნა მიყვარს და ხშირათ გარ სოლმე სასეირნოდ მო-ცილებული: — ბევრი ხალხი იყრება იქა და ვე-რიდები. ვინ იცის, იქნება ამისგანაც იყოს, რომ როდესაც მივალ, მეგობრულად დამხვდებიან სოლმე, მეცადინე მადამ ლაროკი, სწორეთ კეთილის გუ-ლით მიმიღებს სოლმე: ხშირად მომიყვება, ხშირად მომანდობს თავისს გულის პასუხსა სიყვარულზედ და კაცთმოყვარეობის მოვალეობაზედ. ხან ამას იტ-ყვის, რადგან იმ ბომბათაგანი არავარ, მგლები რომ ზურგით დაჭყავთ, — ურემს რომ ეწევიან და სა-

დილს რომ მინდორში იმზადებენ სოლმეო; ხან იცყვს, რაცრომ თავი უძლურების მოსავლელათ არა მაქუს განწირულიო, როგორც იმ მოლოზნებსა, საკვლად რომ დაჭრქმევიათ: დანი მოწყალებისანი; ან რაცრომ გლეხის ქალი არა ვარ, რომ ხჳნასა და მკაში მივსმარებიყავ ხოლმე ჩემს ძმასა თუ ქმარსაო. არას დროს კი არ დავიწყდება, რომ თავისს განხუწნებულს ქმარს უსაყვედუროს ხოლმე ისეთი ასირებული აგებულება, რომ არც ერთხელ არ დასჭირდა მოვლა იმისი, და ვერც ერთხელ ვერ გამოიყენა თავისი საკვირველი ნიჭი ავათმყოფის მოვლისა. —ამასობაში ესეცკი იფიქრა, ჩემს კრესლას ზეიდამ გადმოსახურავი თუ არა მოუხერხე რა, ქარი დამკრავს საიდანმე და ცუდათ იქნება ჩემი საქმეო. მეორე დილას რომ შეველ, მობანაკებულს კრესლაში დამხუდა ეს წამებული.

მავდენს საქმბარს ვერცა რას სხუწბისას ვიცყვ, ვინცავინ ამ სახლში არიან. მადმუაზელ მარგერიცა, ყოველთვს ფიქრითა და რაღაც უცნაურის ოცნებით მოსილი, ხან_და_ხანკი ინებებს ხოლმე და დაჰმლერს ფორცეპიანოზედ ზოგიერთს ჩემს სასიამოვნოს ხმასა. მშუწნიერი ხმა აქუს და დიდის განვითარებითაცა ხმარობს, მაგრამ ასეთის

დაუდევნელობითა და ასეთის გულის სიგრილითა, რომ, სწორეთ ანგარიშით იქცევა ასეთ, იცევს კაცი.—ხან და ხან თითქო გულმავიწყობით დაემართება ხოლმე, რომ მხურვალე და გრძნობიანი ლექსი წამოჰსცდება იმისს პირსა; მაგრამ მაშინვე შეინანიებს და დაირცხვენს, ჩემი ჩვეულება, თუ როლი (*) რამ დავივიწყე, მაშინვე თავისს გულის მეინვარებაში შევარდება და გაჩუმდება ხოლმე.

უფალს ლაროკს ხან და ხან პიკეტს ვეთამაშები და ამ მიზეზით მალიან კარგათა ვარ ამ მოხუცებულთან. ზოგჯერ კი როგორღაც საოცრად მემომაჩერდება ხოლმე; თითქო მეწლი სიზმარი რამ აგონდება, თითქო შემამწუხებელი მსგავსება რამე იღვძებს იმისს მაშვრალის ხსენებაშიო, მთელი საუკუნოება რომ ამძიმებს და ათასნაირი საქ-

(*) როლი აქ რას ჰნიშნავს, ჩემო თეიმურაზ, ჩვენ რომ ვიტყვით ხოლმე,—მე რომ შენი ვიყო, თუგინდ ასე ვსთქვამს: მე რომ შენი როლი მქონდეს, მე რომ იმისს როლში ვიყო,— სულ ერთია. ვისაც სხვის წარმოადგენ, იმისს როლში ხარ, იმისს როლსა ჰთამაშობ, იმისს ქერქში იმყოფები.

მყებით რომ არის აგზნებული. მაგრამ იქნება ამასაცკი ჰფიქრობდეს, რომ ჩვენგან წასაყვები ფული მეტი მომიბრუნოს და ვერ ასყრსებდეს; ვინ იცის. მადამ ობორის კი დაჩუწუქლი ჰყავს, წაყებულისაც გამოართმევს ხოლმე და მოყვებულს ხომ რაცა თქმა უნდა. ამ საქმეში მეტწლის კორსარს ისე არ ინდობს ეს დედაკაცი, როგორც ის ანგლიჩნებს არ ინდობდა თავისს დროში.

ამ მადამ ობორისა მე სრულიად არა მეწამსრა, მაგრამ ხალხის ბაცვივისცემისათვის უნდა გჰსცდილვიყავ, იმისი გული მომეგო როგორმე და მოვიგე კიდეც, ხან ამითი, რომ იმისს წუწუნსა და ასმენდელს იმის ყოფაცხოვრებაზედ საჩივარს ყურს უგდებ ხოლმე, რამდენიც შეიძლება; ხან იმითი, რომ მოვაგონებინებ ხოლმე, როგორი შემლება ჰქონია უწინა, რამდენი გაუცხლებული, რამდენი სახლის მოურავობა, რამდენი ძვირფასი სამკაული და რამდენი ლუქინი ქულითამანი.

უნდა ალუარო, კარგს სკოლაში ვარ და კარგათაც ვისწავლე სრული დავიწყება სიმდიდრისა, რომ მქონდა და აღარა მაქვს.—რასაც მე აქა ვჰსედავ, ყოველივე მჭევრმეტყველებით ამ დავიწყებას მიქადაგებს, და თუ ჯერ სრულიად ვერ დავივიწყე, აღარა ვსწუხვარ მაინც: ჯერ ეს მადამ

ობრი, უსირცხვილო მჭამელს რომა ჰგავს, ალმაშფოთებელის გაუმაძღრობით რომ კაცს მადას უკარგავს და გადამეტებულის ქებით რომ საჭმელს აზიზღებინებს; მერე ეს ბერიკაცი, თავისს მილიონებს რომ ზედ აკუდება, როგორც იობი თავისს სანაგუწსა; ახლა ეს ჩინებული, მაგრამ აღტაცებული და მაძღარი ქალი, თავისს განუზომელს სიმდიდრეში და ფუფუნებაში რომ სულ იმაზედა ჰფიქრობს, რაც აღკრძალული აქვს, სიღარიბეზედა; და ბოლოს ეს შეუდარებელი მარგერიტა, მშვენიერების დიადემი, რომ ქალის გვირგვინივით თავს ადგია და განგებას რომ იმისი მწილი სიუხვით დაუცვრითავს ყოვლის საგონებელის სიკეთითა.

საოცარი ქალია! — თითქმის ყოველს დილაზედ, როდესაცკი კარგი დარია ხოლმე, ცხენით ფანჯრებს წინ გამომივლის, მძიმედ თავს დამიკრავს და დაადგება ბილიკსა, მწვლის ციხეველავნის ნანგრევებს რომ მიჰყვება. უფრო ხშირად ალენი მისდევს ხოლმე მორიახლოს; ხან თავისს მერგენს გარდა სხვა არავინ ახლავს, მეჩუწული დაიკვით რომ თანა სდევს ხოლმე. ასე დაიარება სულ ამ არემარეში და შემთხვევას ეძებს, რომ მოწყალებით ჴელი გაუმართოს ვისმე გაჭირვებულს.

არცკი არის მფარეველი ამისთჳს სჭირო. თითქმის ოცს ვერსზედ ირგვლივ ქალი არსად იპოვება, რომ ამ ქალს არ იცნობდნენ და ღუთისგან მოვლენილად ნუგეშინისმცემლად არ მიაჩნდეთ. გლეხკაცები რომ ამისას იტყვან რასმე, მარტო მადმუაზელათ ისხენიებენ, თითქო ბატონისშვილი იყოს მართლა იმათი და ვინ იცის, იქნება ისეც ეგონოთ, რომ იმათი ზღაპრის მეფის ქალი იყოს, რადგან ამაზედ უმეტესი მშვენიერება, ძლიერება და საიდუმლოთ ველასებში სიარული ზღაპრიდამაც აღარ მოაგონდებათ.

მინდაკი შევიტყო როგორმე, რა არის მიზეზი იმ ღრუბლისა, ყოველთჳს რომ შუბლზედ აწევს ამ ქალსა, თითქო გამნელებულისა რისამე ფიქრის ბატონსაო; რა არის მიზეზი, რომ ასეთის სიამაყით ჭმაღლობს და თვალები თითქო მრისხანებდნენო; რისგან არის სიმწარე და სიმშრალე იმისი საუბრისა. ვითამ ბუნებითი თჳსება იყოს ეს ხასიათის სიხმელე და არეულ დარეულობა? არა მგონია! ან იქნება ასე გამომეტყუელებელს საიდუმლო რამ წუხილი, სინანული, შიში ან სიყუარული, მღელვარე რამე იმისი კეთილშობილურის გულისა? კაცი რაც უნდა დამორჩილებული იყოს, მაინც არ შეიძლება ამ გამოკითხვაში არ

შევიდეს, თუკი ამ გჟარს მდგომარეობაში ამისთანა ქალი სადმე იშოვება.

გუშინ საღამოს სადილათ შინ დავრჩი მარტო, და ბერიკაცი ალენი რომ მემსახურებოდა, უშევარ-ვარ როგორღაც მე ამ ალენის და ვჰკითხე:

— დღესა, ჩემო ალენ! დღეს რომ კარგი დღე იყო, არ გიხსოვნიათ?

— დიალ, უფალო, როგორ არა, დილას თან ვახლდი მადმუაზელს.

— მართლა?

— თქვენც დაგინახეთ, მგონია.

— იქნება, ჩემო ალენ! მართალია, ხან და ხან მოვკრავთ ხოლმე თვალსა.... ცხენოსნობა ძალიან გშვენისთ თქვენა, ალენ!

— მე რა! მადმუაზელს რო ჰშვენის, იმის-თანა როგორ იქნება.

— კარგი, ხინებული ყმაწვილი ქალია.

— ოჰ! ყოველითურთ სრული, უფალო, სახიე-რებითაცა და ხასიათითაც, სწორეთ როგორც დედა-იმათი. ერთს რასმე მოგახსენებთ, უფალო! მოგე-ხსენებათ, უწინ ამ ადგილ-მამულის პატრონი გრაფი კასცეცკი იყო და იმას ვემსახურებოდი. ლაროკმა რომ ეს სასახლე იყიდა, მე მოვახსე-ნე, გული დიდი მქონდა მაშინა და ამ სახლში

ყოფნა აღარ მინდოდა. აზნაურთ (*) პატივისცემაში ვარ გაზდილი და კარგა მჴრათ მიზის უგვარობის სამსახური, მეორის შემატყევთ, რომ თქუენც სიამოვნებითა და ხალისით ემსახურებით ხოლმე; რაღაც აზნაურობა გეტყობათ მაინცა; სწორეთ

(*) აზნაური სწორეთ ქართული ლექსია და სხუათ არ უნდა მიეწერებოდეს; მაგრამ იმათი ღირსების გამოსათქმელი სხუა ლექსი არ გაგვაჩნია. აზნაურება ჰნიშნავს თავისუფლებას, უფროსობას, კეთილშობილობას. ევროპიის ქუეყნებში ბარონებს, გრაფებს, დუკებს, მარკიზებს, პრინცებს, ყველას ერთი შეკრებითი ანუ საზოგადო სახელი ეწოდებათ—ნობლეს,—ესე იგი საზოგადოობა კეთილშობილთა, აზნაურობა; ჩუენში რომ ვიტყვით—თავად-აზნაურნიო,—ჩუენთჳს ეს საკმაოა, რადგან ჩუენს არისტოკრატიას შეადგენენ მხოლოთ თავადნი და აზნაურნი;—იქ რომ იმდენი სხუა და სხუა ტიტულები არის, ერთი საზოგადო სახელი არა მოუხერხდებათა ისეთი, რომ ყოველივე ტიტული იმაში გამოდიოდეს: ჩუენი თავად-აზნაურობაც ორი ლექსია; ორს კიდევ იხმარებს კაცი ერთის მაგიერათა და ხუთი თუ ექუსი კი არ მოხერხდება.

იცით? რომ გვაროვნებით აზნაური არა ხართ?

— მგონია ავრე იყოს, ჩემო საწყალო ალენ?

— მე ეს მინდოდა მომეხსენებინა თქუენთჳს, ამ ქალების სამსახურმა ეს მასწავლა, რომ თუ კაცს გული კარგი აქუს, გვაროვნობას გულის სიკეთეც კარგათ უდრის; მეტადრე გრაფ კასტელნევის ხასიათი რა ისეთი საძარბიელი იყო, ცემა რომ იცოდა ხოლმე თავისი მოსამსახურეებისა, — მაგრამ მაინც ძალიან საწყალია, ასე ვთქუათ, უფალო, თუ მადმუაზელმა კაი გვარის კაცი ვერ შეირთო. მაშინ აღარა მოაკლდება რა იმისს ღირსებასა, შესაფერი ქმარი რომ იშოვნოს.

— მე ასე მგონია, ჩემო ალენ, რომ ეგ თით-თონ ქალის ნებაზედ არის. —

— ბევალიანზე თუ ბძანებთ მაგასა, მართალია ქალის ნებაზედ არის; აგერ ნახევარ წელიწადი მეტია, რაც ის დასტრიალებს; არც მადამი ბძანე-დება წინააღმდეგი და თითონ ბევალიანიც, კაცმა სწორე უნდა ჰსთქუას, ლაროკს გარდა, შეძლებით აქ ყველასა ჰსჯობია; მაგრამ მადმუაზელი ჯერ ამას ანბობს, მაცალეთ, კარგა ვიფიქრო.

— თუკი ბევალიანი მოსწონს და როდესაც ინებებს, მაშინ შეირთავს, რათ არის მაშ ავრე დალონებული და ავრე დაფიქრებული, როგორცა

ჰსჩანს?

— ჭეშმარიტია, უფალო; ამ ორს სამს წელიწადში სულ გამოცვლილა ჩუჱნი მადმუაზელი. უწინ, როგორც რამ ჩიტი იყო მოჭიკჭიკე და ქუჱყნის გამამხიარულებელი; ახლა კაცი იტყჳს, გულზე ნაღუჱლი აწევს რამეო; ნურასკი უკაცრავათ ვიქნები უფ. ბევალლანთან, მაგრამ მე არა მგონია ეს ნაღუჱლი იმისი სიყვარულით იყოს.

— მომეტებულათ არცკი თქუჱნ გეტყობათ იმისი სიყუარული, ჩემო კარგო ალენ! მაგრამ რაცრომ, ჩინებულის გუარისა ხომ არის...

— გუაროვნობა ცუდკაცობას არაფერში უშლის იმასაც, უფალო; თავისს დროს იმაში აცდარებს, რომ ჭრუჱნის აქაურ ქალებსა. თუ ყური უგდეთ თქუჱნცკი შეატყობთ მგონია, რომ უკან არ დაიხევს, თუ კი მოახერხა როგორმე და ამ სასახლეში საღამო ჭარაში გაიჩინა, მანამდისინ უკეთესს გაირიგებდეს რასმე.

პაწარახანს გავჩუმდით. მერე თქუა ისევ ალენმა:

— ნეტავი ერთი ასიოდ ათასი თუმანი შემოსავალი გქონდეთ თქუჱნ წელიწადში და სხუა არა მინდარა!

— შენ რათ გენაცრება ეგა, ჩემო ალენ?

— იმისთჳს რომ.... თავი როგორღაც და-
ფიქრებით დაიქნია და აღარა თქუარა.

25. ივლისი.

ეს თთუჱ რომ იწურება, ამ თთუჱში მე აქ ერთი მეგობარი შევიძინე და ორი მტერი. მტრები არიან მადმუაზელ მარგერიტა და მადმუაზელ ჟელუენი. მეგობარი არის ერთი ოთხმოც და რვის წლის გაუთხოვარი ქალი. მეშინია ამ მეგობარს ჯილდოკი არა მოჰყვესრა.

მადმუაზელ ჟელუენი, რომელსაც მე აქ ანგარიში უნდა ვაუსწორო, უმადური რამ არის. რაც მე იმასთან დანაშაული მაქუს, ჩემგან დანაშაულათ კი არა, დავალებათ უნდა მიელო. მაგრამ ეტყობა ესეც იმ ქალთაგანია, მეტად გამრავლებულნი რომ არიან ქუეყანაზედა და პატივისცემას რომ ანგარიშში არ აგდებენ; სადაც მარტო იმასა ცდილობენ, თავი მოაწონონ ვისმე, ან თჳთან მოიწონონ და დაიმონონ. მე რომ აქ მოველ, მას აქეთ ვცდილობდი პატიოსნებითი დამოკიდებულება და ნათესაობითი სიბრალული მქონიყო მადმუაზელ ჟელუენისა; იმისი მდგომარეობა და ჩემი მდგომარეობა, საზრდოს რომ ორნივე ჩუენის შრომისაგან და სხჳს ქალისაგან გამოველით, ორივ ერთნაირია.

ყოველთვს საწუხრათ მქონდა, ყოველთვს მებრა-ლებოდა, სადაც კი ამისთანას მდგომარეობაში ქალსა ვნახავდი სადმე: არც სად იმათთვს შეცბა, არცსად თავისნებად ყოფნა, არცსად იმედი უკეთე-სის ცხოვრებისა. მადმუაზელ ჭელუშენი ლამაზი ქალი არის, გონიერი, ნიჭიერებით სავსე და რადგან ამდენს ღირსებას თავისს გულის სიფიცხით ახდენს, აჩქარებულობით, გამომჩუწნებლობით და მეცნიე-რების დაჩემებითა, აქაო და მასწავლებელი ვარო, ვჰსთქვ ჩემს გულში, მადლია რომ ამას კაცმა უპატრონოს მეთქი. ეს უპატრონობა მერე ჩემს თვალში ვალად გადმექცა, მეტადრე როდესაც ეჭვ ავი-ღე და მრავალმა სხუა საქმემაც რომ მაგრძნობინა, რომ ეს ერთი ფრანსუა I-ის სახით მოსილი მფლეთელი ლომი გარს ევლებოდა. ეს ორპირობა, დიდი ღირსება უფ-ს მევალლანისა, ისეთის თვსე-ბისა იყო, რომ ვინც არ დაუფიქრდებოდა და თვალს ფხიზლათ არ ადევნებდა, ვერას შეამჩნევდა, თუ არ სასიამოვნოსა და ზდილურს სითამამეს. მე-ტადრე მადამ ლაროკი და იმისი ქალი დიად უცხონი არიან ქუეყნიერის მაცთურობისათვს და დიად განშორებითა ჰსცხოვრებენ ყოველის ამ გუარის საქმისაგან, რომ ცოტა ოდენიც არის ეჭვ თვთან აქლოთ როდისმე. მე ჩემის მხრით

ძალიანა ვჰსწყრებოდი, რომ ასე წაქეზებულიყო ქალების გულის გამოჭმაზედა ეს დარბაისელი და სიამოვნებას იმაში ვჰპოვებდი, რომ ამ ნაირი განზრახვა ჩამყმლევინებინა სოლომე. დაქრითამევით რომ საქმის გარიგებასა ცდილობდა, რამდენჯერ შეუმალე მე ჴელი, ვინ იცის. ერთს მეცადინეობასაც კი ძალას ვატანდი, რომ ჭელუკენის გული გამეგრილებინა როგორმე და შევუნმექცია იმ ნუკემინის ცემისაგან, თავისს გაჭირვებულს მდგომარეობაში და მარტოობაში რომ მოარშიყე კაცისაგან გამოელოდა. არ ვიცი, იქნება გადავაჭარბე როგორმე ჩემს გაფთხილებასა და რაც ძმურს მფარველობას აღარ შეეფერება, ისეთი მომივიდა რამე; მაგრამ არა მგონია; რაც რამ მე იმასთან ლაპარაკი მქონია როდისმე, ყოველთვის მოწყუწცილი მქონია და ყოველთვის პატიოსნებითი; ძალიან გაფთხილებით ვიყავ რომ ჩემგან სხუა არა ეფიქრებინარა. ამ წინა დღეებში ერთხელ სადამოზედ სიგრილისათჳს ყველანი გარეთ ვიყავით. იმ დღეს, უბეტუწლია, მადმუაზელ ჭელუკენ ყურადღებას შემამჩნევდა რასმე და სალამოზედ, გარეთ რომ ვიყავით, სიფთხილით მომკიდა ჴელი, მერე ჴელში ყვავილი მეჭირა და კბილებით თითქო ჰსწიწკნიდა; გავიარეთ ორიოდ

ნაბიჯი და მიიოხრა ცოტა აღელვებულის ხმით:

—თქვენ ძალიან კეთილი კაცი ხართ, უფა-ლო მაქსიმე.

—ვსცდილობ, მადმუაზელ.

—სარწმუნო მეგობარი ხართ ჩემი, მგონია!

—დიახ!

—მაგრამ მეგობარი.... როგორი?

—სარწმუნო, აგი თქვენზე ხოქვთ.

—მეგობარი, რომელსაც.... უყვარვარ განა?

—რასაკვირველია.

—ძალიან?

—უშეწყლად.

—ცრფიალებით?...

—არა.

ამ ცარიელს ლექსზედ, კარგა მცდავიცეთ რომა ვსთქვ და მედგარი თვალიც თან მივადევნე, მადმუაზელ ჟულიენმა თავისი ყვავილი მაშინვე იქით გადისროლა და თითქო მეკბინოს, ისე მო-მშორდა. ის არის, იმ უბედურს საათს აქეთ—ვაკიცხვთ მეგობრობიან—რადგან არ ვიქურდე—და ამას იქით უთუოთ ვიფიქრებდი, თორის სქესი-საგან წმინდა მეგობრობა მართლად შეუძლებელი ყოფილა მეთქი, მეორეს დღეს რომ ამ აზრის დამარღვეველი შემთხვევა არ მომცემიყო.

იმ ღამეს მეც სასახლეში მყველ დროს გასა-ტარებლად. ვინცა ვინ ამ ოთხის კვირის განმავ-ლობაში აქ სტუმრათ იყვნენ, თითქმის ყველანი წასულიყვნენ და ისინიღა დაშთენენ, ვინც ყო-ველ დღე აქ არიან ხოლმე: მღვდელი, საზნა-დარო და დოკტორი დემორეცი; ამათ გარდა გენე-რალი (*) სენ-კასტი და იმისი ცოლი, ასულის

(*) მოდი ერთი მე და შენ ჰაცარა ამაზედაც მოვილაპარაკოთ, რისგან არის რომ ვამბობ, გე-ნერალი მეთქი და არა ღენარალი? ეს ლექსი ჩვენ რუსებისაგან მივიღეთ, რუსებმა ფრანცუზებისაგან, ფრანცუზებმა რომაელებისაგან, ლათინურის ენიდამ; მამ ჩვენც ბარემ იქვე ავავსოთ თასი, სადაც წყარო გამოდის; ლათინურს ენაში ღ სულ არ არის; გ კი არის. ფრანცუზულს ენაზედ ლათი-ნურს გ როდესაც ე დასდევს, ან ი, ჟ-თ გადა-იქცევა: და იმიტომ ამბობენ ჟენერალ; იტალია-ნურს ენაში ჯ-თ გადაიქცევა და ამბობენ ჯენერალე.— რუსულს ენაში მხოლოდ ერთი ლექსია და რაც იმ ლექსებიდამ სიტყვაში წარმოსდგება ისინი, (Богъ და благо) სადაც ჩვენებური ღ იხმის გამოითქ-მება; სხვას ყოველს შემთხვევაში გ-ს ამბობენ. ვინც სწორე რუსულს ლაპარაკობს, თავის დღეში

პატარა ქალაქში რომ სცხოვრებენ. ამ ქალს ეტყობა მზითევი დიდი მიჰყოლია, და მე რომ შეველ, ის და მადამ ობრიო ძალიან დათანხმებულს საუბარში იყვნენ შესულნი: ორნივე სიმდიდრის შეუდარებელს სიამოვნებას აძლევდნენ და რომელი უფრო უმეტესს ქებას იტყოდა, მგონია ამაზედ იყვნენ დაქიშპებულნი.

—თქვენ ძალიან მართალსა ბძანებთ, უთხრა მადამ ობრიომ;—შეძლებისთანა ქვეყანაზედ არა არისრა. როდესაც შეძლება მქონდა, ყველანი საკიცხავათ მყავდა, ვინც ღარიბი იყო; ახლა

არ იტყვის, სირცხვილია, არ ვარგა რომ ჰსთქვას: ღენარალ; ღუბერნატორ; ღრუზინ; ღავარიც; ღრუშინო. უთუოთ ასე უნდა ჰსთქვას და ასეც ანბობენ, ხახოლებს გარდა: გენერალ; გუბერნატორ; გრუზინ; გავარიც; გრუშინო! მამ ეს ჩვენ რაღა დავემართა, სადა არა მგონია ღ-ს წავსხნიამთ ხოლმე. მართალია ძნელია გადაჩვევა, მაგრამ უსაფუძვლო, უკანონო ლაპარაკი ისე ეწყინება ყურსა, როგორც გაუსაპნავი ურმის თვლის ჭრიალი და საწყენს რომ რასმე გვმართებდეთ მგონია გაუზდელობა ერქვას ჩვენში,—უდელიკატობა მაინც.—

გასაკვირველი რა არის, რომ მდიდრებს მეც ამო-
ჩემებული გჰყავდე, და არცა გსჩივი.

—ამოჩემებული ამისთვის არავისა ჰგევხართ, მადამ, გარწმუნებთ რომ არა, მადამ, მაგრამ უეჭუელიკი არის რომ სიმდიდრესა და სიღარიბეს დიდი განსხვავება აქვს. აჲ ამ ჩემმა გენერალმა კარგათ იცის ესა; როდესაც მე მითხოვა არა გააჩნდარა თავისს ხმალს გარდა და ხმალი, თქვენც კარგათ მოგეხსენებათ, მადამ, შეჭამადს ვერ შეაზავებს.

—ოლონდაც, ოლონდაც, ოჰ, ოლონდაც, მადამ, მიუგო ამ იგავით აღტაცებულმა მადამ ობრიმ. დიდება და საჴელი კარგი რამ არის მოთხრობაში; და მეკი, სწორე მოგახსენოთ, კარგი კარგეცა მირჩევნია, დიდებასაცა და საჴელსაც, განა მადამ?

—დიალ, რასაკვირველია, მადამ; დღესაც მაგას ვეუბნებოდი ჩემს გენერალსა, აქ რომ მოვდიოდით,—განა გენერალო?

—ჰმ!—ჩაახუელა და თავი დაიქნია გენერალმა, იქით კუთხეში რომ ბერიკაცს კორსარს ქაღალდს ეთამაშებოდა.—

—მე რომ შემიოთეთ არა გქონდათრა მაშინა, გენერალო; ახლა ხომ არ გადასთქვამთ ამასა.—

—თქვენ და გაათავეთ, წამოიბუტბუტა გენე-რალმა.

—ასიოდ თუმანი რომ პენსია ეძლევა ჩვენს გენერალს, ამით ხომ ვერ გაიჩენდა კარეტასა. დღესაც ამას ვეუბნებოდი, მადამ, ახალი კარეტა რომ ვიყიდეთ, რბილი, რომ ურბილესი აღარ შეიძლება. ფულიც კი კარგი მივეცი: სწორეთ ასი თუმანი დააკლდა ჩვენს ქისას.

—დიახ დააკლდებოდა, მადამ; მე რომ კარე-ტა მქონდა, სწორეთ ას ოც თუმნათ მიღირდა, ეს ოცი თუმანიც იმიტომ, რომ ვენსკი ცუავი ეგო ჭიკა.

—მე მაგ ხარჯს უნდა მოვრიდებიყავ, რადგან მებელი გამოვიცვალე და ასლა ჩვენს ზალაში სხვა აღარა არის რა, თუ არ მპროვასი საფენები. სწო-რეთ ოთხას თუმნად დამიჯდა ეს მორთულობა;— ამისთანა მივარდნილს ალაგს ეს ხარჯი ცოდვაა, მართალია, მაგრამ... მთელი ქალაქი ფეხქვეშ გვეგება და პატივისცემა ვის არ უყვარს, განა მადამ?

—რასაკვირველია, მადამ, უპასუხა მადამ ობრომ; ყველას სასიამოვნოთა აქვსთ პატივისცემა და იმ ზომითაც ჰსცემენ პატივს, რასაც შეძლებას მეუ-ლებიან. მე სასიამოვნოთაც მაქვს ასლა, რომ

პატივს აღარა მცემენ, როდესაც წამოვიდეგენ რომ, როგორც ვიყავი, ისე რომ ახლა ვჭყო-ფილვიყავ, ხომ ჩემ ფეხქუეშ დაეგებოდნენ ყვე-ლანი, ვისაც საკიცხავათა ვჭყევარ ახლა!

— მე დიდ უკაცრავათ გახლდებით, წამოიძახა დოკტორმა და წამოვარდა ზეზე. მე თქუენ გარ-წმუნებთ, ასი მილიონიც რომ გქონდეთ წლის შემოსავალი, მაშინაც ვერ მნახოთ მე თქუენს ფეხქუეშ დაგებული, პაციენსანს სიცოცხლეს გამლევთ. ახლა პაციენტსანს გარეთ გავიდე, თორემ მოთმენა აღარ შემიძლება, გული მიწუხს.

გავიდა გარეთ დოკტორი და თან ჩემი წრფე-ლი მადლობა გაიყოლა, რომ ამ სამართლიანის განრისხებით გული დამილბო, ამ დედაკაცების უსჳნიდისობითა და უგვანის ლაპარაკით აღშფოთე-ბული.

თუმცა დოკტორის დემარეცს დიდი სითამამე აქუს ამ სახლში მინიჭებული, მაგრამ ეს ერთი საქმე ისეთი ჩაიდინა, რომ წრეს გარეთ იყო გა-სული და რაღაც მდუმარება ჩამოვარდა ზალაში, ხმა გაკმინდა ყველამ. ბოლოს ისევ მადამ ლა-როკმა დაარღვია ეს მდუმარება და ჰკითხა თავისს ქალსა, რვა საათი არის ჯერა თუ არაო?

— ჯერ არა, დედა! უპასუხა მადმუაზელ მარ-

ვერიცვამ; ამიტომ რომ ჯერ მადმუაზელ პორჰოე არ მობძანებულა.

არ გამოვიდა ერთი წამი, რომ საათი რეკას მოჰყუა და მერვე ჯერ არ დაერეკა, რომ კარი შემოაღეს და მადმუაზელ ჟოსლენდ დ/პორ-ჰოე-გაელ შემოვიდა ზალაში, თითქო ვარსკვლავთ მრიცხუელის სიფრთხილითა და თვალიერებითაო.

ეს მადმუაზელ ჟოსლენდ დ/პორჰოე-გაელ წლეულ ოთხმოც და მერვე გაზაფხული რომ დაითვალა, — და შესედულობით რომ აბრამუმში შენახულს ლელწამსა ჰგავს, უკანასკნელი რაცო-არის ერთის ძალიან დიდის გუარისა, რომლისაც წინაპართა უმეფნიათ ოდესმე ძუელს არმორიკაში. ისტორიაში კი ნამდვილად არის ეს გუარი გამო-ცხადებული მეთორმეტეს საუკუნეში, (*) რომე-საც ისტორია ისსენიებს იოთაელს, კონონ უმარ-თლოს შვილსა, ბრეტანიელთ მთამომავლობისას.— რამდენიმე წუეთი პორჰოეთ სისხლი სხუა წარ-ჩინებულს გვარებშიაც დენილა და მაგალითად, როჰანებს, ლუზინიანებს, პანცოევრებს, თჳთან ალუა-რებიათ, რომ ეს სისხლი სიწმინდით არავის ჩა-მოუდგებაო. მე მახსოვს, ერთხელ ჩუენის

(*) ჩუენი თამარ მეფის დროს.

გვაროვნობის მოთხრობას (*) რომ ვჰკითხულო-
ბდი, ამ საოცარის საჴელის ხსენებაც იყო, პორჭოე,
და მამა ჩემმა რომ ეს საქმე ძალიან კარგათ
იცოდა, დიდის თავის მოწონებით განმიმარტა,
სწორეთ ჩუენც პორჭოეთ შთამომავლობისანი
ვართ. ახლა მარტო ეს ქალიღა არის ამ
გუარისა და ქმრის შერთვა იმისთჳს არ უნებებია,
რომ დარჩეს კიდევ რამდენსამე ხანს მაინცა, მანა-
მდისინ ცოცხალი ვართ, ხსენება ამ სადიდებელის
საჴელისა: პორჭოე-ვაელ. ერთხელ როგორღაც
ბურბონებზედ (*) (*) ჩამოვარდა ამ ქალთან ლა-

(*) აჲ! ჩემო თეიმურაზ! ერთი კარგი თჳსება
განათლებისა: თავისს გუაროვნობის მოთხრობასა
ჰსწერენ და შთამომავლობა თავისი, ნათესაობა,
მოყვრობა, კარგათ იციან.—ჩუენ რომ ნათესა-
ობითისა და მოყურობის დამოკიდებულების პატი-
ვისმცემელნი ვართ, რაცრომ ჩუენცკი ბეჯითად
არ ვიცით ჩუენნი წარმოება და შთამომავლობა.
გუაროვნობის ხე ბევრი მინახავს, მაგრამ სწორეთ
ისეა, თუ არა, ან ჩუენთ წინაპართაგანი ვინ რო-
გორი რამ ყოფილა, ვაჲ მესს მცერს თუ ვიცო-
დეთ ვინმე.

(*) (*) ბურბონანი გვარი არის ფრანციის კორო-

პარაკი. წინდის ჩხირით მოჰქსოვა თავისის ქმრა ფა-რუქის ქუქასა და ჭუსთქუა: ბურბონების გუარი, დიალ, კარგი გუარია; მაგრამ (დააცვანა ცოცხა-დენის სიმდაბლით) უკეთესიცკი არის.

რაც უნდა ვჰსთქუათ, შეუძლებელია კაცმა თავი არ მოიხაროს ამ მოხუცებულის ქალის წინაშე, შეუდარებელის ღირსებით რომ ახსია სამნაირი მძი-მე მოწი დიდებულებისა: მთამომავლობა, სნიე-რება და სიღარიბე. ერთმა საწუხარმა დავამ, აგერ თხუთმეტი წელიწადია საზღუარს გარეთ რომ აწარმოებს, სულ ყუაზედ დაიყვანა უმისოთაც მილეული ამისი საცხოვრებელი: სულ რომ ბევრი ჰქონდეს ახლა, ოც და ათიოდე თუმანი თუღა ექ-ნება წლის შემოსავალი. მაგრამ ამ ნაკლულევა-ნებას ამისი ღირსებისათჳს არა მოუკლია რა და ხასიათისათჳს არა შეუმაცებია რა; ისევ ის თანას-წორათ არის ყოველ კაცთან, ისევ საამო ზდი-

ლებისა, როგორც ჩუენი მეფეების გუარი ბა-გრატიონი არის. ბაგრატიონებზედ რომ ლაპარაკი ჩამოვარდეს როდისმე და იქ, მაგალითად, კახაბე-რის გვარისა შეესწროს ვინმე, ისიც ასე იტყვის რასაკჳრველია: «ბაგრატიონების გვარი ძუელი გვარია, მაგრამ უფრო ძუელიც კი არისო.»

ლობით ემყრობა ყველას; არავინ იცის როგორა ჰსცხოვრებს თავისს პატარა სახლში თავისის პატარა მეუღლეთი,—მაგრამ მოწყალეობის გაცემას მაინც ასრულებს კიდევა. მადამ ლაროკსა და იმისს ქალს ისე მეუფერებიათ ეს კეთილშობილი და ღარიბი მეზობელი და ისეთს პატივსა სცემენ სწორეს გულითა, რომ საქებარია ჭეშმარიტად: ეს არის ამათს სასახლეში საგანი ყოვლის კაცისაგან ყურადღებისა, მხოლოდ მადამ ობრის გარდა. მე ხშირად მინახავს, რომ მადმუაზელ მარგერიტას ძალიან გამხიარულებული ცანცარობისათვის თავი დაენებებინოს და მეოთხე მოთამაშე ჩასჯდომიყოს ვისტში მადმუაზელ პორჭოს. ისეთი ღამე როგორ იქნება, რომ ვისტი არ მოსურვდეს მადმუაზელ პორჭოსათვის; ქვეყნის აღსასრულიც ის იქნება, რაღა თქმა უნდა. მეც ამასთან მოთამაშეთაგანი ვარ ახლა, კარგათ მიჩნეული და იმ სალამოს, რომელზედაც მე ვლაპარაკობ, მოწყენილი, დოკტორი და მე მაშინვე გარს შემოუსხედით ვისტის სათამაშოთ ამ ჩინებულის კონონ-უმართილოს შთამომავალისა.

ერთი ეს უნდა მოვიხსენოთ, რომ წარსულს საუკუნეში ანჟუელს მთავარს ფრანციიდამ გადაჰყოლია ისპანიაში ერთი პაპის ბიძა ამ ქალისა და

რომელსაც მთავარი იქ გამეფებულა ფილიპპე მეხუთედ, ეს ბიძაც, იმისი ერთგული ყმა, იქ დაბინავებულა და დიდს წარმატებაში შესულა. ბოლოს ჰსჩანს, იმას იქ არავინ დარჩენია, გაცივებულა იმისი ოჯახი და რადგან მადმუაზელ პორჟოეს ყოველთვის თვალი უდევნებია, სადაცკი ამისი გვარისა ყოფილა ვინმე,—გამოუცხადებია, შემკჳდრეობა მე მერგება და ისპანიაში დანამთი ბიძის საცხოვრებელი მე უნდა მომეცესო. მოდავეთ გამოსჩენია იქ ერთი მეწლებური კასტილიელი ოჯახი, რომელსაც იქაურს პორჟოებთან რაღაც მოყვრობითი დამოკიდებულება თურმე ჰქონია. აქედამ შემდეგარა ეს საწყალი დავა, ერთის სასამართლოდამ მეორეში გადადის ეს თხუთმეტი წელიწადია და არ იქნა, არა ეშველარა, აღარ მოელო ბოლო. (*) ეს ქა-

(*) ვიცინოთ და ვიხარხაროთ მე და შენ, ჩემო თეიმურაზ! თხუთმეტი წელიწადია დავა სწარმოებს და ბოლო კიდევაც არ მოჰლებია, უკჳრსთ ფრანციაში! ჰკადიდი!!!.. აბა ერთი აქეთაც შემოიხედონ, მაშინ რაღას იტყვიან.—თქვენი ანბავი ჩვენ არა გაგვიგონიარა; თქვენ იქნება ხუთას ხუთასი წლობით ჰსცოცხლებდეთო და როდესაც იქნება ხომ მოესწრებით საქმის გათავებასა და

ლიც ამ საქმეს აღარ ემუწმა და იქამდის არის ამისი ფიქრით მოცული, რომ ზოგით ებრალებათ და ზოგნი დაცინებისაც არ აკლებენ. ამათ შორის თვითონ ეს ჩუწნი დოკტორიც არის, თუმცა დიდი პატივისმცემელიკი არის იმისი, და დაურიდებლად ურღუწვს ერის განზრახვას, რომელსაც მადმუა-ზელ პორჭიე გამოჭკიდება: დაუყინია, როდესაც საქმე გათავდება და ჩემი სამკვდრებელი ჩამბარ-დება, ერთი დიდი სობოროს ეკკლესია მინდა ავა-შენოთ, რომ მომავალს საუკუნოებს იმან შეაც-ყობინოს სახელი აღმშვენებელისა და გაცივებულის დიდის ოჯახისათ. მძინარეცა და მღვიძარეცა სულ ამ სობოროს ფიქრში არის და იმის აშენების ანგა-რიშებში. რამდენიმე პლანი გაუკეთებინებია და ხან და ხან ლამესაც ისე გაათენებს, რომ ამ პლანებს ჭმინჯავს, და რაც არ მოეწონება, ან რაც უკმ-

---

ჩუწნ რომ ამის წელიწადს საქმესა ვდიოთ, სუ-ლიც ამოგვკვათ, ასე იტყვან.—აბა თუ მართლა მეცნიერები ხართ, ანგარიში აილებით, რამდენს ჩუწნში ისე ამოსვლის სული, რომ საქმე დაბო-ლოვებული არ უნახავს, და რამდენი მოსწრებია საქმის გათავებასა? აბა თუ კაცები ხართ! ჩუწნ კი ვიცინოთ, მანამდისინ გაიგებდნენ.

თესი შესამკობელი რამ მოაგონდება, ცოცხლად ასწორებინებს და ცოცხლად შედის დაწვრილებით ანგარიშებში. თუ ლაპარაკი ჩამოვარდა როდისმე, ისე ლაპარაკობს, თითქო აშენებულიც იყოსო ეს სობორო.—ჩემის სობოროს საკურთხეველში ვიყავი; ჩემს სობოროში ჩრდილოეთის მხარეზედ ესა და ეს ნაკლულევანება დავინახე; ჩემს სობოროს ესა და ეს უნდა კიდევა,—ასე ლაპარაკობს ხოლმე.

—ახლა, მადმუაზელ, წუხელის თქვენი სობორო არ გიშინჯავთ? ჰკითხა დოკტორმა ქაღალდის დარიგებაში.

—როგორ არა, დოკტორო! ერთი კარგი ფიქრი მომივიდა კიდევა. ქოროს კედელი მინდა დავარღვევინო და კლისსონის ეკლესიაში რომ ქორო არის, ისე მინდა გავაკეთებინო; თვალთათვს უფრო მსუბუქი და უფრო სასიამოვნო იქნება.

—რასაკვირველია, აგრე ემჯობინება. ისპანიიდამ? რაღა ანბავი გესმით? მართლა, კარგათ მომაგონდა; დღეს პარიჟის ჟურნალსა ვჰკითხულობდი და სწერია, ვითამ დუკა ვილლა-ჰერმოზას შემოეთვალოს თქვენთვის, ქორწინებით დავაბოლოვოთ დავაო. მართალია?

მადმუაზელ პორჰოემ წინ გადმოშუწბული

თავისს სახურავის ლენტი უკან გადიგდო და ჰსთქუა:
გადაწყუეტილს უარს გეტყოდით.

— დიაღ, დიაღ, მაგასკი ბძანებთ მართალია, მაგრამ ეს გიტარის ხმა რომ ისმის ხოლმე თქუენ-ნის ფანჯრების წინა, ეს რაღა არის?

— ქაჰ!...

— ქაჰ, მაგრამ, ეს შავათ მოსილი და ყჳთელ საცუეთებიანი ვიღაც ისპანიელი რომ აქა-იქა დაიარება ამ ქუეყანაში, სულ რომ ოხრავს და ჰხუნეშის, ის ვიღა არის?

— თქუენ, ჩემო დოკტორო, დღეს როგორ-ღაც მომეტებითა მატაროცობთ; და რადგან ანბავსა კითხულობთ, აჲ რას გეტყჳთ: ჩემი ვექილი მწერს მადრიტიდამ, გუშინწინ მომივიდა წიგნი, ცოტა-ოდენი მოთმინება კიდევა და გათავდება საქმეო.

— ნეტა რავჰქნა! მაშ არ იცოდით თუ? — იცით სადაურია ეგ თქუენი ვექილი? პირდაპირ ჟილბლაზის ჯურღმულიდამ არის გამოსული. უკანასკნელს ოქროს გამოგტყუებსთ და მერე თქუენ-ზედვე დაიწყებს ხათხათსა. რა კარგს იქმოდით მადმუაზელ, რომ მაგ ამაო ფიქრს თავიდამ მოი-შორებდეთ და მშჳდობით იცხოვრებდეთ თქუენ-თჳსა!... რათ გინდათ ეგ მილლიონები, ერთი მიბძანეთ?... მყუდროება და პატივისცემა გაკლიათ

თუ?.... სხუა რა გინდათ კიდევა? თქუენს სობოროზედ კი აღარას ვიტყჳ, სასაცილოა.

—ჩემი სობორო სასაცილო იმათთჳს არის დოკტორო, ვინც თჳთან არიან სასაცილონი; მე ჩემს სიმართლეს ვეძებ და სასამართლოებს ვებრძვ: საკუთრება მე მეკუთვნის, ასჯერ მაინც გამოვონია ეს მამიჩემისავანა, და არას დროს არა ვიქ, რომ სხუას დარჩეს ვისმე ჩემის გუარის უცხოსა, როგორც თქუენ, მაგალითად, ჩემო დოკტორო; ან როგორც ეს უფალი,—და ჩემსკენ შემოიხედა.

მეც ისეთი სიყმაწჳლე მომივიდა, რომ ვიწყინე და მაშინვე მიუგე: ჩემზედ თუ ბძანებთ მაგასა, მადმუაზელ, შემცთარი ბძანდებით; ჩემი გუარი უცხო არ გახლავს თქუენის გუარისა;— დამოკიდებულობა ნათესაობითაცა ყოფილა ჩუენში და მოყურობითაც.—

ასეთი მხნჳლი სიტყუა რომ გაიგონა მადმუაზელ პორჭოემ, მარაოსავით გაშლილი ქაღალდი ნიკაპზედ მიიფარა, სკამიდამ წინ მოიწია და შემომხედა, ვნახოთ ერთი, ცჳნი როგორა აქუს უმაწჳლ-კაცსაო; მერე დიდის გაჭირვებით ისევ თავისი მოთმინება შეიმოსა, კოლოფიდამ ბურნუთი ამოიღო და ცხჳრთან რომ მოსაწევად მიჰქონდა,

დაწყნარებით მითხრა:

— თქვენ მაგას განმიმარტებთ, ყმაწვილო!

რათ წამომცდა ეს სასაცილო თავის მოყვა-რება მეთქი, შემრცხვა, იმისმა მოჩერებით შე-მოხედვამ შემაძრწუნა და პასუხის მაგიერად რო-გორღაც თავი დაუქნიე. ვიცი ისე გავათავეთ, რომ კრინტი აღარავის ამოვკლია. ათი საათი იყო შესრულებული და თავის დაწვევა რომ განვიზრა-ხე, მადმუაზელ პორჭოემ მომკიდა ჴელი: — უფა-ლი გამეგებელი ინებებს, თუ არა, ჩემს გაცილე-ბას სეივნამდისინ?

თავი დაუკარ კიდევა და გავსწელ. ვიარეთ ცო-ტაოდენი და შევედით ბაღში. პაჭარა გოგო ფან-რით წინ მიგვიძღოდა; ამას მისდევდა მადმუა-ზელ პორჭოე, დაფიქრებული, გაჩუმებული; მე ჴელი მივაწოდე, ცივი უარი მითხრა და მეც გაჩუმებული მივდევდი, თავდახრილი და უმადური ჩემის აჩქარებისა. რამდენიმე ვიარეთ ასე და ბოლოს მითხრა მოსუცებულმა ქალმა:

— მერე? უფალო, რატომ არ ლაპარაკობთ? ჩემს ქმარს თქვენს ქმართან დამოკიდებულება ჰქონია როგორც ამბობთ და რადგან ეს ისეთი ამბავი არის, რომ მე ჩემის ქმარის მოთხრობაში სრულიად არსადა გსმენია, ძალიან დამავალებდით, რომ

ამიხსნილეთ და განმანათლებლეთ.

ჩემს გულებში ვჰსთქვ, ჩემი საიდუმლო მაგ-რათ უნდა დავიცვა, თორემ წახდა საქმე მეთქი და ასე უპასუხე: ასა, ღმერთო! იმედი მაქვს, მადმუაზელ, რომ არავის შეჰრისხავთ უბრალო ხუმრობისათვის, საუბარში რომ უნებლიეთ წამოს-ცდება კაცსა და მიუტევებთ.....

—როგორ ხუმრობისათვის! სახუმროთ რა მი-გაჩნიათ აქა? ან რას არქმევთ ახლანდელს დროში, ჩემო უფალო, ისეთს ხუმრობას, რომელსაც მო-ხუცებულსა და უპატრონოს ქალსკი უბედავთ და კაცსკი ევროპისა ჰკადრებთ? ჰა? ამისთანა ხუმ-რობას თქვენ რას ეძახით?

—მადმუაზელ! თავის დასაღწევს საშუალობას აღარას მიტევებთ და სხვა ღონე აღარა მაქვსრა, უნდა თქვენს პატიოსნებას მოვენდო. არ ვიცი მადმუაზელ! შანსე დ/ოტრივის სახელი გაგიგო-ნიათ როდისმე, თუ არა?

—მე შანსე დ/ოტრივებს ძალიან კარგათ ვი-ცნობ, ჩემო უფალო, ძალიან კარგი და ძალიან ჩინებული ვუარი არის დოფინური; მაგრამ თქვენ რაო, თქვენი სიტყუა ამას საიდამ რას შეეხება?

—დღეს მე ვარ წარმომადგენელი ამ ვუარისა!

—თქუენ?... თითქო შეჰხტა გაოცებული და ისე მკითხა: შანსე დ/ოქტორივი ხართ თქუენა?

—მამრი, დიაღ, მადმუაზელ!

—ეგ სხუა არის: მაშ ახლავე ხელი მომეცით ჩემო ბიძაშვილო, და თქუენი ანბავი ისე მიამბეთ.—

ამ მდგომარეობაში აღარ ივარგებდა, რომ დამემალა რამე და უამბე ყოველივე. ამ ჩემთვის სამწუხარო ანბავს რომ გათავებდი, მივადექით ერთს მაღლიან პატარას და მდაბალს სახლსა, რომელსაც ცალს გვერდზედ რაღაც სამტრედესავით ჰქონდა მოდგმული.—შემობძანდით, მარკიზო, გთხოვთ ინებოთ.—შევედით ერთს პატარა ოთახში; ფილაქნით იყო დაგებული, კედლებზედ დაძუელებული ქაღალდი ჰქონდა გაკრული და ზედ ათიოდე პორჭოეს ძუელების პორტრეტები ეკიდა, სამთავრო მოწით იყვნენ დახატულნი; ბუხრის თავზედ იდგა ძუელის დიდებისაგან დანაშთი ჩინებული ბრინჯაოს საათი, რომელიც თავისის მოყვანილობით მზის მატარებელს ეტლს წარმოადგენდა. რამდენიმე ძუელი კრესლო და ერთი ძუელი ტახტი.—ეს იყო ამ სადგომის მორთულობა. ამასთან საკვირველი სისუფთავე და ჭაერი, სასიამოვნო სუნნელებით დაკმული.

— დაბძანდით, მითხრა მადმუაზელმა თვითონ რომ ცასცაზედ ჩამოჯდა, — დაბძანდით ჩემო ბიძაშვილო; თუმცა მართლათკი ნათესაობა აღარა არისრა ჩუჱნში და არც შეიძლება რომ იყოს, რადგან, — ჩუჱნშიკი დარჩეს ესა, — ანნა პორჭოეს და ჭუეგომანსეს ისე დამართვათ, რომ უშვილოთ გადასულან; — მაგრამ, თუ თქუჱნი ნებაც არის, ჩემთვს დიდად სასიამოვნო იქნება, რომ როდესაც მარტო ვართ, ბიძაშვილურად გვეკიდებოდეთ. ჩემს ამ ქუჱყანაზედ მარტოობის გრძნობას მაინც განვიქარვებ. მაშ აგრე ყოფილა თქუჱნი საქმე, ჩემო ბიძაშვილო, რაღა? ძნელია, რაც აქამდინ დაგმართვათ; ამას თქმა აღარ უნდა. ჩემს აზრს კი მოგახსენებ დასამშვდებლათ და ნუგეშინის საცემლათ. ჯერ ესა, ჩემო საყუარელო მარკიზო, ხშირათ მითქუამს, კაცი როდესაც ამ საშაველს ხალხში არის გარეული, უწინ რომ მსახურები იყვნენ და ახლა კარეტებით დაბძანდებიან; თავისს სიღარიბეს თვითონვე ჰგრძნობს, მართალია, მაგრამ სული მაინც კეთილშობილური უდის, დიდათაც ერჩევა ამ ხალხში თავისის პატიოსნებით და ღირსებით. მე ეჭვ არც ამაზედა მაქუს, რომ ღმერთს ენება რამდენიმე ჩუჱნგანი დაევლასავებინა და ამით ქუჱყნისათვს ეჩუჱნებინა, რომ ამ საუკუნოებაში,

როდესაც გაუზდელობა არის ჩამოვარდნილი, ნივთიერებისა და ფულის სიყჳარული, — რამდენიმე კიდევაც ვიპოვებით ისეთნი, რომ, გვჭირს მართალია, მაგრამ არც ბუნებითი ღირსება გვაკლია, არც პატიოსნება, არც სახელოვნება, რასაც ვაჭრობით ვერავინ იშოვნის, სყიდვით ვერავინ იყიდის. როგორც მე მგონია ეს არის, ჩემო ბიძაშვილო, გამართლება ღუთის სამართლისა, თქჳჱნზედ და ჩემზედ რომ არის მოვლინებული. უნდა მოწიწებით ვემორჩილებოდეთ და სულით არ დავეცემოდეთ. ჩემის აზრითა, მარკიზო, მე სიღარიბისათვის ვარ ამ ქჳჱყანაში გაჩენილი და არა ვჰსწუხვარ; ვისაც თავისს გაგრძელებულს სიცოცხლეში მამა უნახავს ღირსი თავისის სახელისა, ოთხი ძმა მამის ღირსნი, მშობლის ქჳჱყნისათვის თავგაწირულნი და ტყჳითა თუ ფოლადით უდროოთ სიცოცხლე მოკლებულნი, — ვისაც წარმავლად უნახავს ყოველი სავანი თავისის სიყჳარულისა, პატივისცემისა და სარწმუნოებისა, — მეტად მდაბალი სული უნდა ჰქონდეს, რომ ზრუნვაშიღა შევიდეს, რატომ ესა და ეს საჭმელი არა მაქჳსო, ან ესა და ეს მორთულობა რატომ მაკლიაო. უეჭჳჱლია, მარკიზო, მარტო ჩემის თავისათვის რომ ვჰზრუნავდე, აქეთ-იქით მალიან ადვლად

გავჰსცემდი ჩემს ისპანიურს მილიონებსა; მაგრამ მე, კეთილის მაგალითისათჳს და შესაბამად ასე მეგონია, რომ არ უნდა ისე გაცივდეს ქუეყნიერე-რებაში ჩუენი სისხლი, რომ ღირსი და მკჳდრი სახსენებელი არა დარჩესრა იმისი, არა დარჩეს — რა ისეთი რამ სახსოვარი, რომ შეეფერებოდეს ამ სახლის დიდებასა და სარწმუნოებას, რომელსაც ყოველთჳს მტკიცედ აღვიარებდით. აჲ რისთჳს განვიზრახე, ჩემო უძვირფასესო ბიძაშვილო, ზოგიერთის წინაპარის მიხედვითაც, და მანამდისინ ცოცხალი ვარ არ გადავჰსთქუამ ამ განზრახუასა, რომ, თქუენც რომ გსმენიათ, ის ღუთის სათნოშენობა მოვახდინო, თუ ღმერთმა შემაძლებინა.

რა რომ შემატყუო, ეს ჩემი განზრახუა არ დაიწუნაო, დაფიქრდა მოხუცებული და კეთილშობილი ქალი და მანამდისინ თავისს წინაპარებზედ შეჩერებული დარჩა თვალი, პორტრეტებიდამ რომ ფერმიხდილად გამოიყურებოდნენ, საათის რაკირუკს გარდა ამ სახლში არარა ისმოდარა. — აქ იქნებაო, ჰსთქუა მერე მადმუაზელმა, — აქ იქნება წესდებულება ერთი ეკკლესიაში აღსასრულებელი: ტიბიკონი მიეცემათ ღუთის მსახურთა, ყოველს დილაზედ ჰსწირავდნენ ჩემისა და წინაპართა ჩემთა სულის საოხად. კარის ბჭეზედ იდება ქუა მარმა-

რილოსი, ზედ წარუწერელი, — და ეკკლესიაში შემავალნი ფერხით გადასთელავენ. ეს სარქუწე-ლი დაედების ნაშთსა ჩემის აქ მყოფობისას. —

მოწიწებით მოვიხარე თავი მოსუცებულის წინაშე. მაშინ ნარნარებით გამომართვა ჴელი და მითხრა: — მე არავარ ისე გამოსულელებული, ჩემო ბიძაშვილო, როგორც ანბობენ. მამაჩემს სიცრუე არას ოდეს არ უთქუამს და ყოველთჳს მარწმუნებდა, რომ თუ ისპანიაში ჩუენი გუარის რტო ვარდავიდა, ჩუენა ვართ იმისნი მემკჳდრე-ნით. ჩემდა საუბედუროდ უეცარი სიკუდილი ეწია და ვერ მოასწრო, რომ ეს სიტყუა საკმაოდ განემარტებინა; მაგრამ მე როგორც იმისი ლაპა-რაკის ეჭჳ არა მაქუს, ისე ჩემის სიმართლის ეჭჳ არა მაქუს. ესკი, რომ თუმცა სულელი არავარ, მოსუცებულო მაინცა ვარ და იქაურებმაც კარგათ იციან ჩემი ანბავი. თხუთმეტი წელიწადია მაცდევი-ნებენ; მოკუდება და საქმეც გათავდებაო; დიდხანს არ მოუნდებათ მოლოდინი, უეჭუელია; კარგათა ვჰგრძნობ, რომ ამ ცოტას ხანში დამჭირდება შეწირვა უკანასკნელის მსხუერპლისა.... ჩემი სა-ბრალო სობორო, ჩემი სურვილი და ყოვლის ჩემის გარდასულის მაგიერი იმედი, სხუას ველა-რასა ჰნახავს, თუ არ ერთს ცალიერს ქუასა, ჩემის

საფლავის ქჳასა. —

— გულმოკჳდინებით გაჩუმდა მოხუცებული. თუალით ორი მსხვილი ცრემლი მოიწმინდა და მიიახრა მწარე ღიმილითა:

— მომიტევეთ ჩემო ბიძაშვილო? თქუენი უბედურებაც გეყოფათ. მომიტევეთ.... და ახლა დრო არის; წაბძანდით შინა, თორემ ვინ იცის რას იტყჳან; — ბოროტი ენა მრავალი არის ქუეყანაზედ.

გამოთხოვებაზედ კიდევა ვჰსთხოვე, თქუენ გებარებოდეთ ჩემი საიდუმლო, რომ გაცემამ უარესი არ დამმართოს მეთქი და აღმითქუა: დარწმუნებული იყავით, რომ გაუფთხილდები თქუენს მშჳდობასაცა და თქუენს ღირსებასაცა. მაგრამ შემდეგომს დღეებშიკი ეჭჳ შემომივიდა იმისს გაფთხილებაზედ: მადამ ლაროკმა რომ ყურადღება და პატივისცემა ერთი ორად გაამრჩობლა, შევატყე, რომ გაუცივარ იმასთან მადმუაზელ პორჭოეს. რათა ინებეთ მეთქი, რომ ვჰკითხე, არ დამიფიცა და მითხრა, ჩემის ოჯახის პატივისცემა ითხოვდა, რომ მეთქუა მადამ ლაროკისათჳსაო და დარწმუნებულიკი იყავით, რომ ის არა თუ სხუასთან, თავისს ქალთანაც არ გაგამხელსო. —

სწორეთ შემაბრალია თავი იმ ღამინდელის საუბრით მადმუაზელ პორჭოემ, და ვსთქვ, მოგეხმარები როგორმე, რომ შრომა შეუმსუბუქო და რაც შემიძლია შეეწიო მეთქი.—მეორეს დღეს საღამოზედ იმისი სობოროს პლანები გავშინჯე და აქა-იქ ჩემის კარანდაშით ზოგი რამ გავასწორე. იამა ჩემგან ეს მონაწილეობა; მერე მეც შევეჩვე ამ საქმეს: თითქმის ყოველ ღამე, ვისცე რომ გათავდებოდა, მოუჯდებოდი ხოლმე ქაღალდებსა და განზრახულის შენობის პლანს თითოს რასმე შესამკობელს მოუმატებდი.

ამას გარდა სადავოს საქმის წარმოებაშიაც ვეწეოდი რაც შემეძლებოდა, ქაღალდებს უჩხრეკდი, არზებს უწერდი და რასაცკი მოვახერხებდი საქმის კეთილად დასაბოლოვებელსა, ჩემს შრომას არა ვჰზოგავდი. საწყალობელი თვითონაც მეცყოდა ხოლმე, სწორეთ დავალებული ვარ თქუენგანაო, თვალები დასუსტებული მაქვს და მე ვეღარ გავარჩევ ვერც მეწვლის ქაღალდების გარჩევასა და ვეღარც ბევრს წერასაო; და სხჳს შეწუხებასკი ვერავისსა ვბედავდა, მაინც იცინის და უმეტესი მიზეზი რათ მივსცე დაცინებისაო. ამასობაში დიდი რვეულები გადავშინჯე და ბოლოს გული დავაჯერე, რომ საქმეში გამარჯუების იმედი არა იყორა.

უფ-ს ლობეპენსაც გავაშინჯე საქმე და ისიც ამ აზრისა არის; მაგრამ, მანამდისინ მოსვენდება, უნდა ეს აზრი დაუმალო ჩემს მოხუცებულს ნათესავსა: მეტად მძულია განქარვება უკანასკნელის იმედისა. ერთისხელ გვეგონა, რომ ძუელს რვეულებში, ჯერ რომ გაშინჯული არა მექონდა, ძალიან სასარგებლოს რასმე საბუის ვიპოვიდით და დიდად მოკიდე-ბული შუადღემდინ უკანასკნელს ას მეთექვსმეტე რვეულს გაშინჯავდით. რაღა თქმა უნდა, რომ არცრათერი აქედამ გამოვიდა. შუადღის დროს პორჭოემ ქელი მომაწოდა და დიდის თავაზით პატარა თავისს ბაღში შემიწვია, საუზმე იქა ჰქონ-იყო მომზადებული. ზაფხულის სიცხეში პატარას სახლში ყოფნა უფრო შემაწუხებელია და ბაღში ჰსჯობდა რასაკვირველია. სიღარიბის საჭმელებს პატივი ვცე, რაცკი შეიძლებოდა და ჩემს მასპინ-ძელს რომ ჩემი მადა სასიამოვნოდ მიაჩნდა, სა-უბარი უფრო მხიარულად იწყო და ბოლოს სიტყუა ჩამოვარდა ლიაროკებზედ.

— გაგენდობით და გეტყვით, — მითხრა მე, — რომ ეს ძუელი კორსარი მე არ მომწონს. ამ ქუეყანაში რომ მოვიდა, კარგათ მახსოვს, ერთი შეჩუეული მაიმუნი ჰყავდა, კაცურად მორთული და თითქო სიტყუასაც აგონებდა. ეს პირუტყვ

სწორეთ ღუთის რისხვა იყო ამ ჩუენს მხარეზედ და შეუწყნარებელი არავინ დარჩენია იმ ერის კაცს გარდა, რომელსაც არც ზდილობა ჰქონდა და არც გვაროვნობა. ანბობდნენ მაიმუნი იყო და მე-ცა მჯეროდა, მაგრამ მეკი მგონია ნეგრი იყო (არაბი), ამით უმეტესად, რომ, ნეგრების გაჭირო-ბასა სწამობდნენ იმის ბატონს.—ცხონებული მჳ-ლი იმისი, მადამ ლაროკის მეუღლე, დიალ კარგი კაცი იყო; იმას არა დაუწუნებოდარა;—ქალები ხომ, მადამ ლაროკი და იმისი ქალი, იმდენი სიკეთე ღმერთმა თქუენ დაგმართოთ, რამდენი სიკეთითაც ისინი შემკობილნი არიან; ადამიანის პირისაგან ისეთი ქება არა ითქმისრა, რომ იმათ არ მიეწერებოდეს.

ამ ლაპარაკში რომ ვიყავით, ღობეს გარედამ ემიმე ხმა მოგვესმა ცხენის ფეხისა და კიდევაც დაგვრეკეს გარეთი კარი.—

—რაო? ვინახარ მანდა? ჰკითხა მადმუაზელ პორჭოემ.

—კარი გამიღეთ ფრანციის ბედსაო, მოგვა-ძახა გარედამ ხმამ მშვენიერმა და ნაცნობმა.

—როგორ? თქუენა ხართ ეგა, ჩემო მერცხა-ლო? გაიქეცით, გაუღეთ კარი, ჩემო ბიძაშვილო.

კარი გააღე თუ არა, მერვენმა კინაღამ მიოს

დამცა, ისე შემოვარდა ბაღში სიცხისაგან შეწუხე-ბული და თან შემოჰყვა მადმუაზელ მარგერიტა; ცხენიკი, მანამდისინ კარს გაუღებდი, ღობეს გა-მოაბა.

—გამარჯვება, უფალო, მითხრა მე ისეთის სახით, რომ ჩემი აქ ყოფნა თითქო სულ არა-ფრად ჩააგდო;—თითქო იცოდა, რომ აქ ვიქნე-ბოდი.

—მშჳდობა თქვენს მოსვლას ამ პაპანაქებაში ჩემო კეკლუცო, უთხრა მადმუაზელ პორჭოემ,—და მიამბორეთ ერთი, თუ საწყენი არ იქნება. სი-ცხეში სიარულიკი დაგეტყობიათ, ყმაწვლო: ლო-ყები შეგბრაწვიათ და თვალები თითქო გარეთ გა-მოსვლას ეპირებენ. აბა რა მოგართვა, ჩემო ოცნებაო!

—აბა გნახოთ მართლა, რას მითავაზებთ: რა-ღა გქონიათ? აღარაფერი. უფალს ოდიოს აღარა გადარჩენიარა;—მაინც არა მშია; მწყურია კი.

—მაგ ყოფაში სასმლის ნებას ვერ მოგცემთ და მაცალეთ... მგონია მარწყვ იყოს კიდევ რა-მდენიმე ამ კალათში.

—მარწყვ? ოჰ! უკეთესი რაღა შეიძლება. ეგ კალათი წამოიღეთ მაშა, და მე წამომყევით თანა, უფალო ოდიო?

მანამდისინ მე ამ კალათის წასაღებად გამოვბრუნდი, მადმუაზელ პორჭოემ ცალი თვალი დაისუჭა, მერე ღიმილით და სიამოვნებით თავისს საყვარელს ქალს მიადევნა, რომ მიდიოდა,— და მითხრა ჩუმათ:—შეჰხედე, ჩემო ბიძაშჳლო, ერთი შეჰხედე, თუ ღირსი არ არის, რომ მეფეც ჩუწნევანი იყოს!—

მადმუაზელ მარგერიტამ დაუწყო მარწყვებს ძებნა და რამდენსაც დაინახავდა, იმდენს სიხარულით შეჰკივლებდა ხოლმე. მე თან მივსდევდი და სამში ერთს კალათში ჩამიგდებდა და ორს მოთმინებისათჳს თჳთან შეაკნაცუნებდა. ახლა გვეყოფაო, რომ იფიქრა, გამობრუნდა და მოვედით ისევ მადმუაზელ პორჭოესთან. რაც კალათით მოვიტანეთ იმას შაქარი მოვაყარეთ და მიირთვეს კბილებმა, სწორეთ საფანგებო კბილებმა.

—ოჰ! რა მიამა! ახლის, ჩემის სიამოვნების შესავსებლად უნდა მიუწლის ანბავს მომიყვეთ, უმჯოფასესო ჩემო მადმუაზელ, იმ ხნის ანბავსა, როდესაც თქუენც კარგი მეომარი ყოფილხართ,— უთხრა მადმუაზელ პორჭოეს.

მაშინ მოჰყვა ისიც და მართლად რომ სასიამოვნოთ მოგჳთხრო ისეთი ანბები, რომელიც ისტორიას ეკუთჳნის. ახლა უფრო დავაჯერე გული

ამ მოხუცებულის აღმატებულს გრძნობაზედ და პატიოსნებაზედ, რადგან არცარა მცირის ღირსება დაამცირა და არცარა მოყვრის ნაკლულევანება დაჰფარა; სწორეთ ისე მოგვთხრობდა, როგორც ჭეშმარიტებასა და პატიოსნებას შეეფერება.

მადლობის გამოსათქმელად გადაეხვია ყმაწვილ ქალი, დაჰკოცნა, მერე თავისი ძაღლი გააღვძა და სთქვა, ახლა კი დროა შინ წასვლისაო. სრულიად არ დავფიქრებულვარ, რომ სასახლისაკენ მეც მაშინ წავსულვიყავი, ამიტომ რომ ჩემი მგზავრობა ამ ქალს ვერაფრით ვერ შეაწუხებდა. ისე მდაბალი მნიშვნელობაც რომ არა მქონდეს ამათთან, მაინც მადმუაზელ მარგერიტა ისეა გაზდილი, რომ ჩემი იმასთან მარტო ყოფნა თუ არ ყოფნა სულ ერთია იმისთვის. დედას ანგლიურათა ჰყავს გაზდილი; ამ გაზდილობით ქალი გათხოვებამდის სრულიად თავისუფალი არის; ჩუენ ფრანცუზები კი მაშინ ვაძლევთ ნებასა და სრულს თავისუფლებას ქალსა, როდესაც შეცთომას საშუელი აღარა აქვს. (*)

(*) ანგლიაში, და ამერიკაში უმეტესად, ისეთი საზოგადო ჩუეულება არის, რომ გასათხოვარი ქალი სრულიად თავისუფალია და რაც უნდა მარტო იაროს, თუ არ დიდს პატივისცემას, სხვას ვერა-

ასე ერთად გამოვედით ბაღიდამ; ცხენზედ რომ ჯდებოდა მე უზანგი დაუჭირე და მერე დავადექით გზას სასახლისაკენ. ცოტას ხანს უკან მიიხრა:—ჩემის მოსვლით მგონია დაგიშალეთ და უდროოთ მომივიდა; სიამოვნებაში იყავით.

—ეგ მართალია მადმუაზელ, მაგრამ რადგან დიდი ხანია იქა ვარ, არა თუ შეგენდობათ, მე მადლობაცა მმართებს თქუენი.

—გეტყობათ ძალიან ყურს უგდებთ ჩუენს საბრალო მეზობელსა. დედაჩემი დიდი მადლიერია თქუენი.—

—შჳლი თქუენის დედისა?—ვჰკითხე მე სიცილით.

—ოჰ, მე, მე აგრე ადჳლი აღსატაცებელი არავარ. თუ ამას განიზრახავთ, რომ მე თქუენ შემოგკჳრო-დეთ, ამდენი სიკეთე უნდა იქონიოთ, რომ კიდე-ვაც მოიცადოთ რამდენიმე ხანი. სწორე მოგახ-სენოთ, ჩუეულება არა მაქუს, რომ ადჳლათ ვაფასო კაცის ყოფაქცევა, რადგან უფროსი ერთად

ვინ რასა ჰკადრებს. ფრანციაშიკი გათხოვებამდინ ქალი შეკეტილში არის და რა რომ გათხოვდება, მაშინ აიღებს თავსა და თავისუფლების მომშლელი აღარავინა ჰყავს.

საგანი ორ გუარი აქუთ ხოლმე. მე აღუარებ, რომ თქუენი ყოფაქცევა მადმუაზელ პორჭოლსთან შესახედავათ ძალიან კარგს ჰგავს; მაგრამ....

—ეს რომა ჰსთქუა, დაფიქრდა პაუჯარასანს, თავი მაღლა აიღო და მიიხრა მერე სიმწარით და საწყენად:—მაგრამ... ვინ იცის, მე სრულიად დარწმუნებული არა ვარ, რომ იმისთვის არ ფელე-ბოდეთ, მემკვიდრეობა მე დამრჩესო.

ვიგრძენ, რომ ცუდმა ფერმა გადამკრა. მაგრამ მაშინვე ვიფიქრე, რა რიგი იქნება, რომ მე ამ ყმაწვილს ქალს პამპარაუქობით გავჰსცე პასუხი მეთქი, დავმშვიდდი და დალონებით მიუგე:—ნება მიბოძეთ, მადმუაზელ, რომ წრფელის გულით შეგიბრალოთ.

ჩემგან ეს ძალიან გაიოცა:—მე შემიბრალოთ, უფალო?

—თქუენ, მადმუაზელ! შესაბამის პატივისცემით განვიცხადებთ სიბრალულსა, რომლისაც ღირსი ყოფილხართ.

—სიბრალულსა? მკითხა კიდევ, ცხენი მეა-ფენა და შიშად შემომხედა გაოცებულმა და გაამაყებულმა: უკაცრავად; მაგრამ მგონია ვერ გავიგე, რას ამბობთ.

—ძნელი გასაგები აქ სრულიად არა არისრა

თუ კეთილისა ბოროტად მიღება, იმედნეულება და გულის სიმშრალე მწარე ნაყოფი არის დიდხნიერე-ბის გამოცდილებისა, ქვეყანაზედ ისეთი შესაბრა-ლისი არარა არისრა, როგორც გული, სიყმაწვ-ლემივე დამჭნარი და წამხდარი ურწმუნოები-საგან.—

—თქვენ სწორეთ არ გაგეგებათ, რას ლაპარაკობთ მანდა, შემომმასა უხუწველის სმით;—და გავიწყდებათ მგონია, ვისთანაც ლაპარაკობთ!...

—მართალია, მადმუაზელ, მიუგე მე სიმდა-ბლით და თავის დასრით: ცოდვა არ არის არ ვიცი, სად და ვისთან ვლაპარაკობ, მაგრამ თქვენ-განვე ვარ წაქეზებული.

—მაშ თქვენის ფიქრით იქნება ბოდიშის მოხ-დაც მე მემართოს თქვენთანა.

—უეჭველია,—მიუგე მე მცვიცედ: აქ თუ ერთერთს ბოდიში ჰმართებს ვისმე, უეჭველია თქვენა გმართებთ: თქვენ ბძანდებით მდიდარი, მე ვარ ღარიბი; თქვენ შეგიძლიათ თავი დაიმ-დაბლოთ.... მე არარ შემიძლია.

ერთს წამს გავსჩუმდით: პირი მოკუმული, ქელები გამლილი, სახე გაცრეცილი, ყოველივე მოასწავებდა იმისს გულის მფოთვასა;—მაგრამ უეცრად თავი მოიდრიკა, წკეპლა ძირს დაუშვა და

10.

მითხრა:

— მამ მომიკვდეთ! — იმავ წამს გადაჰკრა ცხენს წკეპლა და ქარივით გამშორდა.

მას აქეთ აღარსად მინახავს.

30. ივლისი.

საჯეროთ მრიცხუწლობა (*) ისე არას დროს არ გაცრუვდება, როგორც მაშინ, როდესაც ქალის ფიქრსა და გრძნობას ანგარიშობს. რა მაფიქრებინებდა, რომ რაკი მე და მადმუაზელ მარგერიტას

(*) მრავალს ბოდიშს ვიხდი შენ წინაშე, გულითად საყუარელო ჩემო თეიმურაზ; მაგრამ ცოტაოდენს განმარტებაში აქაც უნდა შევიდეთ. რა როგორ დასჭირდება კაცსა ვინ იცის: იქნება ჩუენც დაგვჭირდეს როდისმე ქართული ლაპარაკი ისეთს საგანზედ, რომელზედაც ახლა თუ არ უცხოს ენაზედ, არ ვლაპარაკობთ. Le calcul des probabilités; Теорія вѣроятностей უნდა ქართულად გამოვსთქუათ როგორმე. — მატემატიკის შემეცნებით ორ-გუარი რამ სათვლელი არის, რომ კაცს შეუძლია გამოანგარიშება: სარწმუნოთ მრიცხუწლობა, ესე იგი

ისეთი შეპრიალება მოუვიდა, ადვილადაა შეიძლებოდა ჩაუწნევან ერთმანერთის ნახუა; და ორი დღე ისე გაატარე, რომ სასახლეში ფეხი არ შემოდგამს; ეს მოკლე დრო არც კი იკმარებს, რომ

ისეთის რისამე თქმა, რომ უმეტესწლია არის ქვეყანაზედ, უმეტესწლია არსებობს; მაგალითად: ფული; სალხი; ცხოვარი; ხე-ტყე; ავეჯი; ზომა სივრცისა, სიღრმისა, სიგანისა, სიმაღლისა, სიზქისა და სხუა და სხუა,—ანუ ანგარიში ისეთისა რისამე მნიშვნელობისა, რომელიც თუმცა ჴელით მიუწდომელია, თვალით უხილავია, მაგრამ კაცობრივს გონიერებას კი გამოსაზღურულიცა აქუს და დაუთვლელიცა,—მაგალითად-დრო.—ერთს საქმეს რომ ერთი საათი დრო დასჭირდებოდეს, ასი ათასს სწორეთ ამისთანას საქმეს რამდენი წელიწადი, თთუე, კვირა, დღე და საათი მოუნდება, ამას მეცნიერი სარწმუნოდ გამოიანგარიშებს. ეს ანგარიში იყო, რომ 1850-ში ვარსკვლავთ მრიცხუელებმა ჭსიქუეს—მომავალს წელიწადს ამა და ამ დღეს, ამა და ამ საათზედ მზე დაბნელდება და ამდენს ხანს გასწევს იმისი ბნელათ ყოფნაო; ამ ანგარიშით არის, რომ კოპერნიკმა... მაგრამ ხადამდინ მიჰყავს ადამიანის გონება ამ სარწმუნოთა

იმან თავისი ამაყი გული დაიმშვიდოს მეთქი, ასე ვფიქრობდი; მაგრამ გუშინ დილაზედ ჩემს კოშკში

ანგარიშსა,—ამაზედ ლაპარაკის ადგილი აქ არ არის.

2-დ საჯეროთ მრიცხჳელობა, ესე იგი ისეთისა რისამე თქმა, რომ არ ვიცით არის თუ არა, მაგრამ შეიძლებაკი რომ იყოს, ან ყოფილიყოს, ან იქნეს;—ისეთისა რისამე ანგარიში, რომ ჰსთქჳას კაცმა, დასაჯერიათ; მაგალითად: მე და შენ ვიცით გარემოება სწორეთ 30 საქმისა. აქ, თუ სხჳაგან სასამართლოებში რომ უწარმოებიათ; ეს ოც და ათივე საქმე, ერთი ერთმან ერთზედ ანგარიშით ზედ-შესმით, წარმოებაში ყოფილან 90 წელიწადს და ოცი იმათგანი სამართლიანათ გადაწყვეტილა, ათი უსამართლოთ. ახლა რომ დაევფირდეს რის-თვისმე გამოანგარიშება, 12 სხჳა საქმე რამდენს ხან გასწევს და როგორ გადაწყდება, ვიტყვით, ეს თორმეტი საქმე უნდა გადაწყდეს ოც და თე-ქჳსმეტს წელიწადზედ, რვა სამართლიანათ გადა-წყდეს და ოთხი უსამართლოთ. სამართლის ქება დიდი არ არის ესა, მაგრამ მაგალითი წინ გვი-დევს. ამ გჳარს ანგარიშს თავისი განსაზღვრება აქვს. ამისი გზაც ასე მორს მიდის, რომა, რო-

რომ ფანჯარასთან ვსაქმობდი, ჩემი სახელი მომესმა, სწორეთ ის ხმა მეძახდა, დაუმინებელი მკვდრათ გადაქცეული რომ მეგონა, და მკვდრობის მაგიერად კი ახლა თითქო მეგობრობას მოასწავებდა.

—უფალო ოდიო! შინა ხართ თუ არა?

წამოვჭსცდი მაშინვე და რომ გადავხედე, მადმუაზელ მარგერიტა დავინახე, ნავით მოსულიყო, ნავი ნაპირზედ მიეყუდებინა, თავისს თავსახურავსა ჭმურცვედა დილის ცვარით დანამულს და ჩემსკენ იყურებოდა.

—აქ გახლავარ, მადმუაზელ,—მიუგე იმავ წამს.

როგორც სარწმუნოთა ანგარიშმა მზის დაბნელება ერთის წლის წინათ შეგვატყობინა, ისე საეჭვოთა ანგარიში, ეს და ეს მოხდებაო, ხან და ხან შეუცთომელად გამოგვაცნობინებს; და უფროკი პირველ ვეჯარის ანგარიშის წასახმარებელია.—ეს არის ის ანგარიში, რომელსაცა ჰქვა ფრანცუზულად: Le Calcul des probabilités; რუსულად: Теорія вѣроятностей. ახლა ქართულად ამისი დასახელება, როგორც მე ვსახელებ, ივარგებს თუ არა, ქართველების ნებაა.

—არ წამოხვალთ, არ გამოისეირნებთ?

ორ დღეს რომ ისე მწუხარეთ ვიყავი და ახლა რომ ეს ვნახე და გავიგონე, სიზმარშიკი არ ვიყო მეთქი, ვიფიქრე და ვჰკითხე:

—როგორა, მადმუაზელ!... რასა ბძანებთ?

—გინდათ გამოისეირნოთ თუ არა ჩუენთანა: მე ვარ, ალენ და მერვენი.

—დიაღ, როგორ არა, მადმუაზელ!

—მაშ ალბომიც (*) თან წამოიღეთ.

ჩავირბინე მაშინვე და მივედ.—დღეს კარგს გუნებაზედა ყოფილხართ, როგორც ვეტყობათო,—მითხრა ღიმილით.

მე რაღაც წავიბუტბუტე, ვითამ ყოველთჳს კარგს გუნებაზედა ვარ მეთქი, გადავხტი ნავში და გვერთ მოუჯექ მადმუაზელს.

—აბა, მოუსვით ახლაო,—უბძანა ალენს და ეს ალენიც, აქაო და მენავეობა კარგათ ვიციო, მოჰყვა ნიჩბების ხმასა და ქნევასა: კაცს რომ მორიდამ ეყურებინა, მერა არის, აფრენსა ცდილობს და ვერ მოუხერხებიაო, იტყოდა.—მერე მე მომიბრუნდა მადმუაზელ მარგერიტა და მითხრა:

—მე რომ არ მოვსულიყავი და თქუენის

(*) სამხატვრო რვეული.

შეკეტილის კოშკიდამ არ გამომეყვანეთ, თქუენ ხომ თჳთან არ გამოსჳდოდით; ეს ორი დღე რაც ტყუებით.

—მადმუაზელ, მე გარწმუნებთ, რომ თქუენი პატივისცემა.... თქუენი რიდი რომ....

—ახა ღმერთო! რის პატივისცემა, რის რიდი!... ტყუებით და ეს არის. ცხადია, ჩუენა გჳგონებია-ვართ. დედაჩემი ანბობს, და რაცრომ ანბობს მაგ-დენი არის გამეგებარა,—რომ ვითამ დიდის გაფ-თხილებით უნდა გეკიდებოდეთ. მოწიწებით თა-ვის მოდრეკა დამაბარა თქუენ წინაშე და აქა, მომიდრეკია.

—რასაკჳრველია გულითადის მადლობის გამოც-ხადება აღარ დაუგჳანე.

საქმეს ბარემ შესრულებაც უნდა მეთქი, გჭხა-თქჳ და ისეთი რამ ადგილ-მდებარეობა მინდა გაჩუენოთ, რომ თქუენებურს სურვილს შეეფე-რებოდეს: ჯერ ეს მშუენიერი ზაფხულის დილა, მერე ეს ტყე, შიგ პაწარ-პაწარა მწუანობი მინდუ-რები; აქ სინათლე, იქ სიბნელე; ეს ფრინველების ჭიკჭიკი და ესეც ნავი, ამ ბუნებითს ტალავარში რომ საიდუმლოთ მიჭსცურავს... ხომ გიყვართ ამისთანა სანახავები და კმაყოფილი უნდა იყოთ.

—მშუენიერებაა მადმუაზელ!

—აკი ვჰსთქვ.

მართლად რომ კმაყოფილი ვიყავი: წყალს რომ მივსდევდით, ნაპირზედ ახალი მოთიბულის თივის ბულულები ეწყო და ჭაღრი გავსილი იყო საამო სუნნელებითა; აქეთ-იქით დიდრონი სვები თითქო უკან გარბოდნენ და ხან ჟუჟარის სინათ-ლით გაგვანათებდნენ, ხან ისევ ჩრდილში გაგვა-სუფევდნენ; ათას ნაირი ბუზი და ფუტკარი ყვავი-ლებზედ დაჰფრინავდნენ და მხიარულად ჰზუზუნებ-დნენ. ნაპირებზედ აქა-იქა მომდგარი გულ რქო-ანი ზროხები შეფისცოდნენ და გარბოდნენ; ალენი ყოველს ნიჩბის მოსმაზედ შემომწედავდა ლიმილით და რაღაც ნაირის მფარველობის სახით, თითქო სადაც მე ვარ, იქ ნურას ინაღვლებო; უფრო ახლო მადმუაზელ, თავისის ჩუჩულების წინაალმდეგად სულ თეთრით მოსილი, მშვენიე-რი, მიმზადებულად ალუქაყებული, ნარნარის ჴელით თავისის თავსასხურავის ლენცებს ცუდარისაგან იბურ-ცებდა და მეორეს ჴელით მერვენს ეთამაშებოდა, ცუროვით რომ მოგვდევდა თანა.—დიდი თხოვნა არავის დასჭირდებოდა ჩემთან, რომ ქვეყნის დასასრულამდინ ასე მევლო ამ პატარა ნავით, ოლონდკი ამავე მდგომარეობაში ვჰყოფილიყავი.

ცეცს რომ გავსცდით, მკითხა მადმუაზელ

მარგერიტამ: — სად მიმყევხართ, რადგან ამას მაინც არა მკითხავთ.

— არა, არა, მადმუაზელ! ჩემთვის სულ ერთია, სადაც უნდა მიგყავდეთ.

— ფერიების ქვეყანაში მიმყევხართ.

— აგრე მგონია.

— მადმუაზელ ჟულიენი რომ ამისთანას საქმეებში უფრო დაჯილოვნებული არის, ის ხომ გეცყოდათ, რომ რასაც აქ თითქმის ოთხმოცი ვერსის სივრცეზედ ტყეს ჰხედავთ, ეს იმ ბროსელიანდის დანაშთენი ტევრია, სადაც თქვენის მეგობრის მადმუაზელ პორჭოეს წინაპარი თურმე უნადირნიათ ველის მპყრობელთა და სადაც ამ მერვენის პაპისპაპა მოუჯადოებია, თვითონ გამოჩინებული ჯადობაზი, ერთს ვილასაც ქალს, სახელად ვივიანეს. პატარახანს უკან მივ მოაგულ ამ ტევრში მყვალთ. და თუ ეს არ იკმარებს, რომ თქვენმა ფიქრმა მაღლა აღგიტაცოთ, იცოდეთ რომ ამ ტყეში ათასნაირი გზა არის ძველებურის კელტების სარწმუნოებისა, სულ ქვა დაფენილი და ადვილად შეგიძლიათ ფიქრით გამოისახოთ ყოველს ხეს ქვეშ თვითო დრუიდი, თეთრით მოსილი, და თითქმის ესეც წარმოიდგინოთ, ვითამ ოქროთ დაფერილს ცელებს ასლაც აპრიალებდნენ მზეზედა.

ერთი: იმათი სალოცავის დანაშთიც არის აქა; ვი-ფიქრე, რომ იმისი გადასაცემა თქუჱნთვის ძალიან სასიამოვნო იქნება და რადგან მიგნება ადვილი არ არის, გეხვეწთ, მე მიუძღუჱბი მეთქი და მივიძ-ღუჱბით კიდეცა, თუ ერთის პირობას მომცემთ, რომ არ დამაფარულათ თქუჱნის ავლადიდებულის აჭითა და ოჭითა, ეს რა მშუჱნიერება გნახეთ, ეს რა საკვირველებათ და სტყანი და სტყანი; ამნაირის სიხარულისას მე სულ ვერაფერს ვაგრძობ.

—ავრე იყოს, მადმუაზელ! წუმათ ვიქნები.

—ძალიან გიხოვთ.

—ბატონი ბძანდებით. სახელად რას არქმევთ ამ სასუნებელსა?

—მე სახელად ვარქმევ მსხუილ ქუჱბის გროვას, სხუას არაფერსა; —ანტიკუარნი (*) ზოგნი ანბობენ დოლმენი არისო; ზოგნი—კრომლეხიო; სალისბიური მიდამოის ემასიან და რაცხომ ემასიან, არა გიცოდა.—

შევედით სუობაში. პალატასანს უკან რაღაც ერთ და განუწყუჱტელი გრგვინვა მოგვესმა, თითქო კლდიდამ გადავარდნილის მდინარის ხმოვანებასაო; სუობაც ისე შეიწროვდა, რომ მეტი აღარ იქნე-

(*) მეწლებურის საქმეების გამომეძიებელნი.

ბა; მარცხენს მხარეზედ აღიმართებოდა სულ თი-ქალი კლდე; მუხა და ნაძვ, ბაბილოებით და სუროებით გადაბმულ-გადმობმულნი, შეჭყურებოდნენ მარჯუენს მხრიდამ სულ მაღლა ისუმამდის და იქიდამ გამოკიდებულნი აჩრდილობდნენ ამ მდინარეს, რომელიც თითქო მისს უბესდა აქვს კლდესაცა და იქითს მაღლობსაცა; ჩუენ წინ ორას ან სამასიოდ ნაბიჯზედ სულ აქაფებული იყო ეს მდინარე და თითქო იქავე ჰქრებოდა, რომ იმას იქით აღარა ჩნდა.—

— ახლა მარჯუენით! მიიხრე, მიიხრე! — უბძანა ალექსს მადმუაზელმა და მანამდისინ ალექსი ნავს ნაპირის სუზედ აბამდა, — მსუბუქათ გადახტა მწუნეზედა და მკითხა: — აბა, ახლა როგორია სარი, უფალო! ჯერ კიდევაც არ წაქცეული ხართ, არ გამეშტერებიხართ, — გული არ შემოგეყრიათ სამოგზაუროდ? ანბობენ კი, საკუირველი რამ სანახავი არის ეს ადგილები. მე იმიტომ მომწონს, რომ გრილა აქა. მამ ახლა თან წამომყევით, — თუ რომ გაჰყვებით, — და იმ საყვარლოთვანს ქუჩების გოთავისაც გაზიერნებით.

ისე მხიარულად და ისე მარდად არას დროს არ მინახავს, როგორაც ახლა იყო მადმუაზელ მარგერიტა. ჩაჯდა მისდარი ორის გადაფრენით

გადიარა და შევიდა ძველს ტყეში. ისეთი ხშირი იყო ეს ტყე და ისეთ ნაირათ დაწნული, რომ კაცი თუ ამას გაატანსო, ვერავინ იტყოდა; მაგრამ ქალიკი მალიან ადვლად მიგვიძღოდა და მე და ალენს სწორეთ გვიჭირდა საქმე. როგორც იყო მივატანეთ დაკაწრულებმა ერთს პატარა სინათლეს; ტოტაოდენი ადგილი იყო მოვაკებული და ეტყობოდა, რომ მთის წვერიც ეს იყო. ერთი უშველებელი პრტყელი ქვა დავინახე, ხუთსა თუ ექვსს საჟენზედ მდებარე და წყვდიადის ტალავარის დამცემი; უეჭველია, მსხვერპლის შეწირვა აქ ექნებოდათ წარმართებსა. ამ ნაშენმა და ამ ტალავარმა მჳწლებურის დროების ზღაპარ-სიტყვაობითი მოთხრობა თითქმის განაცოცხლა და თვალ წინ წარმოგვიდგინა მამინდელი ჩვეულება სულის შემამრწუნებელი და დამაფიქრებელი. მადმუაზელ მარგერიტაც რომ დაფიქრებული შესჭყურებდა ამ რამდენსამე საუკუნოებაში თავდანებებულს და მივიწყებულს სალოცავს, — მე შიგ შევედ დავათვალიერე ყოველივე, გამოვედ ისევ გარეთ და სატუპას მივჭყავ კელი. ნახევარ საათს ამ საქმეში ისე ვიყავ გართული, რომ ჩემს გარეშემო რა იყო, რა არა, აღარა გამეგებოდარა; ამ დროს მადმუაზელ მოვიდა ჩემთან და მითხრა:

—არ გინდათ, ერთი ბელლედაც (*) გაჩნდეს აქა, რომ იყვნს მსახურობაში სულიერიც იყოს ვინმე?—მაშინ ავიხედე და დავინახე: ამ ქალს მუხის ფოთლების გვირგვინი ედგა თავზედ და თითქო სალოცავად გამზადებული ბელლედაო, სწორეთ ისე გამომეცხადა. მივიდა და სალოცავის კარის ბჭეზედ დადგა გარშემო რომ ჩრდილი იყო გასშირებული და მზის შუქი არსაიდამ მო-დიოდა, იმისი თეთრი ტანისამოსი ისე მბრწყნე-ბოდა, თითქო მარმარილოს ქვისაგან ყოფილიყოს ეს მლოცავი გამოქანდაკებულიო; საკვირველად ჭმუწ-ნოდა და დარწმუნებული ვიყავ, თვითონაცა იცო-და ეს. ისე შევჭყურებდი, რომ სათქმელი სიტყუა ველარა მოვახერხერა და თვითონ მითხრა:—თუ ვი-მლით ჩამოვდგები.—არა, ღვთის გულისათვს არა!—მაშ რაღას უყურებთ? ალენიც აქ დააყენეთ, ეს ვითამ ბერი იქნება იმათებური და მე მოლო-ზანი.—სწორეთ ოცნებასა ჰგავდა, რასაც ვჰხედა-ვდი, მაგრამ ჩემს მსახურობაში კარგათ გამოვი-და. რომ გავათავე, მომიახლოვდა მარგერიტა და დაჰხედა მსახურობას.

(*) ბელლედა—ქალი მსხვერპლის შემწირვე-ლი, ამ სალოცავის მსახურებად შემდგარი.

—ჰო, გვარიანათ გამოსულაო, ჰსთქუა. მერე მოიგლიჯა თავისი გვირგვინი, იქით გადააგდო და მიიხრა: ახლაც იტყვით, რომ ბოროტი ვიყო?— არას დროს არ ვიტყვ მეთქი, მიუგე და რომ მკითხა, თითქმის ამასაც ვეტყოდი, არცკი და-შჳენების სურვილი გქონებიათ მეთქი, მაგრამ აღარ უთხარი: რაღა ქალი იქნებოდა, რომ ეს სურვილი არა ჰქონიყო. მითოლოგიით რომ ღმერ-თების ანბავს მოგვითხრობენ, ან ისინი რის ღმერ-თები იქნებოდნენ, უკუდავების გარდა რომ ცოტა-ოდენი თავის მოწონების სურვილიც არა ჰქონ-იყოთ.

გამობრუნებულნი ერთს ბილიკს დავადექით და ჩამოვედით ისევ წყლის პირს:—აქედამ ისე ნუ წავალთ, ეს წყალი რომ კლდიდამ მოის ეცემა ისიც არა გნახოთ. ეს ჩემთვისაც კი ცოტა გასარ-თობი იქნება. მერე აქეთ, მერე! კარგი მა-ლი ხარ განა! აბა აქეთ!—

პატარა გავიარეთ და იმ ადგილს წავადექით, საიდამაც მდინარე ძირს ეშჳებოდა რამდენისამე მწყრთის სიმაღლიდამა და გრიალით არე-მარეს აყრუებდა. დაბლა გარემომოზღუდვილი ტბა იყო, ღრმა და მარად ადუღებული, რომელშიაც ეს მდინარე ზეიდამ ვარდებოდა; გარს სულ მწჳანე

ფერდობები ევლო, მაგრამ ნაპირები კლდის ქუწ-ბითა და ლოდებითა ჰქონდა მოფენილი და მზეს იმათი გაშრობის ძალა აღარა ჰქონდა; რადგან შხეფი ზედ დასდიოდათ მოუწყვეტლად. ამ ტბიდამ აქა-იქ თუ გაჰქონავდა ეს წყალი, თორემ გასავალი არა ეტყობოდარა; მაგრამ ცოტა მოშორებით ისევ იმავე მდინარეს მიდიოდა.

—ეს მართალია, ნიაგარა (*) არ არის,— მითხრა მადმუაზელ მარგერიტამ ხმის ამაღლებით რომ ამ წყლის გრგვინვაში სიტყვა გავეგონებინა;— მაგრამ გამოცდილის კაცებისაგან გამიგონია, რომ ესეც კარგი რამ სანახავი არისო. თქუენც ხომ მოგწონთ? კარგი და მაცთოსანი. ახლა იმედი მაქუს, რომ რაც აქ გიკვრით და რასაც მეჭვსარით ცოტა ჩემს მერვენსაც წილის დაუდებთ. მერვენ აქეთ! —

(*) ნიაგარა, როგორც მოგეხსენება, ამერიკაში რომ ერთი საკვირველი წყლის-კუწთება არის იმას ჰქვია, მთელი დიდი მდინარე რომ კლდიდამ ძირს ეკუწთება და თითქმის ოთხმოცს ვერსზედ რომ ისმის იმისი ხმოვანება. საკვირველი რამ სანახავი თურმე არის და მრავალნი განგებ მიდიან იმის სანახავათ.

ცეროცა-ნოველი მალლი მივიდა თავისს პატრონთან და ირითილით შეჭყურებდა, რას მიბძანებსო. მაშინ ქალბატონმა თავისი თეთრი ხელსახოცი დაგრიხა, დაამრგვალა, და წყალში გადისროლა, სადაც მდინარე გადასავარდნელს კლდეს უახლოვდებოდა. თითქო ლოდი რამ ჩავარდა წყალშიო, მერგენმაც იმავ წამს შიგ ცყუპანი გადინა და გამოეკიდა ხელსახოცს. როგორც მშვილდისაგან მოსხლეტილი ისარი, ისე გააქროლა ხელსახოცი დაქანებულმა მდინარემ და ის იყო, კლდესაც მიაცანა და მერგენმაც სტაცა კბილი. გამობრუნდა გამარჯვებული და მხვდობით გამოვიდა ნაპირზედ. მადმუაზელ მარიეტიცა მიეგება ტაშის ცემით და ქებით. ახლა მეორეთ, ახლა მესამეთ, მეოთხეთ და მეხუთეთ თუ მეექვსეთ რომ გადისროლა ხელსახოცი, არ ვიცი დაღალულობისაგან დაემართა თუ თვალი მალე ვერ შეასწრო, მერგენს ერთი წუთი დაგვიანდა და ხელსახოცი შეიტანა წყალმა გალოვანს რაღასაც ბალასებში, ზედ იმ გადასავარდნელს კლდესთან რომ წყალს ზევით მოჩანდნენ. მერგენიც თან შეჭყუპა და აგერ გამობრუნდებაო რომ ვანბობდით, გამობრუნდა, მაგრამ ხელსახოცს თავი დაანება, გაფაციცებული ცოცებს იქავე აპარცყელებდა, — და ჩვენ შემოგვყურებდა სამ-

წუხარო ყეფითა და წუწუნით.

— ახა ღმერთო! ეს რა ემართება, იკივლა მადმუაზელმა.

— უთუოთ ბალახებში გაება როგორმე; დააღწევს თავსა, ფიქრი ნუ გაქვსთ.

მაგრამ ცხადი იყო, რომ ვეღარ აღწევდა თავსა; იმედი აღარ იყო, რომ გამოხსნილიყო როგორმე; ბალახებში რომ გაება, ამას გარდა მდინარის ქაფი ზედ თავზედ გადასდიოდა და თვალით აღარ ახედებდა. თჳთქმის უძრავადღა დარჩა საწყალი პირუტყვი; ეტყობოდა რომ უფრო და უფრო გაეხვა დახლართულს ბალახებში და ბოლოს ისეთს ყმუილს მოჰყვა, რომ კაცს გულს უკლავდა. მაშინ ქალი წამოვლო მადმუაზელ მარგერიტამ და თჳთქმის ყურში წამოჩურჩულა საზარლად ფერ გადაკრულმა:

— დაირჩო ეს არის.... წავიდეთ.. წავიდეთ აქედამ....

შევჰხედე, შესაბრალებლად იყო გამოხატული იმის სახეზედ მწუხარება, სიბრალული და შიშა; თვალებში ცრემლებით ჰქონდა გავსილი.

— იქამდინ ნავის ჩამოტანა ყოვლად შეუძლებელი არის მეთქი, მე უთხარი; — მაგრამ, თუ ნებას მომცემთ, ცურვა ვიცი ცოტათა და მე

გამოვიყვან ამ ყუთალს.

— არა, არა! მაგას ნუ იფიქრებთ... ძალიან შორს არის აქედამ... და წყალიც ძალიან ღრმა არისო ამბობენ; მეტადრე იქ არის თურმე ძალიან საშიში.

— ფიქრი ნუ გაქვთ, მადმუაზელ! არა მი-შავს რა. გავიძრე მაშინვე ზევითი საცმელი, ბა-ლახზედ მივაგდებ და შევსცურებ წყალში იმ ანგა-რიშით, რომ გადასავარდნელს ადგილს არ დავა-ხლოვებულვიყავი. ძალიან ღრმა იყო მართლათ, — მეტადრე საწყალს მერევენს რომ მივაცანე, ფეხი სულ ველარ მოვიკიდე. არ ვიცი ტალაკი ყოფი-ლა რამე იქა, რომ მდინარეს დაურღვევია, თუ ბალახოვანი მიწის ანაგლეჯები ჩამოუტანია წყალსა და იქ შეუყენებია როგორმე, მაგრამ რაღაც რამ კი არის ისეთი, რომ ეკლოვანი ბალახებითა და ბუჩქებით არის ეს ადგილი სავსე და ფესვები აქვს რაღაზედაც მოკიდებული, ერთი ერთმანერთში დახლართული, გადაბმულ-გადმობმული. რაღასაც რტოს მოვჭკიდე ფეხი, რომელზედაც ბუჩქი იყო წყალში შემდგარი და გამოვისხენ მერევენი. რა რომ განთავისუფლდა, ყოველივე ღონე თი-თქო ხელახლად მიეცა, მაშინვე ნაპირისაკენ მოუსვა და მეც იქ მიმანება თავი. რაც ძალლის

ერთგულობის სახელი აქვს განთქმული, ეს საქ-
ციელი დიდ არ მაკადრება იმ სახელს; მაგრამ
ქაჯებშია დიდხანს ნამყოფი და მგონია ცოცხალდენი
ფილოსოფოსობაცკი ამიტომ დასწავლებია ამ ქაჯეთო-
სანს მეგრელნსა: მე კი თავი დავაღწიო და სწორედ
რაც ეხებოდეს ისა ჭკნისა. მეც რომ დავაპირე,
მერვენს გამოვეკიდები მეთქი, შევეცდე, რომ
ახლა მე ვიყავ დაბმული: თითქო ბაწრებითა
მქონდა ფეხები დასლართული, ისე მომდებოდა
ბალახის ფესვები და მკლავსავ ტოტები. ერთი
მეორე გამოკრულივით მქონდა და ვეცყობდი,
ცყუვილიდა ზოთა მომდიოდა, რომ ცამოხსნის
გამიოქცებდი. ღრმა წყალში რომ კაცი იყოს და
რასაც ფესი მოჭკიდოს, არა უშვერებოდესრა,
ყოვლეგან უსხლტებოდეს, რალა ეონება უნდა
შეჭრხეს იქა, მეტადრე რადესაც აქაფებული მდი-
ნარე თავზირზედ დასდის და თვალის აწყლის სა-
მეწლის ალარ ამლევს. იქმა ალარ უნდა, დიდ
ცუდს მდგომარეობაში ვიმყოფებოდი. მეჭხედე
როგორც იყო, ნაპირს. მადმუაზედ მარგალიტა
ალვნს დამოჭკიდებიყო მხარზედ და გადმომცურებდა
სულმეგუბებული, ნაცრის ფეროვანი, თუთქმის
უსულო და უგონო. გჭხოთქვ ჩემს გუნებაში, რა
მენაღვლება, ჩემი ბედკრული სიცოცხლე აქ დას-

რულდეს და ამისმა მშვენიერმა თვალებმა დამი-ცირობს მეთქი, მაგრამ განვაგდე მაშინვე ეს სულმოკლეობის ფიქრი;—რაც რამ ღონე გამაჩნდა დავიქნიე დაბმული მუხლი, მხლათველი ბალასები დავჭელიჯე, დაფხრეწილი თეთრი ჴელ-სახოცი კისერზედ შემოვიგდე და გამოველ როგორც იყო ნაპირზედ.

მადმუაზელ მარგერიტამ თავისი ათრთოლებული ჴელი მომაშველა.

—რა უგუნურებაა, რა უგუნურებაა აგრე თავის გაწირვა; მერე რისთჳს,—ერთი ძაღლისგულისათჳსო,—მითხრა.

—ეს ძაღლი თქვენი იყო მეთქი, მეც ისე დაბლა უთხარ, როგორც ის მეუბნებოდა; თითქო-აწყინაო ეს სიტყვა, გამომტაცა თავისი ჴელი, მიუბრუნდა მერვენს და დაუწყო წკეპლით ცემა:—შე საძაგელო, შე სულელო პირუტყვო!...

მე ბალახზედ ვიდექი და სულ წყაროები მდიოდა: რომ არ ვიცოდი რა მექნა, გამომიბრუნდა მადმუაზელ მარგერიტა და ტკბილის ხმით მითხრა:

«უფალო მაქსიმე, თქვენ ნავში ჩაბძანდით და როგორც შეგვეძლოთ ისე ჩქარა იარეთ, რომ გაცუფეთ როგორმე ნიჩბების ხმარებითა. მე და ალენი ცხენით მოვალთ, გზა ასე უფრო მოკლეა.—

მეც მომეწონა ეს ფიქრი, გამოვეთხოვე, მეორეთ შევეხე კიდევ მერვენის პატრონის ქალსა და ნავში გადავჰხტი.

შინ რომ მივედი და ტანისსამოსს ვიცვლიდი, გამიკვირდა, პატარა დაკეცილი ქალსახოცი რომ თან გამომყოლიყო. სრულებით აღარ მომეგონებია, რომ პატრონისათჳს მიმეცა. ახლა იმას ხომ, მაინც დაკარგული ჰქონია, და მე დამრჩეს მეთქი, ვჰსთქჳ, ამ დასველების და განსაცდელის მოსაგონებლათა მეთქი.

სალამოზედ წაველ სასახლეში. მადმუაზელ მარგერიტა იმავე ამაყის სახით დამხვდა, წარბშეკრული და ცხვირ-აწეული. ჩვეულება რომ იყო იმისი და გასაოცრათ რომ ეწინააღმდეგებოდა დილანდელს იმისს მხიარულებასა და გულკეთილობას. სადილათ რომ ვისხედით, უფალი ბევალლანიც იქ იყო და მადმუაზელი თჳთან მოჰყუა დღევანდელის მგზავრობის ამბავს, ვითამც დასაფარავი სულ არა ყოფილარაო და თავის მერვენს რომ მრავალი ქება შეასხა, ჩემი სრულიად არა ჰსთქუარა, მე თუ მაფისილებდა ამითი, რომ მე არა წამომცდენიყო რა,—ძალიან შემცთარი იყო, ამიტომ რომ ტრაბახი ჩემი თჳსება არ არის.— ამ მოთხრობაში ბევალლანმა დაუვაყრუა თავისს

გულშემატკივრობის ყურილით.—როგორ! მად-
მუაზელ მარგერიტა ასე შეწუხებული იყოს სადმე,
საწყალი მერვენი ასეთ საშინელს განსაცდელში
მგულებოდეს ⁊ მე, ბევალიანი, იქ არსად ვიყო!
ოჰ! თავი ცოცხალი რაღათ უნდა მინდოდეს! ზა-
რემ ჩამომარჩონ ის ემჯობინება!—იმისი ჩამო-
მხსნელი რომ ჩემს მეტი ქუეყანაზედ აღარავინ
იქნებოდეს, დამიჯერეთ არ ავჩქარდებოდით წამო-
მელაპარაკა ალენი, შინ რომ გამომყვა გამოსა-
ცილებლად.

გუშინდელი დღე ისე მხიარულათ არ გამთენე-
ბია, როგორც გუშინწინდელი. დილაზედ ადრე
მადრიციდამ მოსული წიგნი შემომიტანეს, მწერ-
დნენ, მადმუაზელ ჰორჭოეს გამოუცხადეთ, იმედი
სრულიად აღარა არისრა, რომ საქმე კეთილად
დაბოლოვდესო. იქაური ვექილი მწერს, მაგდენი
იმედი აღარც მოდავეს აქუსო, რადგან თჳთან
მმართებლობამ აცქვიტა ყურები ამ მილიონებზედა ⁊
ახლა კელმწიფის საზინა წამოედავა, უცხო კაცის
დანაშთი ბეითალმანი არის ⁊ კელმწიფეს უნდა
ეკუთვნოდესო.—ვჰსთქვ ახლაც ჩემს გუნებაში,
რომ კაცმოყვარების ვალით უნდა დაუმალოთ ეს
ამბავი ჩემს მოხუცებულს მეგობარს მეთქი; მაგ-
რამ მადამ ლაროკსაც დავეკითხები მეთქი ⁊ ნა-

შუადღეს წაველ სასახლეში, არათუ მომიწონა ჩემი ფიქრი, ქება და მადლობაც ისეთი მითხრა ჩემის განზრახვსა, რომ არ ვიცოდი, რისთვის მეუბნებოდა. მეტადრე მაშინ უფრო გავჭკვრდი, როდესაც მითხრა: ასლა დრო არის განვიცხადოთ უფალო, რომ უგულითადესათ გმადლობთ ყოვე-ლის თქვენის მზრუნველობისათვის; მე იქამდისინ შევეჩვე თქვენს ყურადღებასა და თქვენს პატი-ოსნებასა, რომ ნეტავი შეიძლებოდეს,—თქვენთან კი ბოდიშს ვიხდი, რადგან ეს ჩემი სურვილი თქვენსას ვიცი არ ეთანხმება,—მაგრამ ნეტავი შეიძლებოდეს, რომ სამარადისოდ ასე განუშორებ-ლად ვიქნებოდეთ.... ღმერთსა ვჰსთხოვ, მხურ-ვალეს გულით ყოველივე სასწაული მომივლინოს რაცკი ამ ჩემის სურვილის ასრულებლად საჭირო იქნება.... რადგან თუ არ სასწაულით, არ შეიძლება, ვიცი.»

რა აზრით იყო ეს მხურვალე ლაპარაკი, სულ ვერა გავიგერა, მაგრამ, რაც შეიძლებოდა, მადლო-ბა მოვახსენე ამ ჩინებულს დედაკაცსა და გამოველ გარეთ, პატარა მივიარ_მოვიარო, გული გავაყო-ლო რასმე მეთქი.—

დაფიქრებულმა ვიარე რამდენიმე ხანი, საათი თუ მეტი, არ ვიცი და სადაც გუშინ მერვენი და

შე ცურვას ვჰარჯიშობდით, სწორეთ იმავე ადგილს წავადექი. სულ ფიქრათ არა მქონია იქ მისვლა, მაგრამ ასეკი დამემართა. ჩამოვჯექ ერთს ჯირ-კზედ და ამ მარტოობაში თვალწინ წამოვიყენე გუშინდელი ჩვენი სეირნობა, მოქმედება, ლაპა-რაკი და მივანებე თავი ფიქრებსა.—ვჰგრძნობდი, რომ გუშინდელი ჩემი სიამოვნება საკვრველის თჳ-სებისა იყო; მეორეთაც რომ შემხვდეს როგორმე ისეთივე საქმე, არა მგონია ისე გულის დამატ-კობელი იქნებოდეს: ეს რაღაც რამ მოულოდნე-ლი იყო და, სწორე უნდა გჰსთქუათ, უმანკოე-ბითი. ან რა წარმატება უნდა მიეცეს ამ გულის ტრფიალებასა, ჩემის სიყმაწვილის გამამხიარულე-ბელსა და გამაბრწყინვებელსა? რაც გუშინ იყო, იყო და გათავდა. სულ ერთი თავი იყო ჩემის რომანისა. ერთი ფურცელი; ამოვიკითხე კიდეცა და გავათავე. დიდებულადკი იყო დამატკბობელი ის ერთი საათი, ის ერთი ჩემის ტრფიალების საათი, რომ არ მიფიქრნია, არ მიანგარიშნია, მოლოდინი არა მქონია; და ტრფიალების სახე-ლიც მაშინ დავარქვ იმ საათსა, როდესაც სიმ-თურალისაგან გამოვჰფხიზლდი, თუმცა ამ და-თრობაში მე ბრალი არა მქონიარა. ახლა ჩემი სჳნიდისი გამოღჳძებული არის: ამ მლჳმარებამ

ცხადად დამანახვა, რომ ისეთის სიყვარულის გზას დავადგომივარ, რომელიც ჩემთვის ყოვლად შეუძლებელი არის, სასაცილო,—უფრო უარესი კიდევა,—უკანონო და დამნაშავეობითი. ღრმა იყო რომ გონებაზედ მოვსულვიყავ და ჩემს თავს გავფთხილებვიყავი; მე საწყალი, ყოველს საცხოვრებელს მოკლებული, სად ჩემი მდგომარეობა, სად ამ მიუწვდომელის ნეტარების იმედი!—

ასე ვარიგებდი ჩემს თავს ამ უდაბურს ადგილსა,—თუმცა ამისთვის აქ მოსვლა სულაც საჭირო არ იყო,—და ამ ფიქრში რომ ვიყავი, ტყიდამ რალაც ლაპარაკი მომესმა. წამოვდექ და დავინახე ოთხი თუ ხუთი კაცი ნავიდამ ნაპირზედ გამოსულიყვნენ და ჩემსკენ მოდიოდნენ. პატარა რომ ვაცალე, მადმუაზელ მარგერიტა ვიცან, უფ-ის ბევალოანისათვის მოეკიდნა ხელი და ისე მოდიოდნენ; თან მოსდევდნენ მადმუაზელ ჭელუკენი, მადამ ობრი, ალუენი და მერვენი. მდინარის ხმოვანებისაგან იყო, რომ მანამდისინ თჳთქმის ზედ არ წამომადგნენ, ვერა გავიგე და ძალიან მინდოდა გავჭსცლიყავ როგორმე, მაგრამ აღარ შეიძლებოდა. ჩემი აქ ყოფნა არავის გაიკჳრა, მადმუაზელ მარგერიტას კი თითქო ეწყინა რომ დამინახა და ძალიან ცივად დამიკრა თავი, მე რომ დავუკარ.

უფ. ბევალოანი წყლის პირზედ გადადგა და

დაეგლალა თავისის აღტაცებულის მხილოით: „ოჰ! რა მშვენიერებაა?... ოჰ! რა სავანეებო ადგილი ყოფილა..... ოჰ! რა სანახავია!... ქორფე ხანდის კალაში თუ ასწვრის ამასა; სალოვაცორ რომზა თუ გამოჭხაცავს!...

დასცხრა როგორაც იყო და მერე იისოვა, აბა ერთი ის ადგილი მაჩვენეთ, მერგენი რომ განსაცდელში იყოო. ასლა კიდევ მოუყვა მად-მუაზელ მარცერიცა მერგენის გამარჯვებასა და არათუ ჩემი კელის გამოღება სრულიად არ ასცე-ნა, მერგენს ისე აქებდა, რომ ჩემი მიმშვენლება სულ საფიქრელიც აღარ იყო. ლაპარაკში ცხადად ეტყობოდა, რომ ჩემი წყენა უნდოდა, თითქო საწყინრათ ჰქონდა, რომ გუშინ ისე ლმობიერათ იყო ჩემთანა.

მადმუაზელ ჭილუენი და მადამ ობრი ჩაეცივ-დნენ, ერთი დღესაც ვნახოთ ასე ნაქები მერგენის ვარჯიშიო; ყმაწვილმა ქალმა მოისმო მალლი და დასუწული კლოსასოცი წყალში გადაუგდო. მერ-გენმა რომ გადაგდებულს თვალი მოჰკრა, თან გადაყოლის მაგიერად წყლის ნაპირს დაჰყვა, ისევ ამოიტკრა, ასლა ისევ ჩაუქროლა, შეჰქნა დამაყ-რუებელი ყეფა, მფოთვა, ერთი ყოფა, ერთი ანბავი; მაგრამ წყალშიკი ფეხიც აღარ დაისუწლა. ამ გო-ნიერმა მერგენმა ორი საქმე დაამტკიცა ამითი: ჯერ

ერთი ეს, რომ სამინლათა გეჰსწყისვარ ქალბატონის ქმლისასოცისათვისათ და მერე ეს, რომ მეც კარგი მეხსიერება მაქუსო. ჰსნანს ამ პირიუცეუში გულის თქმაზედ სწორეთ გონიერებას ჰქონია უფლება, რომ მადმუაზელ მარგერიტას ალარც რისმეა გაუგიდა იმასთან და ალარც წყალობა. რამდენს ემუქრა, რამდენს ეხუწწა, არ იქნა, ალარა გაუწყორა; ალარას ეზით ალარ ანდო ითვი ამ გონიერმა მალომა უფუნურს, მაგრამ მაცოურს მდინარეს. იმდენის ქების შემდგომ ასეთი მოურიყვებლი განდრეკალება მერვენისაგან მართლად სასაცილო რამ იყო; სხუაზედ უმეტესი სიცილი მე მერჩებოდა, და თუმცა არც მე დამიზოგავს, მაგრამ სხუანი სულ იფხრიწებოდნენ; მეცი ლონე არ იყო, ბოლოს თვითსაც უნდა გაეცინა.

—სასაცილოთა მართლა, მაგრამ მე ეს მეორე ქმლისასოცი მეკარგებით, ჰსთქუა ბოლოს დროს.

—მე მომჯნდეთ, მადმუაზელ, უთხრა ბეგალლანმა: ან მე კაცი არა ვჰყოფილყვარ, ან ამ ათას მინუცში ის ქმლისასოცი თქუენს ქმლიშივე იქნება.

ეს რომ ქალმა გაიგონა, ერთი თვალი გამომკრა, თითქო ამას მეუბნებოდა: ნუ გგონიათ, თქუენს გარდა სხუა არავინ იბოგებოდეს ჩეთვს თავის გამწირველიო, მერე ბეგალლანს უპასუხა:—ლუთისგულისათვს, ნუ იქო მაგისთან, უგუნურ უ-

ბასა: წყალი ღრმა არის და ძალიან საშიში.....
შეცადე იქა.... ერთი ჴელსახოცისათვის როგორ
უნდა. ..

—ეგ ჩემთვის სულ ერთია, მიუგო ბევალლანმა!
თქუენ ნუ გენაღულებათ. ერთი მითხარით, ალენ!
დანა გექნებათ რამე თანა!

—დანა? იკითხა გაოცებულმა მადმუაზელ
მარგერიტამ.

—დიალ, დანა! მაცალეთ, მე მაცალეთ.

—გაცალეთ, მართალია, მაგრამ დანა რათ გინდათ?

—ერთი ჯოხი მინდა გამოვსჭრა.

ყმაწვილმა ქალმა შეჰხედა ერთი და უთხრა:—
მე მეგონა შეცურვას აპირებდით.

—ოჰ! შეცურვას? უკაცრავათ, მადმუაზელ!
ჯერ ერთი ეს რომ, საცურავი ტანისსამოსი არ
მაცვა.... მერე ეს, რომ უნდა გამოგიტყდეთ,
მე ცურვა სულ არ ვიცი.

—რაკი ცურვა არა გცოდნიათ,—ცივათ მიუგო ქალმა,—საცურავი ტანისსამოსი თუ გინდ
გცმიათ თუ გინდ არა, სულ ერთია.

—სწორეთ მართალსა ბძანებთ,—სასაცილო
ხიწუნარით მიუგო ბევალლანმა; მაგრამ დარწმუნებული ვარ, არ ინებებთ, რომ მე აქ დავირჩო,—
განა? თქუენ ჴელსახოცის გამოტანა გნებავთ,
სხუა ხომ არაფერი?—რა რომ მე ამ ჴელსახოცს

მოგართმევთ, თქუენი სურვილიც აღსრულდება: მგონია აქე იყოს.

— მამ კარგი. წამახდით და გამოსჭერით თქუენი ჯოხი, უთხრა ბევალლანს მადმუაზელ მარგერიტამ.

მაშინ შევიდა ბევალლანი ტყეში და მოგვესმა კიდეც იქიდამ რამდენიმე რტოების ლეწა და ხასახუსი. ბოლოს გამოვიდა და გამოიტანა ერთი კარგი გრძელი თხილის ტოტი, ფოთლებს აცლიდა და სწმენდა.

— მამ ჯოხით იქით ნაპირს გინდათ გადასწვდეთ თუ, ჰკითხა მადმუაზელ მარგერიტამ, ამასობაში ცოტათ მომხიარულებულმა.

— მაცალეთ, აბა ღმერთო! მე მაცალეთ ერთი. —

აცალეს. გაათავა მზადება თავისის გრძელის ჯოხისა და გასწია ნავისაკენ. მაშინ მივხვდით, რომ ნავით აპირებდა გაღმა გასვლისა, გადასავალის ზევითა, და რაკი ერთხელ გაღმა გავიდოდა, ხელსახოცს იქიდამ ჯოხით ადვილად მისწვდებოდა და გამოიტანდა. ეს განზრახუა რომ შევატყეთ, ყველამ ერთხმად დაუწუნეს, რადგან, ქალებმა მეტადრე, უფრო ისეთი საქმე მოსწონთ, რომ ცოტათი მაინც საშიშა იყოს — სხუათათჳს.

— ეგ რაღა კაცობაა, ეგ რაღა კაცობაა! უფალო ბევალლან!

—ცჰა, ცჰა, ცჰა! რაღა კაცობაა, და ის კაცობაა, ქრისტოფორე კოლომბმა რომ კვერცხი დასვა: საქმე მოგონებაა.

სწორეთ დამჯდარი განზრახვა იყო ეს გან-განზრახვა, მაგრამ ჰჩანს ისე უნდა მომხდარიყო რომ ბოლო ვერ გაეცანებინა. პირ და პირ იქიდამ გავიდოდეთ, სადაც ნავი იყო დაბმული, ისკი არა და ვითომ ვაჟკაცობას უფრო გამოვიჩენ, გადასავარდნელს რომ ახლოს გაუვლით, ქუჩით ჩამოიწია და ისე დააპირა გასვლა. შუა წყალს როგორც რომ დადგა ნავი, იქ წყალი, რადგან მალიან დაქანებულად მიდის, რასაკვირველია მეტად ჩქარია და შევატყეეთ რომ ნიჩბებით ვეღარას ასერხებდა მენავლანი, წაართვა წყალმა ნავს თავი და ცოტა რომ კიდევ დაბლა დაეწია, ჩვენს მტერს დამართვა, რაც იმას დაემართებოდა; ვეღარცარა იმის მუალისას გავიგებდით, ვეღარცა რა სოროცისას; ეს იმანაც კარგათ იცოდა; თავისი გმირული ღონე მოიხმარა, შუაწყალს გასცდა როგორც იყო და გალმა ნაპირს მიუახლოვდა; მაგდენი რომ აღარა დარჩარა, გაკვლებულივით ისკუპა ერთი და გადახტა ნაპირზედ; ამითი რასაკვირველია ნავს ფეხი უკუჰკრა და გადიკარგა ნავი.

მანამდისინ ის ამ გაჭირვებაში იყო, ჩუენც იმას თითქმის პირდაღებულები შევჰყურებდით;

რა რომ გადარჩა, იმისი ცრაბახიც მოგვაგონდა და რომელსაც კაცს ამნაირი საქმე დაემართება, მაყუ-რებლებს რომ სიცილი არ აუტყდეთ არ შეიძლება; უმეცესი მხიარულება აღარ იქნება, რაც ჩუჱნ შეგჳდგა. უნდა ვჰსთქუა, რომ ამ ჩუჱნს სათასთში იმისი უბედურება კიდევაც არ იყო გათავებული: ნაპირზედ რომ გადასცა, ის ძალიან დაქანებული იყო და სისუწლით მოხიბული; ფეხი მოიკიდა თუ არა, წაუსხლტა მაშინვე და უკუღმა გადმოეშვა; მაგრამ რაღასაც ფესუსა სცაცა ხელი და რამდენ-სამე ხანს იმას ებღაუჭებოდა, რომ ფეხები ველარ მოიკიდა და სულ ცყაპიცყუპი გაჰქონდა წყალში. რასაკვირველია თჳთანაცა ჰგრძნობდა, რომ სასაცი-ლოს მდგომარეობაში იყო და ამ მდგომარეობას თავი უნდა დავაღწიოთ, მოიზიდა როგორცკი შე-ემლო ის ფეჳ, რომელიც კლდით ეჭირა და ამითი ფეხი შეიმაგრა თუ არა, ფეჳ კლდში შემოაწყდა და ზღართი გასმურა წყალში. ვჰკუდებოდით, ვისოცებოდით სიცილით. მე მგონია მაღმუაზელ მარგერიტას ამისთანა დღესასწაული თავისს დღეში არსად ენახოს. მთელი ეს არე-მარე იმისმა კასკა-სმა ასე გაავსო, რომ წყლის გრგვნუაც აღარ ისმოდა; ჰხარხარებდა, ჰკასკასებდა, ცაშს უკრავდა და იძახდა: ბარაქალლა, ბარაქალლა, უფალო ბევალ-ლანო! ოჰ! რა მშუწნიერებაა... ოჰ!... რა საგან-

ყუმთაჲ... ოჰ რა სანახავია! ყოროყ-სარდის კალაში თუ აღწერს... სალვაცურ-როზა თუ გამოჭხაუავს... ოჰ! მოვჭკუჲდი... ჭა, ჭა, ჭა, ჭა, ჭა!...

ბევალლანი ამასობაში გავიდა როგორც იყო ხმელზედ. მოუბრუნდა იქიდამ ქალებს და რაღაც ლაპარაკი დაუწყო, მაგრამ წყლის შუილმა არა გაგვაგონარა. რასაც მიმოსვრით და კელით გვანიშნებდა, იმითიკი მივხუდით, რომ ასე და ასე დამეშართათ გვიანბობდა, თითქო ჩუენ არა გვყნასოსრა. —

— დიაღ უფალო, დიაღ, — შესძახა მაღმუაზელ მარგერიტამ ქალურის შეუბრალებელის კისკისით და სიცილით, — ჩინებული იყო, სწორედ ჩინებული იყო; უკეთესი აღარ შეიძლება, ღმერთმა ბედნიერება ნუ მოგიშალოთ.

რა რომ ეს მხიარულება დაუცხრა, თავისებურად წარბები შეიყარა, მე გამომიბრუნდა და გადავარდნილს ნავზედ დამიწყო ლაპარაკი, თუ პოვნაღა შეიძლება უნდა მოვაშებნინოთ; მაგაზედ უკეთესი ნავი ჩუენ აღარ გვეშველება და ნუ დააკარგვინებთო. მე აღუთქვი, სუყველ ოსტატებს მოვაყვანინებ და მოვაშებნინებ მეთქი; მერე ჩუენ მხიარულებით სასახლისაკენ გავსწიეთ და უფალმა ბევალლანმა მარტო გადიარა გაღმის ფერდობი; საცურავი ტანისამოსი არ ეცვა და რა ექნა, როგორღა მოვიდოდა ჩუენთან.

(შემდეგი იხილეთ აპრილის წიგნში)

ცოდვილის სინანული

სოფლის ღელვისგან აღტაცებულმან,
გადავსცდი მცნებას გცოდე მამაო!
და ვაჰ! დღეს სცნო ბოროტმა სულმან
სოფელი ესე ცრუ და ამაო!
ვგრძნობ, სახიერო! ეს ბოროტება
გამოუთქმელი და საშინელი,
თუმცა სხჳათ ბოროტთა აღემატება,
მაგრამ შენდობას მაინც მოველი!
რადგან ზეცაც, შენ, აჰა, მოგმართე,
ამაოდ ნუ ჰყოფ ჩემს სინანულსა!
კეთილისათჳს გზა წარმიმართე,
მალმეც, ვჰსთრგუნვიდე ბოროტსა სულისა!
შენანებულს შენ არ მოიძაგებ,
ნუგეში ამით მე მემატება!

ჵ სულგრძელებას შენსას ვადიდებ,
ოდეს მეზვერე გამახსენდება!

აკ. წერეთელი.

1859-სა წელსა. მკათათვს კბ-სა დღესა.
ს. პეტერბურღი.

ღირს-სახსოვარი კოშკი.

შენ მოაგონებ შენსა მხილველსა,
დროსა ნეტარსა, წარსულსა ძველსა!
ამაყად ჩვენ ყოველს ქართველსა,
თუ ვით ჰსცხოვრებდენ იმ დროს, იმ წელსა!
მოვედ რა ახლოს ჯ როს ვიხილე,
ვით ცა განმელო, შენის მოგილოსინე,
ერთის მხრით გული თითქმის მიცირდა,
ვით ოცნებაში რაღაც მიკჳრდა!
გიმზერდი ფიქრით, ოხვრით, მჭმუნვარე,
იდუმალ შენს წინ ცრემლები ვღვარე.
მშვენივრათ აგრე აღშენებული,
ერთხელ შენც იყავ ყოვლად ქებული!
ყოველს კუთხიდამ დაგიწყე მზერა,
ვარსა ვერ ვჰპოვე ვერსად წარწერა!

ნეტა ვინ იყო, რომელმან ეგრე
ალამკო ცყერთად შენი სიმაგრე!
შენ ხარ სახსოვრად მეელიდ ქართველთა,
ნეტამც ვიცოდე, ვინ აღაშენა?
როდის, რას დროს, რომელს წელსა
შენ შეუქმნიხარ რომელს მეფესა?
მომითხარ აბა, ჭაბუკსა ველი,
შენსა მიდამოს ვეტრფი სიამით,
ვიმღერ გულ-წრფელი შენი ქართველი
და ვისურვებ მხოლოდ მე ამით:
როს მომაგონებ დროთა წარსრულთა,
მამულისათვის თავ-გაძასრულთა,
მარამ შენ ისევ ვით აწინდელი,
ისევ ცყერითა ხარ კმასაყოფელი!
ვარე-ვმოსიეს თითქოს ის მალი,
ოდეს ეფარვიდა ერეკლეს ხრმალი!
რა ველარ ვჰპოვე აქ ქორონიკო,
განსუფენებითა კუალად მსურს იყო,
აგრე ძველებურ შეურყეველი,
აგრე სიმაგრით შენ უძლეველი!

დიმ. ბერიევი.

15 ივლისს. 1859 წელსა.

(ლერმონტოვიდგან.)

წმინდის უდაბნოს კარებთან
იდგა წყალობის მთხოვარი,
მშიერ-მწყურვალი, ტანჯვისგან
ულონო, ფერ-მკრთალი, გამხმარი.

ლუკმა უნდოდა არა სხჳა,
ტანჯჳას უთხრობდა სახეც მის,
მარამ ვიღამაც საწყალს ქჳა,
ჩაუდო ჴელსა გაწოდილს.

ესრეა, შენგან სიყვარული,
ვითხოვე ცხარეს ცრემლითა;
მისებრივ გრძნობანი ჩემნი,
განკითხულ იქმნენ შენგნითა!

თ. რ. ზარათოვი.

1854 წელს.
ტფილისი.

გჭაროვნობა და ტალანტი.

გერმანიელი მხატვარი გოლბეინი მიწვეულ იყო ანგლიაში კოროლის გენრისის VII-სა მიერ და უნდა მიელო ხოლმე კოროლისაგან ჯამაგირი იმ პირობით, რომ, უნებურად კოროლისა, ხელი არ ეყო არა ვითარის საქმისათვს. ერთს კარის ქალს ჰსურდა თვისი პორტრეტი ჰქონოდა, რომ თვისს საყვარლისათვს ეჩვენებინა, და ისეთის გულმოდგინებითა ჰსთხოვა გოლბეინს მიღება ამ შრომისა, რომ ის თანახმა შეიქნა, მაგრამ ასრე, რომ პორტრეტი უნდა გადაელო საიდუმლოდ, დაკეტილს ოთახში. ერთმა ლორდმა მოიწადინა მაშინ გამინახვა მხატვრის სადგომისა და სწორედ იმ დროს მივიდა, როდესაც მხატვარი ქალის პორტრეტსა იღებდა. მოსამსახური, რასაკვრველია, უარმალავდა და არ უშვებდა, მაგრამ ის ძალით შეუვარდა ოთახში. ამ თავხედობამ განამწარა გოლბე-

ინი: სტაცა ლორდს საყელოში ხელი, გაიზიდა გარეთ, ჰკრა ხელი და კიბიდამ გადააგდო. ვიდრე-მდის ლორდი თავისს გონებაზედ მოვიდოდა, მხა-ტვარმა წინ გაუტრბინა, პირ და პირ კოროლთან გასწია, დაეცა მის წინაშე და მოახსენა თავისი დანაშაული. ერთს საათს უკან გამოცხადდა ლორ-დიცა კოროლთან და მოახსენა: თუ კმაყოფილება თქვენის დიდებულებისაგან ვერ მივიღე, მაშინ თვითონ მე გარდავახდევინებ გოლბეინსა.

—თუ სიცოცხლე ძვირფასი არის თქვენ-თვს, მილორდო, თქვენ არ გაბედავთ იმის ხე-ლის ხლებას, ამისთვს რომ მე ვიკრძალავ ამას.

—მაგრამ, თქვენო დიდებულებავ, წარმოი-დგინეთ ჩემი ხარისხი და უკანასკნელობა მხა-ტვრისა.

—თქვენ სცდებით, მილორდო, შვდის გლეხიდამ შემიძლია მე ეხლავ შევადგინო შვდი ლორდი, როგორც თქვენ ხართ, და შვდის ლორდიდამ ვერც ერთს გოლბეინს ვერ შე-ვადგენ.

ეს ვსთარგმნე ამ წლის იანვრის ილლუსტრა-ციის ჟურნალიდამ და ამ შემთხვევაში შესაძლე-ბელი არის მოვიხსენიოთ შემდეგომი ქართული ანდაზა და დავმატოთ მცირედი ჩემი აზრიცა.

დიდიხნის ნათქუამია ჩუენში:
ფილოსოფოსნი შემოკრბენ,
შექნეს ამაზედ ცილობა:
გუარი სჯობია, სახელი,
საქმე, თუ კაცის_შვილობა?
ათასად გვარი დაფასდა,
ორიათასად ზრდილობა,
თუ კაცი თვითან არ არის,
ცუდია გვარი_შვილობა.

თანახმად ამისა ანბობს ანგლიის ჩინებული მწერალი ლორდი ბირონი, რომ ვერა ვითარი მალა სახელმწიფოთ დაწესებისა ვერ განამლიერებს კეთილშობილით საზოგადოებასა, თუ მას არ ექნება სიმდიდრე, ანუ ნიჭიერება, ანუ ნამსახურობა, რომ განერჩევოდეს ამითი დანაშთენის საზოგადოების ნაწილისაგან.

ქართლისა, კახეთისა, იმერეთისა, გურიისა და სხუა კავკასიის მხრის ნაწილებში, სადაც ბუნებითი ენა არის ქართული, სცხოვრებენ მრავალნი თავად_აზნაურნი; რასაკვირველია, უმეტესს იმათ წინაპართაგანს ნამდვილის სამსახურით მოუპოვებიათ თავისი ღირსება; ჩუენ ქუეყანაში ჯილდოდ ყოვლის კეთილის საქმისა ეძლეოდათ მამული, ანუ ხელობა რამე, რადგან სხუა ნიშანი დაჯილდოებისა მაშინ

ჩუენში არა ყოვლადარა დაწესებული; ამისგამო კეთილშობილნი არ იქნებოდა არ გამრავლებულ-იყვნენ; ისეთი მდაბალი გვარი არ არის, რომ თავისს ქუეყანაზედ დიდი ნამსახურება არ მიუძღოდეს, როდესაც თავისს ძრიელს და მოუსვენებელს მეზობლებთან მარადის აქუნდათ ბრძოლა მრავალთა საუკუნეთა გამავლობაში; ამას გარდა, როდესაც მაჰმადიანთ წაეგვართეს ქუეყნები, მაშინ იქ მცხოვრებნიცა კეთილშობილნი ქრისტიანენი გადმოვიდნენ შუა საქართუელოში და აქ დარჩნენ სამარადისო საცხოვრებელად. ქართუელნი და იმერნი ყოველს საუკუნეში, როდესაც იყვნენ მცირედ შესვენებულნი მტერისაგან, აღმოაჩენდენ ხოლმე სწავლის მოყვარებასა; თამარ მეფის დროს ლიტერატურა ივერიელთა მაღალს ხარისხზედ იყო მიწევნილი, მაშინ, როდესაც აწ ფრიად განათლებულს სახელმწიფოებში იპოებოდა მხოლოდ სიბნელე და გაუზდელობა; შოთა რუისთაველი და სხუა თამარის დროის მწერალნი ამტკიცებენ ამ ჩუენს სიტყუასა; უკანასკნელს საუკუნეებშიაც თჳთ მეფენი და შვილნი მათნი იყვნენ ჩინებულნი მწერალნი: თეიმურაზ, ვახტანგ, ვახუშტი, კათალიკოზი ანტონი 1-ი და სხუანი. მეფის ირაკლის დროს იყო დადგენილი რეკტორად თელავის

სასწავლებლისა, მრიელ ნასწავლი, კეთილშობილი დავით ალექსი-შვილი.

ახლანდელს დროს, როდესაც ჩუენი ქუეყანა განთავისუფლებული არის გარეშე მტერთაგან; როდესაც თვით მოადგილემ დიდისა ერთ მთავრო-სამან, შუამავლობითა ჩინებულის ნამსახურებითა და მწერლობითა ჩუენნის თავადის ერისთოვ დიმიტრის მის ორბელიანისათა, გამოუჩინა ჟურნალს თჳსი მაღალი მფარველობა, როგორც ვალდებულნი არიან საზოგადოდ ამ მხრის თავად-აზნაურნი, რომ კელი გაუმართონ და შეეწივნენ თავისს ბუნებიის, მამაპაპათ ლიტერატურისა და მით დაამტკიცონ თავისი ჭეშმარიტი მამულის სამსახური. თუ არა, მაშ უნაყოფოსა გვაროვნობასა სხუა რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს თავის შემამკულეთა შორის? ვნუგეშობთ, რომ ეს არ იქნება, რადგანაც არამც თუ კარგის გვარის მქონებელი, არამედ მრთელი ივერიის ხალხი მრავალს საუკუნოებში ყოველთჳს ერთგული ყოფილა თავისის ქუეყნისა; ამაზედ ლაპარაკი საჭიროც არ არის, რადგან უკეთესი მოწამე არის ისტორია ჩუენი.

იოსებ მამაცა-შვილი.

მოძღურება

დღესა წმინდა ნინას ხსენებისასა.

«მოიხსენენით წინამძღვარნი იგი თქუენნი, რომელნი გეტყოდეს თქუენ სიტყუასა ღმრთისასა, და ხედვიდით გამოსვლასა მას ცხოვრებისა მათისასა, ჰბაძევდით სარწმუნოებასა მათსა.» (ებრ. იგ, ზ.)

წმინდა მოციქული პავლე გვამცნებს ჩუენ, რათა მოვიხსენებდეთ სულიერთა მოძღუართა ჩუენთა, რომელნი გვეტყოდეთ სიტყუათა ღმრთისათა; გარნა პირუელი, რომელმან გვითხრა ჩუენ ქართველთა სიტყუა ჭეშმარიტისა ღმრთისა და გვასწავლა ღმრთაებრივი სარწმუნოება, იყო ნეტარი დედა ჩუენი ნინა. — წმინდა სახარებასა შინა თქმულ არს, რომელ ოდეს იესო ქრისტე პირუელად მოვიდა გალილეად და იწყო იქიდგან ხარება, მაშინ ერი რომელი სხდა ბნელსა იხილა ნათელი დიდი და, რომელნი სხდეს საფლავსა და აჩრდილსა სიკუდილისასა ნათელი აღმოუბრწყინდა მათ. სწორეთ ეგრეთვე

მოხდა ჩუენ მამულში, ოდეს წმინდა ნინა მოვიდა შორით და ახარებდა წინაპართა ჩუენთა სიცრუესა საუკუნოჲსა ცხოვრებისასა ნაცვლად კერპთ-მსახურებისა და გონებათა დაბნელებისა, მაშინ გამოუბრწყინდა მათ ნათელი დიდი, და პირუცრუეთ მსგავსნი უმეცრებითა, მკუდარნი სულითა მამანი ჩუენნი, შეიქნენ მემკჳდრენი უბრწყინვალესისა ქ̃სწავლისა.

რითი შეგვიძლია გადაუხადოთ წმინდა ნინას ესოდენი ქველის-მოქმედება ჩუენდამი? რა სამადლობელი, ანუ რომელი მსხუერპლი იქნება თანასწორ ღუაწლთა, ჭირთა და ვნებათა, რომელნი იტჳრთა მან ჩუენის განათლებისათჳს? რა შეგჳძლია მივაგოთ მას ნაცვლად დაუფასებელისა მადლობისა, რომელი ზეცით გარდამოუვლინა მან ქუეყანასა ამას? წმინდა იგი და ღმრთივმემოსილი მოძღუარი უეჭველად სუფევს აწ სასუფეველსა ღუთისასა, შორის ყოველთა წმინდათა და მიუღიესცა გვირგვინი მოღვაწებისა თჳსისა, და რა შეგვიძლია მიუმატოთ ჩუენ ნეტარებასა მისსა?

გარნა წმინდა მოციქული პავლე, რომლისა სიტყუანი ჩუენ დავსდეთ დასაწყისათ მოძღურებისა ამის, შეგვეწევა ჩუენ ამ შემთხუევაში და გვასწავებს რომლითა სახითა შეგვიძლია გამო-

უცხადოთ მადლობა ჩუჱნი წმინდათა წანამძღუართა ჩუჱნთა: «ხედვიდით, იტყჳს იგი, გამოსვლასა მას ცხოვრებისა მათისასა, ჰბაძევდით სარწმუნოებასა მათსა.» და რა სახით შეჳძლია გადვიხადოთ მცირეთ მაინც, დიდნი და უფასონი ქველის საქმენი წმინდის ნინასი. წმინდა ნინამ ისრეთ შეიყუარა მამული ჩუჱნი, და ისრეთ ნატრობდა ჩუჱნის სულის ცხოვნებასა, რომ თავი თჳსი დასდვა მსხუერპლად ჩუჱნთჳს, და თუ ახლა გვიხილავს ყოველთჳს მეცადინედ სულის ცხოვნებაზედ და მბაძავად მისა, ამაზე დიდი სისარული მისთჳს არარა იქნება, და ჩუჱნის მხრიდგანაც უკეთესი მადლობა მისდამი არა შეიწირება.

იმისთჳს, მმანო, აზრი, ანუ ბოლო, რომლისათჳსაცა თანამდებ ვართ მოხსენებად მოძღუართა ჩუჱნთა, უნდა იყოს ის, რათა ვბაძევდეთ, ესე იგი: მივემსგავსებოდეთ სარწმუნოებასა, ანუ მთელსა ცხოვრებასა მათსა ამისთჳს, რომელ მთელი ცხოვრება მართალთა სხუა არარა არს, გარნა სარწმუნოება მათი. გარნა მოვიხსენებთ რა მთელს ცხოვრებასა წმინდას ნინასსა, ვჰპოვებთ მრავალთა სათნოებათა, რომელთაგან საკმაო იქნება ჩუჱნთჳს ვბაძევდეთ მხოლოდ ერთსა, ესე იგი ერთგულებასა და სიყვარულსა მისსა სარწმუნოებისადმი.

ღირსმან და ნეტარმან დედამან ჩუენმან ნინამ, უმეტეს ყოვლისა სოფლისა შეიყვარა სული ქრისტესი, უმაღლესად ყოვლისა ბედნიერებისა და სიტკბოებისა ქუეყანასაზედა; შეიცნა მან სიყვარული ღუთისა და შესწირა თავი თჳსი სარწმუნოების წარმატებასა; სიყვარულმან ღუთისამან მისცა მას ესოდენი ძალი და მოთმინება, რომელიც ძლივ იპოვნება შორის მამათა, არათუ სუსტთა დედათა შორის. სიყვარული ღუთისა გაუმსუბუქებდა მას მძიმესა ტჳრთსა მოღუაწებისასა, რომლითა მოუნადირა ქუეყანა ჩუენი ქრისტე ღმერთსა, მაცხოვარსა ჩუენსა.

და ჩუენცა ძმანო, უნდა ვცდილობდეთ ყოველთჳს, რომ უმეტეს ყოვლისა შევიძინოთ სიყვარული ღუთისა და ერთგულება სჯულისა ქრისტესისა, ასრე რომ სარწმუნოება მიგვაჩნდეს უმაღლეს ყოვლისა ბედნიერებისა და მზათ ვიყვნეთ შეწირვად მისთჳს თჳთ ცხოვრებისა ჩუენისა ამისთჳს, რომელ კაცს არა აქუს არცა ერთი ნიჭი უძჳრფასესი ჴსჯულისა და არა გაუჩნდება არცა ერთი სასოება უტკბილესი საუკუნოჲსა ნეტარებისა.

სარწმუნოება და სასოება საუკუნოჲსა ნეტარებისა არს ის ნიჭი, რომელი უფროს ყოველთა ნიჭთა ჩუენთა აღგვამაღლებენ ჩუენ ყოველთა

პირუტყუთა ზედა; რა დიდი რამე იქნებოდა ჩუენთჳს, თუ პირუტყუთა უმჯობეს ყოფილვიყავით მხოლოდ გარეგანითა სახითა, ესე იგი: შესამოსლითა, სადგომითა და საჭმლითა; გარნა ოდესცა კაცი მეცნიერ არს ღუთისა, მიისწრაფება მისდამი გონებითა, და აქუს სასოება საუკუნოდ მისთანა ყოფნისა, ამით იქნება იგი უძჳრფასესი ყოვლისა ქუეყნისა და სწორ უსხეულოთა ძალთა.

ხოლო ვინაჲდგან ღირსი ესე წინამძღუარი იყო დედაკაცთაგანი, ამისთჳს დედაკაცნი უმეტესად შეიძლებენ, და ვალიცა აქუსთ იპოვნონ მის ცხოვრებაში მრავალნი კეთილნი მაგალითნი, და მაშა სადამე ჯერ არს, რათა ყოველთჳს სცდილობდენ ბაძვად სარწმუნოებისა მისსა, წარმოადგენდნენ სიყვარულსა მისსა, მოიხსენებდენ სიმშჳდესა და მოთმინებასა მისსა, ახსოვდესთ გულს‿მოდგინება მისი, და არ დაივიწყებდნენ ყოველითურთ სახიერებასა მისსა. განსაკუთრებით ახლანდელნი დედაკაცნი და ჭაბუკნიცა მიიღებენ დიდს სულიერს სარგებლობას, თუ არ დაივიწყებენ სიწრფოებასა და ერთგულებასა ნინასსა, ვინაჲდგან აწინდელნი ქალნი და ჭაბუკნი, მოშურნე არიან ბაძვად არა წმინდისა ნინასსა, არამედ სხუათა უცხოთა, ხოლო არა ნინასა მსგავსთა პირთა, ცდილობენ რა დაი-

ვიწყონ ზოგნი ძველნი კეთილნი ჩვეულებანი და მიიღონ ნაცვლად ახალნი არა სრულიად კეთილნი. უეჭუელად, სწავლა და განათლება კეთილი რამე არს, და ფრიად საჭირო ყოველთა ხალხთათჳს, ხოლო ჯერ არს შენიშვნად, ვითარმედ მითჳსება ჭეშმარიტისა განათლებისა, და მიღება ნამდვილად კეთილთა და სასარგებლოთა ჩვეულებათა, ისრე ადვილი არ არის, როგორათაც ზოგნი ფიქრობენ, ვიდრემდის მოშურნენი განათლებისა მისწვდებიან ნამდვილსა განათლებასა; ვიდრემდის ხალხი მიითჳსებს კარგთა, სასარგებლოთა ზნეობათა. მრავალნი ცუდნი აზრნი, უსარგებლო ჩუეულებანი და განრყვნილნი ზნეობანი უნებლივ და უმეცრად შემოიპარებიან მათ შორის. ცხადად არს მიზეზი ამის, ვინაიდგან ყოველი კაცი უადვილესად მიუჩვევა ყოველსა ცუდსა, ვიდრე კარგსა, მიიღებს რასმე გარეშესა, უსარგებლოსა და მავნებელსა, ვიდრე მტკიცესა, ჭეშმარიტსა.

ახლანდელი ჩუენი დროება ცხადად ამტკიცებს ამ აზრსა: ჭეშმარიტი განათლება და ნაყოფი მისი შორ არს ჯერეთ ჩუენგან, ხოლო მავნებელნი ნაყოფნი ცრუჲსა განათლებისა, ესე იგი მრავალნი მაცთუნებელნი ჩუეულებანი განმანათლებელთა ჩუენთა მივიღეთ უკმაყოფილესად. განცხადებით

ვიცეჳ, რომელ მრავალთა შორის პირთა ქართველ-
თაგანთა, რომელნი ჰხადიან თავსა თჳსსა განათ-
ლებულად, უმეტესს ნაწილს მიუღიეს მხოლოდ
ზოგნი გარეგანნი, და ამისთჳსავე, ამაო და უსარ-
გებლო ნიშანი ცრუ განათლებისა, და არა თჳთ
ნამდჳლი განათლება. არა ვგონებ, რომელ ჩოხის
გამოცვლა ევროპიულ შესამოსელზე, ანუ თავსაკ-
რავისა სხუა თავის სასურავზე, საკმაო იყოს განა-
თლებისათჳს; არა ვგონებ, რომ ვინც, თჳთქმის,
სარწმუნოება დაივიწყა, და აივსო თავი მრავლითა
ამაო სურვილითა და უსაფუძვლო აზრებითა, ვინც
ძველი, წრფელი და მძიმე ყოფაქცევა დაუტევა
და შეუდგა ახალთა ქარიანთა ზნეობათა, ის კეთილ-
გონიერმან კაცმან, შერაცხოს განათლებულთა
შორის. როგორ არ იფიქროს კაცმა მიმხედველმა
ახლანდელთა, ვითომც განათლებულთა ჭაბუკთა,
ნეტავი მათ ჩოხის მაგიერათ, გონების მცონარე-
ობა დაეტევებიათ, ნეტავი ახალ მოდის შესამოსლის
მაგიერათ შეემოსათ შრომისა და სულიერი წარმა-
ტებისა სიყვარული, ზომიერებით ცხოვრება და
ყოფაქცევა; აგრეთვე დედაკაცთა ჩუენთა ფუფუ-
ნების და მორთულობის სიყვარულისა და სხუათა,
რომელნიცა ვერ ითქმიან. ცუდთა ჩუეულებათა წილ
ესწავლათ ოჯახის კეთილად მოვლა, შვილთა გონი-

ერად გაზდა, სამოქალაქობის ზნეობათა განწმედა და განმეცნიერება... ბოლოს მაინც ეს ვიფიქროთ: რა განათლება უნდა იყოს ის, რომელიც კლავს გულს გააგრილებს სარწმუნოებასაზედა? ხოლო ვინ არ იცის, რომ ზოგნი ახლანდელნი განათლებულად შემრაცხველნი თავისა თვისისა ქაბუკნი, არათუ გულგრილ არიან სჯულზედ, არამედ უმეტეს ამისა, არარად მიაჩნიათ სარწმუნოება. რა მისცა მათ ამ ცრუ განათლებამა სარწმუნოების წილ? თუ ღვთისაგან განაშორა იგინი, ვისაკენ მიაქცია? თუ ერთგულება ეკკლესიისა და სასოება, რომლითა იყვნენ აღვსებულნი მამანი ჩუენნი განუქარვა გულიდგან, რითიღა აღუვსო იგი? ვგონებ, რომ აღუვსო ყოვლითა ამაოებითა სიცრუვითა. არც იცის ცრუმან განათლებამან; ეს არის მწარე ნაყოფი ზედაპირისა და მხოლოდ საჩინო განათლებისა! ესენი არიან შემდგომნი სუსტისა და არამედ მიწევნილისა სწავლისა. სრულიად უსწავლელი დიდად სჯობია ზედა პირად სწავლულსა. ამისთვის რომ პირველმან იცის თავი თვისი, მდაბალ არს გულითა და ესე ვითართა მიეცემა მადლი სარწმუნოებისა, ხოლო უკანასკნელნი განათლებულ არიან, მეცნიერად მიაჩნიათ თავი თვისი და დასასჯელად ამისა ღმერთი წარმავს

მათ სარწმუნოებისა.

ამისთვის, ძმანო, კრძალული და მღჳძარე ვიქ-ნებოდეთ; ვინაჲდგან დრო ესე ჩუენი მძიმე არს და მაცთუნებელი მრავალთათჳს, ნუ დავივიწყებთ ყოვლადმსახურებასა ჟამთა ჩუენთასა, ვინაჲდგან ნაცვლად მისსა ვერა რას მოგვცემს იმის ფასისას ჩუენი ახალი დროება. — ამინ.

გაბრიელ, ეპისკოპოსი გორისა, ვიკარი სა-ქართუჱლოისა.

გოგირდი, ვითარცა ღონის-ძიება წინააღმდე-
გომ ყურძნის სნეულებისა.

ფრანციაში, უკანასკნელს დროს გამოსცადეს გოგირდის მოქმედება სნეულს ყურძენზედ და სხუა-ხეხილებზედა. გამოცდილებამ აჩუენა, რომ წმიდა დანაყილი გოგირდი, არამც თუ ყურძენს დაიცვამს სნეულებისაგან და განაქარვებს მომწამვლელს სოკოს—ოიდის (სახელი სნეულებისა), ალუბალზედაც კეთილად მოქმედებს, ქლიავზედ, ვაშლზედ და მსხალზედ, თუ რომ მშრალი წმიდა დანაყილი გოგირდი მოეყრება მშრალს ტფილს ჭაერში აყვავებისა ანუ ნაყოფის გამოსვლის დროსა. მაშინ მოვა დიდი მოსავალი და ნაყოფი იქნება კარგის თჳსებისა. თავთავიანს მცენარებზედ გოგირდი არ აჩუენებს თჳთქმის არა ვითარსა მოქმედებასა. კარტოფილისათჳს კი სასარგებლო არის, ფურცლები ყვავილიანის მცენარებისა, რომელთაც მოეყრებათ წმიდათ დანაყილი გოგირდი, მიიღებენ მუქს მწვანე ფერსა, და ყვავილები უმეტესს ბრწყინვალეს ფერს. 1857 წელს, ერთს დეპარტამენტს ეროში დააყარეს წმიდათ დანაყილი გოგირდი ვენახებს 70,000 დესიატინამდის, რომელზედაც მოხმარებული იქმნა გოგირდი უმეტეს 500-ის

ფუთისა (*). ფრანციის სამკრეთში შეუნიშნავთ, რომ ვაზები, მოყრილნი წმინდად დანაყილის გოგირდით, ისხმენ ყურძენს უფრო სქელს კანიანს და ღვინო იმისაგან გამოდის უმეტესად ფეროვანი. ამას გარდა გოგირდის მოქმედებით ვაზებს გამოსდის უმეტესი ყლორტები და ყვავილნი ნაყოფიერდებიან უსრულიადესად. ასასოცად ოიდიისა აყრიან ყურძენს წმიდად დანაყილს გოგირდს სამჯერ და, გორაკებიანს ადგილებში, რომელიც არ არის დაფარული ქარისაგან, ოთხჯერ და თვით ხუთჯერაც წელიწადში.

გოგირდი ვერ დაიცვამს ყურძენს სნეულებისაგან სამარადისოდ, არამედ განაქარვებს მას მხოლოდ დროებით; ამისგამო, ყოველგზის, როგორც გამოჩნდება ვაზზედ ოიდი, უნდა განახლდეს მოყრა გოგირდისა. პირველად უნდა მოეყაროს მაშინ, როდესაც გამოდის ყვავილი, თუნდ ოიდი არ იყვეს ჯერ გამოჩენილი, ამისთჳს რომ ამ დროს გოგირდი სოკოების ბუდესაც განაქარვებს, და ნაყოფის გამოღებასაც შეეწევა.

ითარგმნა კავკასიის ადგილ-მამულის პატრონობის საზოგადოების 1858 წლის ზაპისკებიდამ.

იოსებ მამაცა-შვილი.

(*) გამოცდილებით აგრონომისა დეიხმანისათა ცვილისში ამოსჩნდა, რომ ერთს მუშას ათის საათის გასვლამდის, შეწევნითა უენის და ფრანციის აპპარატისათა (ბარალისა), შეუძლიან მოაყაროს გოგირდი 600 ვაზსა, დაუღალავად, ამასთან იხმარება წმიდად დანაყილი გოგირდი სამს გირვანქამდის.

სიმართლის ჭორიკანობა.

დიდი ხანია ამ ცისკრის უპატივცემულესთ მკითხველებთან ლაპარაკი მსურს, მაგრამ აქამდის სხვა და სხვა მიზეზები მაბრკოლებდნენ. ამ ჟამად მრავალი აზრი მაქვს გამოსაცხადებელი, და არ ვიცი, რომელი დავიწყო და როგორ ვილაპარაკო. მე მხოლოდ ეს ფიქრი მაწუხებს, რომ არ ვიცი, რა უფრო სასიამოვნო და სასარგებლო იქნება ჩემთა მკითხველთათვის? სხვა და სხვა ქვეყნის რომ მოვჰყვე; ჩვენს საზოგადოებაზედ რომ დავიწყო ლაპარაკი, ჩვენს სულზედ და ხორცზედ, ვაჲთუ ამ პირველსავე შემთხვევაში მრავალნი დამემდურნენ და ჰსთქვან: სხვა ქვეყნების ამბავი რა საჭირო არის, ჯერ ჩვენნიც რომ არ ვიცით; და თუ ჩვენს თავზედ ლაპარაკს შევუდგე და სხვა და სხვა ჩვენნი ღირსება თუ ნაკლულევანება წარმოვსთქვ, ვაჲთუ ამაზედაც გამიწყრენ და ჰსთქვან: ეს ამბები რა საჭირო არის, ვინ არ იცის.

ამას გარდა, ჩუჱნს თავზედ ლაპარაკი ცოტა ძნელიც არის, ამისთჳს რომ ჩუჱნ ქართუჱლებს, როგორც მოგეხსენებათ, პატარა ამპარტავნობა გვაქუს და ჩუჱნის ნაკლულევანების გამოცხადება არ იქნება რომ არ ვიწყინოთ. მაშ რა ვქნათ, როგორ დავმალოთ ეს სწორე ამბავი, ამ ახალი ხანებში რომ მოხდა? არას ქუჱყანაში, არცა ყოფილა, არც არის და არც იქნება სრული, სამოგადო, მთელი ერის განათლება: ყოველგან ასე, რომ ზოგნი წინ არიან წასულნი, ზოგნი უკან დარჩენილან, როგორც მაღალი ხე ზოგს ცოტა რომ ცამდინა აქუს ასული და ზოგი რომ დედამიწას ძლივს ასცილებია; ამითი ვინუგეშოთ თავი და მოუცადოთ იმ ჩუჱნის სამოგადოების ნაწილს, რომელიც გონიერებით და მხედველობით უკან არის დარჩენილი და ისე მოქმედებს, როგორც მუშტის კრივის სამართლის დროები რომ ყოფილა, იმ დროებს შეეფერება. ახლანდელს დროში კი შეიძლება ცოტაოდენი ნება ვიქონიოთ და ზოგი ერთი ამბავი შესაბამის თავისუფლებით წარმოვჰსთაქუათ,—ოღონდ კი პატიოსნების და წესდებულების წინააღმდეგი არა იყოს რა.

პირველად მოგილოცავთ საყვარელნო ქართველნო, ერთ სასიამოვნო ამბავს: ერის სიბრძნე

პირველს წიგნის დაბეჭდვისა, და მეორეს ერთის უმაწვილის კაცის რუსეთში გასასწავლებლად გაგზავნისა.

მადლობა ღმერთსა, მოვესწარ ერთი ქართული წიგნი დაიბეჭდა! ეს დიდი და იშვიათი ამბავია ჩვენში. აი როგორი არ უნდა იყოს დიდი ამბავი! თითქმის ამ ასის წელიწადში წიგნი არ დაბეჭდილა რა ჩვენს ენაზედ ამ ცისკარის გარდა.. უმორჩილესად გთხოვთ ეს ამბავი სხვაგან არსად წამოგცდესთ, რომ ანგლიჩანებმა და ან ამერიკელებმა არ შეგვიტყონ, თორემ რას იტყვიან? სხვა არა იყოსრა სასაცილოდ აგვიგდებენ; იმათის ქვეყნებში წელიწადში იმდენი ფურცლები იბეჭდება, რომ ერთი-ერთმანერთის გადაბმან ცამდის ასწვდება. ერთხელ მახსოვს, ცისკარში განცხადება ეწერა, რომლითაც თ. ერისთავი გვაცნობებდა თავისს წადილს, — ყველა ქართული წიგნების დაბეჭდვისა, მაგრამ ამ კეთილმა განზრახვამაც ისე ჩაიარა, როგორც მრავალს სხვა სასარგებლო აზრს ჩაუვლია აღუსრულებელს. ბევრსაც უთქვამს, თუ არ უნდოდათ დაებეჭდათ, რაღათა გვაიმედებდნენ, მაშინ ვინ აცადათ. მაგრამ რაცაო? იმედიც კარგია: ამას მაინც იტყვიან, ამა და ამ დროს ჩვენცა გვქონია კარგი განზრახვაო; არც თუ ჩვენც

17.

გახლავართ მართალნი ამ საქმეში; მაგრამ რომ დავვიწყოთ და რაღაცა მოგახსენებართ, ვითომ რას გვეტყოდი? ეგ ეგონებს სხვამ მოგზაურობა ერთ მგზავრებს. მოგზაურობა ეგრეთ, სადაც არა აარსა. ჩვენ თუ ასე გვიყვარს, ჩვენის სამშობლოსათჳს თუ ჩვენზედ არ გვეცოდინება კარგი, მაშინ მოგზაურობამ რა უნდა ჰყოს. როგორც მოვისმენიბით ლაპარაკი ქართველებს ხშირად გვიყვარს და როცა ლაპარაკში მიწყენს მეზობელზედ მოვარდება საქმე, მაშინვე მარჯვენის წაუწყვდებით ხოლმე: ვინა ბრალია თუ არა მარჯვენებისა; ბედნიერებისათჳს თუ ივლის დიდის გვართმევენ, ერისგან ამ გვარი საქმისათჳს გამოვგვართვათ. «აშიტყუე შიტყუეს დას მართალი აკვიაროა.» ერთი მიბმანეთ თქუენი ქორიმე, აქ მარჯვენებისა რა ბრალია; თუ გსურთ, თქუენ ისეთნ მეგრობელი გული და ისე კეთილად მოისმარეთ, როგორც ამყობინებდეთ. მხვის და დემამსა რომ ადვილად გამეურებით ხოლმე, ჩვენი თავის ბატონობა ისეთნ ჩვენზედ უნდა შევვებდეთს; დაუდევრობა კი მაშინ უფრო მძიმედ დავვიწყება ხოლმე შურისგან, როდესაც სამოვალი საქმეები გავვიხნდება ხოლმე; და ამას კი არა-რა ვჭვირობთ, რომ სამოვალი საქმეების ის არის, როდესაც ქვეყნის უქმობს. რაც მოგზაურობა-

ხოლო იქნება ჩვენი ცოდნის განსამარტებლად, იმათ მართლმსაჯულნი დოის წარმოდგენილებიან; და რაც მაგარიების არ მეცნიერი, იქ მართლმსაჯული ის არის, რაც მე ვარ, შენ ხარ, ის არის, იქნება მხოლოდ და ისინი [illegible] ქრისტიანობისა არ იყოს, მაშინ გრძნობ და იგივე არს, ყველას ეკუთვნის.

რა არის ამ სიტყვებში სიმართლე და რა არის სიცრუე, ეს იქნება განმარტება, საყვარელნო მკითხველნო და მე მხოლოდ ეს ნება მომეცით, რომ [illegible] სიტყვა [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ეს [illegible] სიმართლე სიცრუის წინა [illegible] არის [illegible]. [illegible] [illegible] ე. [illegible] [illegible], [illegible] ე. [illegible]; [illegible] [illegible]: [illegible] რომ [illegible] თავისს [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]? [illegible] იმათ, — ე. [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible] იმათ [illegible] [illegible] და [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], რომ იმათგან არის [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ე. [illegible] თავისს [illegible] და [illegible] [illegible]; უნდა

იმალებოდეს ცუდი და სათაკილო. კეთილი და სასიქადულო რათა უნდა იმალებოდეს. აგრე რომ ყოფილიყო არ იქნებოდა გასაკვირველი, მაგრამ ეხლა წინარე მოგახსენოთ, ამ გვარი შიში ცოტა უცნაურიც არის. მე მგონია უ. სტუდენტებს თვითონაც კარგათ მოეხსენებათ ეხლანდელი გარემოება, რომელშიაც ამ ჟამად ვიმყოფებით. უმიზეზო ეჭვები არის დროს არ ვარგა. ვინ რას გვეტყოდა რომ თავიანთი გვარები გამოეცხადებინათ; ვინ რა დანაშაულობას იპოვიდა ამაში! იქნება იფიქროს ვინმე, რომ ჩვენი განათლება არ უნდოდეს ვინმეს! მაშ მაგდენი ყმაწვილები რათ იზრდებიან ხელმწიფის ხაზინის ხარჯითა? იქნება იფიქროს ვინმე, რომ ჩვენს ქართულს ენაზედ წიგნების დაბეჭვდა საწყენოდ მიაჩნდეს ვინმეს! მაშ რათ დაუბეჭდავს მაგდენი ქართული წიგნი იმპერატორის სამეცნიერო აკადემიასა? ღუთისმგულისათვის რა საფიქრებელია ესა; მაშ შევატყობინეთ ღუთისმგულისათვის, რამ დააბრკოლა უ. სტუდენტები რომ თავისი სახელი არ გამოაცხადეს და ასლა, არ ვიცით ვის უნდა შევსწიროდეთ მადლობასა სიბრძნე სიცრუის მშვენივრად დამბეჭდისათვის? რა გაეწყობა! დაუსახელებლად უნდა დავლოცოთ: ღმერთმა გვიცოცხლოს კეთილი სტუ-

ღენცები და გვიმართავენ იმათი ღირსი ამხანაგები: იმათგან ველით საზოგადოდ სასარგებლო საქმეების; ისინი უნდა იყვნენ ჩვენი განმანათლებელნი; იმათ უნდა გვიმართონ ჩვენს ქვეყანაში ახალი ცხოვრება, ახალი აზრი, ახალი მდგომარეობის მოწყობა; ისინი უნდა იყვნენ წინამძღოლნი ჩვენის საზოგადოების და მოციქულნი კეთილ-მსურობითის განათლებისა.

ათას ხუთასი წიგნი დაუბეჭდიათ სხარმწყ სიტყ-რიუის. ორასი ქალაქელის გალმა მიუციათ, დანარჩენი აქ გამოუგზავნიათ გასასყიდათ. მადლობა უნდა შევსწიროთ უ. ნიკოლაძეს ჭავჭავაძეს და იმისს თანა მემწევეს, რომელთაც შრომა მიუღიათ, ამ წიგნების გასყიდვაზედ. ეგრეთვე მადლობით უ. იუნკერს მომღერავს,—ხუთ დღეში რომ ოთხმოცი წიგნი დაარიგა. დიდ მადლობას უძღვნით უ. დიმიტრი აფხაზს, სამასი წიგნი რომ აუღია იმ პირობით, რომ თუ ვერ დაარიგა ფასი თვითან გაიღოს, აგრეთვე გმადლობთ იმათ, ვისაც თვით წიგნის მაგიერათ ორორი და უმეტესი აუღიათ და გმადლობთ ყველა ჭეშმარიტს ქართველს, ვისაც საამოვნებით მიუღია ამ წიგნების დაბეჭდვა. ამასთან არ შემიძლიან გულს არ მოგახსენოთ, საყვარელნო მკითხველნო, რომ

ზოგიერთს შემძლებელს ჩუჱნის საზოგადოებისაგან ყიდვის მაგიერათ, დაუცინიათ კიდეცა და უთქვამსთ: რა საჭიროთ არისო, რომ მაგაში ფული არ მივსცეთო; ჴელნაწერებიც ბევრი გვიგდია შინაო. ორის შემძლებელის კაცისათჳს ეთხოვნათ, რომ ერთი წიგნიცარის ფული, მაგრამ იმათ უარი ეთქუათ, მერე რომ არ მოეშვებოდნენ, სანახევროთ ეყიდნათ ერთი წიგნი. ამისთანას საქმეს ახსნა აღარ უნდა. ნამდვილს ანბავს მოგახსენებენ, რომ ყ. ჩუჱნი ხელოსნები კიდევ ათიოდენ სხუა ქართული წიგნების გამოცემასა. ღმერთმა კეთილად აღასრულებინოს ეს სურვილი.

ეს ხომ კარგი ანბავი იყო. ახლა სხუა უნდა მოგახსენოთ: ერთი ყმაწვილი კაცის გაგზავნა სასწავლებლად პეტერბურღის უნივერსიტეტში. ბევრჯელი აზრი ამ საგანზედ მქონდნია, როგორც შევიტყევით, ორს ყმაწვილს კაცსა, რომელთაც საქმის გამოცხადება კარგი იქნებოდა, მაგრამ ნება არა გვაქუს. ერთს იმათში ეთქუა მეორისათჳს: ამა და ამ ჩემმა მცნობებმა ერთი ყმაწვილი ქართველი მიქსო და იმისი სრული თხზულება წამიკითხესო; სწორედ გითხრა მალიან მომეწონა და ვიფიქრე ჩემი გაკვირვება, როცა მოისმინეს რომ მაგ მშუჱნიერის თხზულების ავტორი (დამწერი,

შემოსმუზუწლი) სასწავლებელში არსად ყოფილა და ამ მცირე ჟამში გილახაც უნუწნების რუსული ანბანი; იქიდამ უმოქლუნად თვიან მეჭყოლია ესწავლისა და ისე განუგეთარებია თავისი თავი რუსულს ენაში და გაუხსნია თავისი გონება, როგორც დიდ კარგს და დიდისხის მოწაფეებსაო. ცოდვა არ არის, რომ ამისთანა ნიჭსა რიგიანი ესწავლა არ მიეცესო. რა ვეარიათ ჭკვიანსა თურმე მეორემ, ესა და ეს ვეარიათ.—ვიცი, მაგისი ქება მეც მრავალი გამიგონიაო; მართლა სამწუხარო იქნება, რომ მაგისთანა გონიერმა ყმაწვილმა კაცმა რიგიანი ესწავლა ვერ მიიღოსო. და აჲ რა მოუხერხოთ: ფულები მოვკრიფოთ, კიდი მეუწყოთ და სასწავლებლად რუსეთში გავისტუმროთო; ამდენს ბატონისას ქართველებში ისეთმეცროდ კაცს როგორ ვერ ვიპოვნით, რომ წელიწადში თორმეტი მანეთის გამოღება არ გაუჭირდეთო; მე თვისდ ასლავე მოვითვლი ასს, თორმეტს კაცსა, რომ უეჭუწლად დიდის სიხარულით გამოიღებენ წელიწადში თორმეტ-თორმეტს მანეთს ამ კეთილი საქმისათვისაო.—დიან კარგი იქნებაო, უპასუხა თურმე პირველმა, ესლავ წავალ და იმ ყმაწვილის ამხანაგებს შევატყობინებ, ისინიც უთუოთ შეგვეწევიან ამ საქმეშიაო. ამათ დიდის სიმოვნებით

მიეღოთ ეს ანბავი, მაშინვე ვეჭვობინათ სია ფულების მოსაკრეფი და რაც ამ საგანს შეეფერებოდა ორიოდ სიტყვა დაეწერათ და თვითონაც თვით და თვე თვიო მანეთის მიცემა მოეწერათ მისამადისის ის უმაწვილი სახელმწიფო ხარჯზედ მიიღებოდეს; მერე აქა-იქა დაეგზავნებინათ სია და შეგროვებინათ თვრამეტ თუმნამდინ; ეძლიათ სამგზავრო ტანისამოსი; აეღოთ პოლიციიდამ მოწმობა; ეშოვნათ მეგზავრი და უმაწვილი კაცი გაესტუმრებინათ. აბა, როგორი არის ეგმართების მადლობა იმათთან, ვინც მიიღო მონაწილეობა ამ კეთილს საქმეებში. ღმერთმა ინებოს, რომ ამ გვარი კეთილი საქმე ხშირად მოსდებოდეს ჩვენს ქვეყანაში, დავრდომილი რომ არის ახლა და ბოლოის აღდგენასა და აღყვავებას, მხოლოდ ჭეშმარიტის ჰსწავლისაგან.—

რასაკვირველია ამ აზრის წინააღმდეგნიც გამოჩნდილან და უთქვამთ: «ვინ არის, ვისა ჰგზავნით და რისთვის ჰგზავნით; ეგ ჰსწავლულები და მეცნიერები აქაც ბევრნი არიან და არ ვიცი ვის რა ხეირი დაუყარესო.»—რამდენი ამისთანა სიტყვები გაეგონათ კიდევა ვისაც დაჰქონდათ მოსაწერი სია, ან მაგალითად: ერთს ეთქვა, რა უნდა მოვაწეროთ, ეგ უმაღლესის ჰსწავლისათვის მიდის და მე

უმდაბლესიც არ მიმიღიათ. მეორეს მდიდარს სიტყვით ძალიან ექო უმაწვლის გაგზავნა, მაგრამ საქმით ვერ დაემტკიცებინა, რადგანაც ცოლი ახალ კაბას თურმე იკერამდა საბალოთ. მესამეს მანათი მოეწერა, მაგრამ აღარ მიეცა; პალტოს ვაკერვინებ და ფული მჭირდებაო. მეოთხეს ხუთის მანეთის მოწერა თურმე ეთაკილებოდა, მომატებული უმძიმდა და ამ კეთილის მიზეზით არა მოეწერა რა. ერთის პატივცემულს გუამსაც ეკითხა სიის მიმტანისათვს: თქუენ რა საბუთით აგროვებთ მაგ ფულებსაო? არ ვიცოდი რომ კეთილს საქმეს საბუთი მოუნდებოდა, სიის მიმტანს მიეგო. პატივცემულს გუამს ეთქუა: მეორე ესა, მაგ უმაწვლის გუარი ქართვლისას არა ჰგავსო და არც მე ვარ ქართველიო, თუმცა...... ვარ ქართველებოსო. როცა ყველა სიტყვს პასუხი მიეგო სიის მტარებელს, მაშინ ეთქუა; მე ვერ მოვაწერ ჴელსა და თქუენც გაფთხილებთო. ერთი პატივცემული გუამისათვსაც ეთხოვნათ რომ მოეწერა, მაგრამ უარი ეთქუა. მოაწერეთო თორემ ცისკარში ჩაგწერთო,—ცისკარში არა და ლოცვანშიაც რომ ჩამწეროთ მაინც არ მოვაწეროო.

მ. რუხსეთუძე.

(ზოგი იხილეთ შემდეგ წიგნში.)

წარსულს თჳეში «ცისკარს» მოემატნენ შემდგომნი ჴელისმომწერნი:

ქ. ტფილისში.

თ. გრიგოლ დადიანი.
ალექსანდრე რაევსკი.
თ. იოსებ ორბელიანი.
ალექსანდრე ბეზიორგანოვი.

გორის უეზდში.

გიორგი ნანუკოვი.
დავით ზუბალოვი.
იოსებ ოჭანოვი.
ნიკოლოზ მურადოვი.
დიმიტრი მელჳნეთხუცე-სოვი.
ლეონ მუსხელოვი.
სოლომონ ქავლიევი.
თ. რევაზ ერისთავი.
თ. ივანე ციციანოვი.
თ. ზაზა ავალოვი.
მერაბ ლაბუნია.
იოსებ სეფმანოვი.
იაკობ ზაზუმოვი.
სჳმონ ყუზანოვი.
იოსებ ტერსტეფანოვი.
მიხეილ მურადოვი.
იაკობ მამინოვი.
ნიკოლოზ ამირალოვი.
ალექსანდრე მირიანოვი.
გრიგოლ ალიბეგოვი.
ზაქარია როსტევანოვი.
გიორგი შამუკევი.
იაკობ ოქუევი.

ქუთაისში.

თ. ნესტორ წერეთელი.
თ. დავით ერისთავი.

მეგრელიაში.

თ. პეტრე დადიანი.
თ. ელიზბარ დადიანი.
თ. დიმიტრი წულუკიძე.
თ. ნიკოლოზ მიქაძე.
თ. მელიტონ დადიანი.
თ. ევგენი დეებუაძე.
გუბ. სეკ. კვინიხიძე.
ანდრონიკე სალაყაია.
თეიმურაზ თოფურია.
ლუარსაბ ჩიჩინაძე.
ალექსი ნანიაშჳლი.
ფესუ ხორავა.

სრულებით 41.

სხუა და სხუა ამბავი.

სიმართლის შორიკანაობა. ; — მ. რიუსეთაუშესი.

ხელი მოსწერდება

1860 წელსა.

ქ. ტფილისში, ქართულის ჟურნალის «ცისკრის» რედაქ-ციაში, კუკიას, ვერესელიძის სახლებში.

ფასი ერთის წლის გამოცემისა, ქ. ტფილისში გაუ-გზავნელად ექუსი მანეთი, ხოლო შინ მიწოდებით, ანუ სხუა ადგილებში გაგზავნით: შვდი მანეთი თუთრი ფული.

რედაქცია ჰსთხოვს «ცისკრის» ხელის მომწერ-თა, ვისაც ჟურნალი დააკლდეს ან დროზედ არ მიუვიდეს, მაშინვე აცნობოს რედაქციას, ესრეთის ზედ წარწერით:

«ცისკრის» რედაქციაში, ტფილისს. —

Печатать позволяется. Февраля 10 дня, 1860 года.
Испр. должн. Груз. Цензора Св. Алексѣевъ.